

<i>Kroatijos visuomenėje vengiama užsiminti apie serbų ir romų genocidą</i>	p. 3
<i>Pasaulis, kurį sudaro daiktai be jų duočių, yra genijaus pasaulis</i>	p. 4
<i>Audronės Girdzijskaitės atsiminimų romano ištrauka</i>	p. 12

Jaučio širdys

EGLĖ MARIJA FRANK

Bulves sudėjo, ridikėlius irgi (žemėti, drėgni, grįžus reikės išdžiovinti, paskleidus ant popieriaus), pomidorai ir agurkai iš šiltnamio – dėžėje, jis pats sukrovė, gal liks sveiki ir neišsibarstys bagažinėje kaip anąkart, tiesiog nesuvokė, kaip jam taip nutinka, lyg darytų tai tyčiom, jai supykdyti, o ką jau kalbėt apie kiaušinius – nebuvo karto, kad iš parduotuvės būtų parnešęs sveikus. „Kiaušinius dėk ant viršaus“, – kartoja kaskart, bet bergždžiai, toks įspūdis, kad jis jos nebegirdi, išvis nebegirdi, ką ji sako. Štai dabar stovi ir prisimerkęs nuo saulės žiūri į ją ateinančią – užuot paėmęs nešulį, skaudžiai įveržusį jai delną, – aišku, tada ji sakytų „galiu ir pati“, „aš pati“, – tarsteli ir šįkart, kai jis dar mėgina negrabiai perimti iš jos pilną šviežių bulvių maišą, kurį ji įsirežusi kelia į bagažinę. „Geriau nueik paimk ridikėlius – maišas liko prie durų.“ – „Būčiau atnešęs, galvojau, ridikėlius ir neši, kam tampaisi, tavo nugara...“

Ir taip visada – galvojo, tik galvojo, ji širste širdo mintyse, lūpų kampučiai pagiežingai nusviro, – juk galvojimo nepakanka, va, agurkus sukrovęs ant pomidorų, ji taip ir žinojo, betgi sakė daryt atvirkščiai, jaučio širdys – jos mėgstamiausia rūšis, tiek privargo, kol išaugino iki esamo dydžio – važiavė, laistyk... Mėsingi, saldūs kaip medus – beveik persirpę, tiek jiems ir pakaks, kad įtrūktų. Skindama jais grožėdavosi – vietomis netaisyklingą, gumbais sušokusį, bet dėl to dar tobulesnį vaisių dengė pilkšvi įdiržimai, vedant pirštu – it seno egzemininko oda, bet po ja – toks pats pažaidžiamas sirpus minkštumas, o dabar jis visas bus sueižėjęs, ji tiesiog buvo tuo tikra, lyg matytų – tą pamažėl akyse skylančią trapią luobą ir per ją išstrykstantį trąšų minkštumą, bet nebeturėjo jėgų ką nors daryti, tiesiog nūriaus papurtė ridikėlių maišą, kurį jis jai padavė – nusikaltsio šuns išraiška.

Kodėl jis jai nuolat primena šunį – didžiulį romų beveislį kiemsargį, tuktelėjusį, gailiu žvilgsniu, mėsinga apatine lūpa, kuri kartais gailiai atvimpia, jam žiūrint televizorių arba tada, kai jie... Jie santykiuodavo retai ir jos skrupulingai paskaičiuotom dienom, nes ji vis dar tikėjosi, nors jai jau gerokai per keturiasdešimt... Ji vis dar tikėjosi, kad kūdikis bus – mergaitė, ir, pagalvojusi apie tai, kažkiek nusiramino, išspraudė žemėtų ridikėlių maišą tarp bulvių ir dėžės su pomidorais, tada atsisėdo priekyje ir įbedė akis į negyvą gyvį – iš pilko jo kūnelio buvo išstryškę gelsvai balsvi baltyminiai viduriai, nors įprastai ji būtų susierzinusi, dabar stengėsi apie tai negalvoti – kiek kartų jam sakė netraisų kyt vabzdžių automobilio salone, o čia aiškiai jo darbas – tiesiog mašinaliai, dviem stambokais, žemdirbiškais pirštais nudobti kokią musę ar kitą skraidantį padarą, ir ne kas kitas, o ji turės išmesti šitą šlykštynę lauk, dygiai suėmusi už sparno kampo.

Trinktelėjo bagažinės dangtis, jis atsisėdo šalia, prie vairo, lyg maža laivė sujundindamas visą mašiną, „užsisiegei?“ – pats segdamasis diržą burtelėjo, veikiau teigdamas nei klausdamas, ak, tas jo saugumas, gi vaiko neves be kėdutes, – nesvarbu, savo ar svetimo, – kėdutė būti privalo, o visi kiti – prisisege, kitaip nepajuda iš vietos. O kad toks saugus būtų su kiaušiniiais, o dabar dar ir tie pomidorai... Su kiekvienu automobilio krestelėjimu per nelygaus sodo keliuko duobes ji skausmingai juto, kaip pamažėl, iš pradžių vos juntamai, ką būtų galima įžiūrėti tik pro mikroskopą, skykla opios rausvos luobelės.

„Kažkas ne taip?“ – vėl ta pati abejinga intonacija, tas pats šuniškas žvilgsnis, nors ne, tai tik apsimetinėjimas – jis apsimeta, kad jam rūpi, iš tikrųjų nė velnio, kitaip jis nebūtų stovėjęs ir žiūrėjęs, ne, jis būtų bėgęs prie jos, tempiančios tą bulvių maišą, nes ką jis žino – gal jau šis kartas bus sėkmingas, šitas keliašimtas kartas, ir pagaliau ji turės mergaitę ir nusišikt jai bus ant jo, o ir ant viso pasaulio, nes jis tada susitrauks iki jų dviejų – jos ir dukros. Jos bus labai laimingos, ji iki mažiausių smulkmenų buvo galybę kartų apgalvojus, kaip jos gyvens ir ką veiks – mergytė, žinoma, augs graži ir sveika, o ji stengsis būti stipri ir greit nesusenti,

šiais laikais dar senesnės gimdo, jos pažįstama pastojo keturiasdešimt penkerių – tai buvo kaip stebuklas, pamanyk, eiti į tėvų susirinkimus su jaunikiėmis pirmakartėmis, ji tikrai iškęstų viską, visus pažeminimus, kad tik...

„Vaikas pabus pas mus keletą dienų“, – išgirdo jį sakant. Jo sūnus iš pirmos santuokos, driblus paauglys, amžinai apsirijantis, amžinai nelaimingas – ko, ko jam reik iš jos ir ko jiems abiem reik. Ji negalinti jiems duoti daugiau, nei duoda, – dantis sukandus paruošia berniukui kambarį, net išverda valgyt, bet kas iš to – anas tik paknaisioja ir palieka, jam geriau ryti bulvių traškučius ar kokius mėsainius – šlamštą, nuo kurio jis, regis, pučiasi akyse – baltas, šlykštus, nedailiai nuaugęs, kreivomis, ikso formos kojomis, ant džinsų kabančiu pilvuku ir mažom riebiom krūtim, – kol buvo mažesnis, kažkaip prisiversdavo jį išmaudyti, pikta šurkščia plaušine trindama tą riebią baltumą, o kartą jai pasirodė, kad patrynus dar smarkiau būtų galima nutrinti jį su visam, tiesiog ištrinti

Lloyd DeGrane. Iš ciklo „Namų gyvenimas“

iš jų gyvenimo, – vaikas, tiesa, tada labai išsigando, prabliuavo kaip mažas veršis, o jis, įėjęs į vonią ir per akimirką viską supratęs, paėmė iš jos plaušinę ir paprašė išeit iš vonios. Jie niekada apie tai nekalbėjo, o sūnų jis nuo tol maudydavo pats, – taip dar geriau, nes nuo šiol ji matydavo tą vaiką tik apsirengusį – prakaituotais trikotažiniais marškinėliais, dar labiau išryškinančiais jo kūno tuklumą. Jai atrodydavo, kad jam atvažiavus visas butas prisipildydavo vimdančio paauglio pažastų tvaiko, kiek kartų ji dėdavo matomiausiose vonios vietose dezodorantus, po to, plaudama vonią, rasdavo juos nusiridiniusius kažkur į nepasiekiamus kampus, regis, tas vaikas tokiu būdu tyčiodavosi iš jos ar keršijo už tą šurkščią plaušinę – tik vargiai gali būti, kad dar atsimesna, juk buvo tada gal penkerių, ir jie tik pradėjo gyvent kartu. Dešimt metų prabėgo, ir ji tiesiog negali suprasti, kodėl būtent jai taip nepasisėkė – jie tyrėsi daug kartų, abu su vyru buvo sveiki, taip, amžius daro savo, bet juk pagimdo dar vyresnės. Ji darė viską – metė rūkyti, sportavo, sveikai maitinosi, iki pamišėliško tikslumo skaičiavo dienas. Mergaitė, jos mergaitė nenorėjo pas juos ateiti, bet kaskart, plėšdama tamponų pakuotę, ji neprarasdavo vilties, o jei jis užsinorėdavo jai kraujuojant, patenkindavo jį burna, susulpdavo šlykščiai salsvą spermą ir, stengdamasi nesusivemt, nugurdavo, lyg kaskart nurijus tuos drebučiais vietomis sušokusius syvus, dvelkiančius drėgnu derlingu dirvožemiu, jos viduje kažkokiu būdu jos daugėtų – daugėtų jos mergaitės, daugėtų tikimybė jai sudygti, atsirasti joje jau beveik per stebuklą.

„O kas, jei gims sūnus?“ – kartą paklausė jis, ir ji net nesuprato klausimo – ji žinojo, kad gims mergaitė, jos kopija, visiškai nepanaši į jį, ir tas žinojimas buvo toks aiškus, kad

ji tik tylėdama papurtė galvą – ji nemokėtų paaiškinti jam savo žinojimo, jis nesuprastų.

Išlipusi iš mašinos, neatsigrėždama nuėjo tiesiai į laiptinę, užlipusi į ketvirtą aukštą, pasikuisusi rankinėje, išsitraukė raktus. Trijų kambarių butą, kaip ir sodą, jai paliko tėvai, nieko ypatingo, standartinis suplanavimas – trys atskiri kambariai ir virtuvė. Ten, kur anksčiau vaikystėje miegodavo ji, būtų jos mergaitės kambarys – pats šviesiausias ir jaukiausias. Ji pati siuvo užuolaidas, išrinko medžiagų parduotuvėje šviesų audinį su smulkiu lauko gėlių piešiniu. Jau pradėjusi vaikščioti, dukra slėptųsi už tų užuolaidų, o ji apsimestų, kad nemato, ieškotų jos po lova ir spintoje, vėjo gūsis išpūstų užuolaidas lyg bures, ir dukra kvatodama pultų jai į glėbį, o tada jos įsivaizduotų, kad su tomis vėjo išpūstomis užuolaidomis tarsi burėmis išplaukia laivu į tolimą kelionę, gal net po visą pasaulį.

Kasvakar ji pasakotų jai istorijas apie įvairiausias šalis, kur jos, dukrai paaugus, būtinai nukeliautų, – plauktų laivais ir skristų lėktuvais. Ji pati visą gyvenimą svajojo keliauti, bet jie tiesiog negalėjo sau leist tolimų šalių – jam reikėjo mokėti alimentus, buvusi jo žmona amžinai zyždavo, – berniukui prirėkdavo tai brangaus dviračio, tai geresnio kompiuterio, – jis visada negailėdamas duodavo pinigų, kartais, jos akimis, tikrai per daug, bet ji tylėdavo, tik kažkiek įsitempdavo jos lūpų kampučiai, bet jos su mergeite, ji tikra, irgi turėtų viską, joms net nereikėtų jo ir jo pinigų, pasistengusi ji gautų tą vedėjos etatą – dabartinė ruošėsi į pensiją ir ji padarytų viską, kad užimtų jos vietą. Ji uždirbtų daug daugiau nei dabar ir tada – tada jos išplauktų, abi, vasarą, o jis... jis galėtų likti, kažkam juk reikėtų prižiūrėti sodą ir šiltnamius, jai pagaliau nereikėtų rūpintis, ar tinkamai jis sudėjo tuos pomidorus, jai būtų nusispjaut. Pagaliau ji būtų laiminga.

O dabar čia, jos mergaitės kambarį, nakvos jo vaikas, ir viskas bus pradvisę jo kvapu – šlykščiu jai nemielo vaiko kvapu, niekada nesistebėjo, kad žvėrys aptikę dažnai papjauna svetimus jaunikius, todėl, jam išvažiavus, išsitrauks vonelę su valikliais, skrupulingai užsitemps gumines pirštines – ir šveis šveis, ištisą pusdienį, kiekvieną kambario centimetrą, trins, tarsi norėdama nutrinti bet koki to vaiko buvimo pėdsaką, mintyse įsivaizduodama, kad ištrina jį visam laikui.

Atsidusius uždarė kambario duris ir pajuto, kaip sumaudė pilvo apačią. Atsisėdusi ant klozeto, pasilenkusi, buku žvilgsniu stebėjo, kaip kartu su šlapimu iš jos vidaus teka tamsios kraujingos gleivės, atsitiesusi dar kurį laiką sėdėjo, žiūrėdama į vieną tašką, po to praplėšė naują tamponų pakuotę ir šaltakraujiškai susitvarkė. Gal net turės jų atsisaityti – sudirdgavo oda, nenuostabu, kad gleivinė dėl amžiaus sausėja, ir dabar, stumdama stamantrų svetimkūnį į save, įsivaizdavo, kaip ši eižėja – iš pradžių plika akim neįsvėlgiamais mikroplyšimais, su laiku virsdama žaizda, pasidengiančia sausu šurkščiu šašu, užtraukiančiu visą jos vidų iki pat nevaisingų įsčių.

Girdėjo, kaip keliskart trinktelėjo buto durys – pagaliau jis sunešė visus maišus. „Važiuoju“, – išgirdo iš koridoriaus, bet tyčia nieko neatsakė.

Išvažiavo savo sūnaus, vadinasi, ji turi pusvalandį sau, po to visa erdvė aplink įsiverš, net oras taps kitoks, o krūtinėje atsiras jausmas, lyg kažkas įkaitintom replėm būtų iš visų jėgų spaudęs saulės rezginį.

Išėjusi iš tualetu, tiesi it styga nuėjo į virtuvę. Dėžė su pomidorais buvo padėta ant stalo, – kad tik jai nereikėtų kiloti ir lankstyti, po apačia jis buvo patiesęs vyniojamojo popieriaus – cha, viskas taip, kaip reikia, šįkart jis tikrai viskuo pasirūpino. Pasiėmusi nuo lentynos, prisidėgė jo cigaretę ir lėtai, lyg baimindamasi to, kas tuojau pat nutiks, nurinko agurkus. Visos jaučio širdys buvo sveikos ir nė truputėlio nepažeistos, ji ėmė jas atsargiai, po vieną, lyg būtų gyvos, ir kiekvieną smarkiai spustelėjusi delne – rausva luoba tuojau pat klusniai sutrūkinėdavo – tvarkingai dėjo atgal.

2020-aisiais – nieko naujo?

Jeigu kam nors dar kyla abejonių – taip, Donaldas Trumpas bandys laimėti JAV prezidento rinkimuose ir antrą sykį. Dar savo inauguracijos dieną jis užregistravo 2020 m. kampaniją Federalinėje rinkimų komisijoje, be to, šiuos ketinimus JAV lyderis patvirtino ir laikraščio „The Mail“ žurnalistams liepos 14 d. per savo lengvai kuriozišką vizitą Jungtinėje Karalystėje. Jo metu D. Trumpas Londone buvo pasitiktas minios protestuotojų, laidančių telefoną laikančio kūdikio formos balioną JAV valstybės vadovo veidu, žygiuodamas kartu su 92 metų karaliene it sunkvežimiu autostradoje nesugebėjo praleisti jos į priekį, o premjerei Theresai May širdingai patarė paduoti į teisumą Europos Sąjungą dėl „Brexit“. Nors *heiteriai* po šio vizito gavo naujos medžiagos internetiniams juokeliams kurpti, D. Trumpo elektoratas čia bėdos nematys, veikiau atvirkesčiai, nes blogos reklamos juk nebūna.

Suprasti tipinį D. Trumpo rinkėją nėra lengva, tačiau be galo svarbu, nes žmonių, kuriems Vašingtonas vis neįtinka, verdiktas įvykius pakreipė visiškai priešinga linkme, nei tikėtasi. Kairesnių pažiūrų amerikiečiai vangiai leis į diskusijas, kas nutiko 2016 m., nes politinė situacija šalyje juos verčia jaustis susigėdusius. Po respublikonų kandidato pergalės kai kurios šalies aukštosios mokyklos suintensyvino psichologinių paslaugų teikimą: Cornellio universitetas rūpinosi karštu šokoladu ir servetėlėmis norintiems išsiverkti, o Mičigano universiteto Teisės mokykla kvietė po rinkimų apėmusio streso atsikratyti pučiant muilo burbulus ir lipdant iš plastilino (žr. Brooke Sigman, „Coddling campus crybabies: Students take up toddler therapy after Trump win“, *Fox News*). Taigi, kai vieni susigūžę laukia, kad galbūt 2020 m. šį košmarą nutrauks koks nors Bernie Sandersas arba po pastarųjų rinkimų visiškai iš akiračio dingusi Hillary Clinton, kiti mėgina kuo objektyviau suprasti susidariusią situaciją. Štai sociologas Robertas Wuthnow iš Prinstono universiteto neseniai pristatė savo aštuonerių metų bastymosi po mažus JAV miestelius vaisių – knygą „The Left Behind: Decline and Rage in Rural America“ (Princeton University Press, 2018). Tyrimo tezė turėtų priversti suklusti visus: labiau negu ekonominės problemos provincijoje gyvenančius amerikiečius jaudina socialinės struktūros pokyčiai ir bendras šalies „moralinis nuosmukis“. Tokia būklė sukelia didelius rasizmo ir ksenofobijos mastus (apie 90 proc. kaimiškosios

Amerikos sudaro baltieji, anot R. Wuthnow) – tai priežastis, kodėl su šiuo rinkėjų segmentu susišnekės tik labai specifinis kandidatas ir jis tikrai nebus demokratas.

Aplenkti sunkvežimį autostradoje

JAV lyderis savo populiarumo reitingais nežiba – anot „Gallup“ analitikų, vidutiniškai 39 proc. apklaustųjų yra patenkinti D. Trumpo atliekamu darbu; galime palyginti: 1938–2018 m. vidurkis yra 53 proc. Nepaisant to, esama pagrindo teigti, kad 2020 m. jam pasipriešinti nebus lengva. Gegužės 21–22 d. atlikta registruotų rinkėjų apklausa parodė, kad 45 proc. amerikiečių yra patenkinti JAV ekonominiu progresu (John Zogby, „Why Trump May Be Hard to Beat in 2020“, *Forbes*), tačiau šis skaičius nėra toks įspūdingas kaip jo demografiniai rodikliai: ekonominiu progresu šalyje yra patenkinti 43 proc. 18–34 metų žmonių, apie 32 proc. ispanakalbių bei afroamerikiečių ir 43 proc. žmonių, kurie politiškai nesieja savęs nei su demokratais, nei su respublikonais, – grupės, turinčios sudaryti stipriausią opoziciją D. Trumpo rinkėjams 2020 m. rinkimuose. Vienas galimų paaiškinimų – samdomi darbuotojai tebetrykšta džiaugsmu gaudami didesnę atlyginimą į rankas (sekantieji JAV aktualijas prisimins, kad žiemą respublikonų iniciatyva buvo radikaliai apkarpyti mokesčiai). Pridėkime dar kaimiškąjį segmentą, kurį ekonominis progresas dažnai aplenkia, bet kuriam, pasak R. Wuthnow, labiau imponuoja antiimigracinės nuostatos ir *senos geros Amerikos* sentimentai, tobulai perteikiami tiek JAV priimamais politiniais sprendimais, tiek primityviai lakoniška D. Trumpo retorika, ir turime bėdą.

Nors JAV respublikonus ne visuomet žavi D. Trumpo *modus operandi* (jie liko labai nepatenkinti susitikimu Helsinkyje, kurio metu JAV prezidentas tartum mėgino sulįsti Vladimirui Putinui ten, kur nepatogu sakyti), tokio scenarijus, kuriame partija jo nenominuotų, būti negali. JAV istorijoje esama tik vieno atvejo, kai tautos išrinktam prezidentui, pareiškusiam norą kandidatuoti antrąkart, partija tarė „ne“ – keturioliktajam šalies vadovui demokratui Franklinui Pierce'ui, per daug simpatizavusiam vergijos institucijai. Šiaip ar taip, šiuo metu ryškėja kiti galimi Ovaliojo kabineto šeimininkai. Demokratų favoritais kol kas laikomi buvęs

viceprezidentas Joe Bidenas ir jau minėti Vermonto senatorius B. Sandersas (jeigu nuosaiki socialdemokratija amerikiečiams nepasirodys pernelyg radikali) ir (siurprizas!) H. Clinton. Skaudžiai pralaimėjusi D. Trumpui, H. Clinton kurį laiką vengė viešumo, tačiau yra ženklų, verčiančių manyti, kad ji rimtai svarsto galimybę bandyti savo sėkmę dar kartą (dviprasmiški pasisakymai spaudoje, išsyk po pralaimėjimo pasirašyta naujos knygos sutartis ir panašios užuominos).

Ar spėlioti verta?

Praeiti rinkimai parodė, kad nelabai. Nors H. Clinton ir surinko didesnę realų skaičių balsų negu D. Trumpas (maždaug 48 proc. prieš 46 proc., tačiau dėl JAV rinkimų specifikos į Baltuosius rūmus ji nesugrįžo), apklausų jai garantuota persvara buvo daug tvirtesnė – ekspertai demokratų kandidatėi žadėjo nuo 70 iki absurdiškų 99 proc. pergalę. Aiškinimų, kodėl taip nutiko, netrūksta, pradedant „droviojo D. Trumpo rinkėjo“ hipoteze (tokiam rinkėjui netgi anoniminėje apklausoje gėda prisipažinti, už ką jis balsuos), baigiant minia neapsisprendusių rinkėjų, kurie paskutinę akimirką savo balsą atidavė respublikonų kandidatui. Reikia tikėtis, kad po šio fiasko apklausų specialistai JAV bus preciziškesni metodologijos ir paklaidų atžvilgiu ir savo rezultatus formuluos nuosaikiau.

Nepamirškime ir našaus (arba apskritai bet kokio) dialogo problemos susiskaldžiusioje Amerikoje. Interviu R. Wuthnow kalbinantis žurnalistas teigia, kad jis niekada nepriims rimtai argumentų apie Amerikos „moralinį nuosmukį“ iš žmonių, kurie naudoja smurtą baudami savo vaikus, taip tartum pašiepdamas sociologo siekius skaidriau suvokti D. Trumpo rinkėją (Sean Illing, „A Princeton sociologist spent 8 years asking rural Americans why they're so pissed off“, *Vox*). Taigi, dialogo pageidauja ne visi, o jo trūkumas vargu ar žada ką nors gero.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Sostų karai

Per valstybines šventes Kaune iškilo nevienareikšmiškai politikos apžvalgininkų, architektų ir žurnalistų vertinamas vytiš arba raitelis (čia jau kaip kam patinka) jaunuolio veidu. Sakoma, kad tai Kalantos atvaizdas. Jeigu yra taip, tai ši aliuzija pernelyg primityvi ir nesubtili. Nors paminklas buvo pastatytas dosnių mecenatų ir Kauno miesto lėšomis, vieta prie Kauno pilies yra viešoji erdvė, tad piliečiai turi teisę ir kritikuoti, ir žavėtis. *Kaunas yra Kaunas*, o be to, ir *Kaunas tvarkosi*. Jis turi įgelti Vilniui pretenduodamas ne tik į laikinosios sostinės statusą. Paminklas šiaip jau primena tradicinius XIX a. Rusijos, Prūsijos ar Habsburgų imperijų kūrinius, nors šiai vietai šalia Kauno pilies tinka labiau už tą vamzdį Vilniuje Neries pakrantėje. Prieš metus dėl paminklo Lukiškių aikštėje buvo surengtas visuomenininkų konkursas, jame buvo išrinktas ir nugalėtojas – skulptorius Arūnas Sakalauskas. Tačiau „Laisvės karys“ iškilo ne Lukiškių aikštėje, o Kaune.

Atidarymo ceremonijoje garbingose vietose sėdėjo prezidentas Valdas Adamkus, už jo asmens sargybinis, šalia šio – Seimo narys Emanuelis Zingeris, dar šalia prezidento – Kauno meras Visvaldas Matijošaitis, Seimo pirmininkas Viktoras Pranckietis ir kiti. Aplinkui dominavo priešpensinio ir pensinio (politinis korektiškumas verčia sakyti „senjorų“) amžiaus veidai, bajorų organizacijos, šauliai... Tai joks priekaištas. Tiesiog jaunimo šiame renginyje buvo nedaug.

Vilniuje tuo metu vyko Dainų šventė. Vaizdas per Lietuvos televiziją buvo minorinis, kiek numigęs, bet vakarinis gyvenimas Vilniaus ir Vokiečių gatvėse vakare vyko tikrai gyvas. Galbūt ši šventė tampa švente organizatoriams, dalyviams, emigrantams ir Amerikos lietuviams? Pamenu Dainų šventę Vilniuje 1985 m., kai neiškiai suvokiau tą tautiškumo potencialą, kuris kunkuliavo šiame mieste. Tūkstančių balsų atliekamą Maironio „Lietuva brangi“ daigiatūkstantinė minia Vingio parke prašė kar-

toti vėl ir vėl. Ir niekas nesiskirstė, nors laikas jau buvo vėlyvas. Tada ir Justino Marcinkevičiaus „Mindaugas“ ir „Mažvydas“ reišė visai ne tai, kaip bando pristatyti Nerija Putinaitė.

Bet dabar Šokių diena buvusioje „Lokomotyvo“ stadione stebint vaizdą per televiziją atrodė beveik tokia pat kaip tada, prieš trisdešimt trejus metus. Laisvė iškovota, valstybė atkurta, tad subtilios analogijos ir metaforos nebeveikia. Liko ansamblis „Lietuva“. „Berneli, pašokdinki mergelę smagiai.“ Konotacija aiški nuo pat seniausių laikų, o ir ta liūdna reprezentacija, lydima skystų plojimų, rodo, kad tradicija jau išvėsus, net tarp Trečiojo amžiaus universiteto, kurio visaverčiu klausytoju greitai būsiu ir aš, absolventų...

O kaip toli nuo „sostų karų“ per valstybines šventes atrodė trečiasis Lietuvos miestas Klaipėda, kurią Lietuvos nacionalinė žiniasklaida prisimena per džiaz festivalį ar jūros šventę, tranzitinis punktas *eliui* pakeliui į Nidą, o *runkeliams* į Palangą? O Klaipėda suteikė sceną grandioziniam kontroversiškojo Selo koncertui, į kurį susirinko daugiau jaunų žmonių negu į valstybinius minėjimus. Žinoma, modernus Selo pasirodymas – tai ir tūkstančiai įsilinkminusių jaunuolių, ir tūkstančiai vatų, ir gausūs scenos efektai, ir nelaimingi aplinkinių rajonų gyventojai, vaitojantys nuo žemų dažnių skleidžiamų decibelų, bet tai ir laisvesnio gyvenimo ritmas. Savotiška alternatyva valdiškiems vyčiams, piestoms, naftalinu atsiudodantiems („grūdą pupt pupt, grūdą pupt, grūdą vežė, vežė“) šokiams ir pagoniškomis apeigoms, pagardintoms patimpų ir perkūnų prezentacijomis, kurios kažkaip nelabai derinasi su mūsų valstybės vyrų ir moterų deklaruojama modernybe ir startuoliais.

– VYGANTAS VAREIKIS –

AKVILĖ SEDLEVIČIŪTĖ

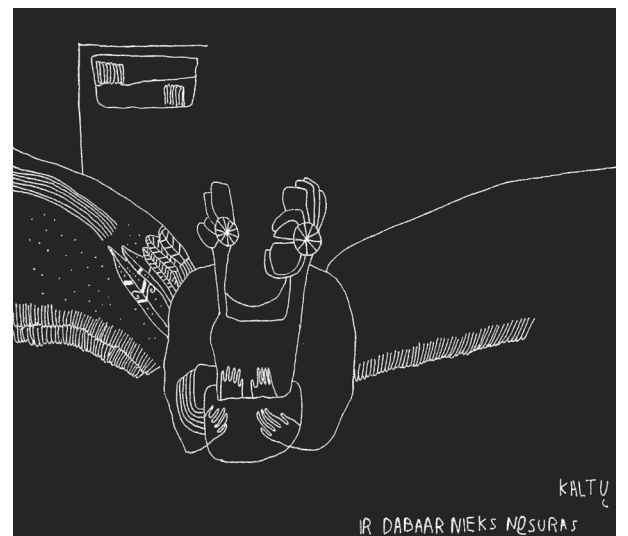
•
Visi jie spės į valgyklą pirmi nusipirkti bandelių ir gauti kompoto,

visi spės išeiti pirmi iš aktų salės, visi dar spės tapti didžiais rašytojais menininkais, visus dar išgirsit.

Dar spės prieš visus paskaityti vieną eilėrašį iš rinkinio, palaikyti šiltą prezidentės ranką dar spės...

Tik aš vis rūkysiu balkonėly – žiūrėsiu, kaip skubat, kaip plasnoja šaliko galas ir net jis – niekaip jūsų nepaveja, galvosiu, kad ir man taip: gera būtų suspėti nusičiaudėt į rieškutes, tas seiles priglausti prie veido ir girdėti, kaip ploja salės, kaip meniškai išėjo

...

Autorės batikos darbas

Vis dar liepsnojanti Kroatija

XX a. 9–10 dešimtmečių sandūroje pradėjus byrėti socialistiniam lageriui laisvė ir taika neatėjo išsyk. Ypač tragiški įvykiai klostėsi rytinėje Adrijos jūros pakrantėje, kur ilgus metus gyvavo Jugoslavija. Įsplieskę Kroatijos nepriklausomybės ir Bosnijos karai, praūžęs Dešimties dienų karas Slovėnijoje, artėjant naujam tūkstantmečiui kilęs Kosovo karas, o peržengus 2000-ųjų slenkstį prasiveržęs sukilimas Makedonijoje pasiglemžė tūkstančius gyvybių, o skirtinga trauminė patirtis sukūrė dar daugiau skaldančių veiksnių ir taip etniškai bei konfesiškai margame Balkanų regione. Su kokiomis istorinės atminties problemomis susiduria šių dienų Kroatijos ir kitų regiono valstybių gyventojai bei politikai? Kaip sutaikyti skaudžias netektis patyrusias puses?

Apie nevienalytę istorinę atmintį ir traumas Balkanų regione žurnalistas Stanislavas Kuvaldinas kalbėjosi su Kroatijoje veikiančios nevyriausybinių organizacijų „Documenta“, užsiimančios karo nusikaltimais ir istorinės atminties problemomis, vadove VESNA TERŠELIČ ir jos kolega NIKOLA MOKROVIČIUMI. Pokalbis vyko šių metų gegužės 30–birželio 1 d. Maskvoje surengtos tarptautinės konferencijos „1968-ųjų pamokos“ metu.

Apie atakas ir „nacionalinių interesų išdavystę“

– Centras „Documenta“ veikia nuo 2004 m. Papasakokite, kaip viskas prasidėjo.

Vesna Teršelič: Centro idėja brendo palengva. Akstinu, pastūmėjusiu imtis veiklos, tapo noras dokumentuoti XX a. dešimtajame dešimtmetyje vykusius konfliktus – nuo karinio susidūrimo Slovėnijoje 1991-ųjų rugpjūtį (Dešimties dienų karas vyko liepą – V. G.) iki 2001 m. sukilimo Makedonijoje. Vėliau susiformavo antroji veiklos kryptis – dokumentų, susijusių su pilietinėmis iniciatyvomis žmogaus teisių srityje, išsaugojimas. Dalis šių dokumentų mena praėjusio amžiaus devintąjį dešimtmetį. Žingsnis po žingsnio supratome, kad būsimė priversti imtis viso XX a., nors darbas su ankstyvesniais laikotarpiais nėra toks intensyvus. Visa tai svarbu didinant visuomenės pasitikėjimą ir siekiant išsaugoti dabartinės bei ateities kartų istorinę atmintį.

– Kaip Kroatijos visuomenė ir įvairios politinės jėgos vertino Jūsų centro, kurio veikla akivaizdžiai susijusi su žmogaus teisių gynimu, įkūrimą?

V. T.: Iš pradžių mumis niekas pernelyg aktyviai nesidomėjo. Paaiškėjus, kad ryžtingai dirbame rinkdami dokumentinę medžiagą, sulaukdavome vis daugiau klausimų. Imta domėtis, ar mes ketiname analizuoti faktus, pozicijas, kuriomis remiantis buvo suformuoti politiškai svarbūs dokumentai. Vienas tokių pavyzdžių – 2000 m. Kroatijos parlamento priimta deklaracija dėl Kroatijos nepriklausomybės karo (*Domovinski Rat* – 1991–1995 m. vykęs karinis konfliktas tarp serbų dominuojamos Jugoslavijos vyriausybei pavaldžios Jugoslavijos liaudies armijos, kurią palaikė Kroatijos serbai, ir Kroatijos vyriausybės – V. G.), kuri iš anksto susiaurina istorinio tyrimo lauką, atskleidžia tik dalį tiesos. Deklaracijoje skelbiama, kad karas prasidėjo dėl Jugoslavijos armijos ir išorinių Serbijos jėgų agresijos. Nuošalyje palikti pilietinio karo tarp kroatų ir vietos serbų aspektai, pamištas karas su bosniais (jame taip pat dalyvavo kroatų pajėgos – red.). Paaiškėjus, kad mes nepritariame nusistovėjusiai pozicijai, prasidėjo trintis. 2007 m. su kolegomis iš Serbijos bei Bosnijos ir Hercegovinos organizavome konferenciją. Jos metu priešais mūsų langus dešinėje aktyvistai surengė demonstraciją. Per pirmuosius trejus veiklos metus susiformavo savotiška konfrontacija. Iki šiol tam tikra prasme esame juodajame sąrašė.

Nikola Mokrovič: Sakyčiau, eilinių žmonių nuomonė apie mūsų centrą priklauso nuo esamos valdžios pozicijos. Tarkim, nuo 2010 iki 2014 m. valdžioje buvo socialdemokratų partija. Nesakau, kad jie palaikė mūsų veiklą, bet vis dėlto manė ją esant reikalingą siekiant išsaugoti laisvę viešojoje erdvėje. Po jų valdžios svertai perėjo į konservatorių rankas ir prasidėjo išbandymai, žinoma, simboliniai. Antai įvairūs teismai pradėjo reikšti „kaltinimus“ mūsų darbuotojams, tarp jų ir Vesnai dėl „nacionalinių interesų išdavystės“. Be abejo, visuomenės požiūris mūsų atžvilgiu glaudžiai susijęs su klausimais, kuriuos svarstome. Jei inicijuojame tyrimus, kurie potencialiai gali būti naudingi kroatams, sulaukiame gana palankaus vertinimo, o jei pradėdame klibinti kroatų nusikaltimus – akimirksniu tampame smerktini. Kalbant apie ilgalaikę perspektyvą, didžiausią nerimą kelia tai, jog ilgainiui gali nutikti taip, kad į mūsų darbą nebebus atsižvelgiama. Centro oponentams mūsų ignoravimas gali pasirodyti visai patraukli strategija.

– Kaip elgtis, kad tai neįvyktų? Jūsų atveju galbūt vertėtų bendradarbiauti su žiniasklaida ir politiniais susivienijimais?

V. T.: Su žiniasklaida komunikuojame sėkmingai, tačiau Kroatijos visuomenė smarkiai susiskaldžiusi. Panašus rinkė-

jų skaičius palaiko socialdemokratų ir konservatorių. Kartais rinkimuose laimi viena pusė, kartais – kita, bet nė viena nelaimi absoliučios daugumos, todėl leidžiamasi į debatus dėl koalicijos sudarymo. Tokia padėtis skirtingoms tautinėms mažumoms, nuo kurių daugeliu atžvilgių ir priklausau koalicijos sudarymas, yra gana palanki. Mūsų centro veiklos barai (karo nusikaltimų liudijimai, parama išgyvenusioms aukoms, asmeninių prisiminimų rinkimas) panašūs į tuos, kuriais turėtų užsiimti nepriklausoma žurnalistika, todėl mes palaikome aktyvius ryšius su masinėmis informacijos priemonėmis, rūpinamės, kad mūsų atradimai būtų viešinami.

Antrasis pasaulinis karas tebesitęsia

– Ar skiriasi socialdemokratų ir konservatorių pozicijos vertinant sudėtingus Kroatijos istorijos tarpusius? Ar jos atspindi partijų dokumentuose, politikų pasisakymuose?

V. T.: Kroatijos visuomenė šiuo metu netgi nėra pajėgi užbaigti Antrojo pasaulinio karo. Daugelis klausimų, susijusių su pokario egzekucijomis ir socialistinio laikotarpio represijomis, nebuvo svarstomi iki pat dešimtojo dešimtmečio. Pagrindinės šalies politinės jėgos vengia imtis šių sudėtingų temų. Antrasis pasaulinis karas, Jugoslavijos periodas ir dešimtojo dešimtmečio karai – su šiais trimis praeities klodais Kroatijos visuomenė stengiasi tvarkytis savarankiškai, be politikų pagalbos.

Tais retais atvejais, kai politikai nutaria prabilti, kaip jau tapo įprasta, jie tiesiog pareiškia: „Tegul aiškinasi teismai.“ Nors, jei kalbame apie Antrojo pasaulinio karo nusikaltimus, reikia nepamiršti, kad daugelis tragiškų įvykių dalyvių jau mirę. Iki šiol galime išgirsti, kaip sveikinamasi variant: „Za dom spremni“ („Pasiruošęs už Tėvynę“). Šią frazę sveikindamiesi vartojo ustašiai. Vėliau ji paplito tarp fanatiškų grupuočių ar tiesiog gatvėje. Politikai vengė spręsti šią problemą ir verčiau perleido ją teismams. Po ilgo blaškymo po įvairių instancijų teismus galiausiai byla pasiekė Konstitucinį Teismą. Buvo pripažinta, kad „za dom spremni“ vartojimas yra neteisėtas ir prieštarauja Konstitucijai. Tam pasiekti prireikė 20 metų, nors politikai viską galėjo išspręsti per penkias minutes.

N. M.: Politikai nuolat pasitelkdavo įvairius argumentus. Kad tai neva senas pasisveikinimas, neturintis nieko bendra su ustašiais, kas, žinoma, yra netiesa. Arba prisimindavo, kad dešimtajame dešimtmetyje kai kurie kroatų kariniai daliniai oficialiai vartojo šį pasisveikinimą, supraskite, kaip atsvarą serbiškam fašizmui.

V. T.: Todėl ir Konstitucinio Teismo sprendimas buvo priimtas nevienareikšmiškai. Diskutuota dėl išskirtinių atvejų, kuriais šis pasisveikinimas turėtų būti leidžiamas. Buvo įkurtas specialus komitetas, jis dirbo dar vienus metus ir galiausiai pateikė rekomendacijas vyriausybei – ji turi priimti galutinį sprendimą. Tai chrestomatinis pavyzdys, kaip Kroatijos valdžia tvarkosi su praeities problemomis.

– Kaip visuomenėje vertinamas po 1941 m. nacistinės Vokietijos įkurtos marionetinės Kroatijos, kurią valdė ustašiai, laikotarpis? Šiaip ar taip, tai dalis šalies istorijos, o ustašiai, žvelgiant iš tam tikro požiūrio taško, buvo viena iš kovos už nepriklausomybę formų.

V. T.: Galiu dar kartą pakartoti, kad Kroatijos visuomenė yra susiskaldžiusi. Esama tėvynės gynėjų (*domobrani* – tai 1941–1944 m. gyvavusios marionetinės Nepriklausomos Kroatijos valstybės karinių dalinių nariai – V. G.) ir ustašių palikuonių, kurie bičiuliaujasi. Egzistuoja pokario represijų ir egzekucijų aukos, tarp kurių nemaža dalis tų pačių ustašių ir tėvynės gynėjų. Tačiau šalyje taip pat esama daugybės partizanų palikuonių (turimas omenyje Jugoslavijos komunistų partijos vadovaujamas partizanų judėjimas, priešinis Romos–Berlyno–Tokijo ašies valstybių politikai, – V. G.). Vienas esminių klausimų, išskylančių šiame simboliniame kontekste, – kaip minėti Sutjeskos mūšio, 1943 m. gegužės–birželį vykusio didžiausio susidūrimo tarp partizanų ir okupacinių jėgų, kurioms talkino kroatų kolaborantai, metines. Dabar ši svarbi Antrojo pasaulinio karo kova nėra prisimename.

– Ar Kroatijoje skiriasi požiūris į kitų tautybių (žydų, serbų, romų) atstovus, tapusius ustašių teroro aukomis?

V. T.: Man atrodo, kad vienintelė vieta, kurioje apie serbus ir romus kalbama kaip apie genocido aukas, – tai Jasenovaco koncentracijos stovyklos muziejus. Apskritai kalbant, Kroatijos visuomenėje vengiama užsiminti apie serbų ir romų genocidą. Genocidas žydų atžvilgiu pripažįstamas gana plačiai, bet apie serbų ir romų persekiojimą kalbama tiesiog kaip apie eilinių nusikaltimą.

– Ar diskutuojama apie Jasenovacą? Juk tai koncentracijos stovykla, kuri neturi nieko bendro su naciais ir buvo įkurta ustašių iniciatyva.

V. T.: Nuolat bandoma kvestionuoti aukų skaičių. Apie tai net rengiamos televizijos laidos.

N. M.: Radikaliausios pozicijos šalininkai teigia, kad Jasenovacas tebuvo darbo stovykla, kurioje buvo gana lengvos sulaikymo sąlygos, o ten kalėjusius asmenis ustašiai išgelbėjo nuo likvidacijos nacių konclageriuose.

V. T.: Nors iki šios dienos jau nustatyta 93 tūkst. Jasenovaco stovyklos aukų. Didžioji jų dalis – serbai, tarp kurių daugybė vaikų. Vienintelė išeitis – pripažinti šias aukas ir pagerbti jų atminimą. Gėdinga diskusija apie stovyklą, valdžios noras likti nuošalyje ir rezervuota laikysena revizionistinių teorijų atžvilgiu priveda prie to, kad stovyklos aukas vienijančios asociacijos nariai – žydai, serbai – atsisako dalyvauti bet kokiuose oficialiuose minėjimuose, vykstančiuose buvusios stovyklos teritorijoje. Jie rengia atskiras ceremonijas kaip protestą prieš tokią valdžios laikyseną.

– Koks šių dienų Kroatijoje požiūris į partizaninį judėjimą? Viena vertus, jame dalyvavo kroatų, kita vertus, šis judėjimas prisidėjo prie Jugoslavijos atkūrimo po Antrojo pasaulinio karo, o tai gali būti traktuojama kaip veikimas prieš nepriklausomą Kroatiją.

V. T.: Šiuo aspektu matome ryškią poliarizaciją. Tai labai sudėtingas klausimas. Pirmasis nepriklausomos Kroatijos prezidentas Franjo Tuđmanas – buvęs generolas, jaunystėje kovojęs partizanų gretose. Dabartinėje Kroatijos Konstitucijoje taip pat esama užuominų apie antifašistinę kovą, tiesiogiai kalbama apie kovą su ustašių režimu. Bet paskelbus nepriklausomybę dalis visuomenės, susijusios su ustašiais ir tėvynės gynėjais, pradėjo aktyviau reikšti savo pozicijas. Viskas vyko nevisiškai tiesmukai, darnus Antrojo pasaulinio karo vertinimas buvo dekonstruojamas palaipsniui. Kalbant apie jaunąją kartą, tai ji, mano manymu, yra sutrikusi. Jaunuoliai nesupranta, kurioje pusėje šiame kare kovojo Kroatija, bet, tikiuosi, žino, kad kroatų kovėsi abiejose stovyklose, nes buvo kilę iš skirtingų šeimų. Mums Antrasis pasaulinis karas yra okupacijos ir pilietinio karo istorija. Jo padariniai lydi mus iki šių dienų.

– Galbūt tai galėtų tapti pagrindu, leidžiančiu plėtoti humanistinį požiūrį į karą? Į karą kaip reiškinį, kuriame nėra laimėtojų, o tik aukos.

V. T.: Ne, nugalėtojai egzistuoja. Laimėjo antihitlerinė koalicija, kurios dalis buvo partizanai. Kai po karo anglai nutarė išduoti Jugoslavijai kolaboravusius asmenis ir serbų četnikus – partizanų priešininkus, masinės egzekucijos prasidėjo jau Jugoslavijos pasienyje. Taip aukomis tapo ne tik buvę kariai, bet ir jų šeimų nariai. Viena iš labiausiai pasipiktinimą keliančių problemų yra ta, kad iš šių žmonių buvo atimta teisė būti oriai palaidotiems. Šiandieninėje Slovėnijoje, netoli tuometinės Jugoslavijos sienos, Tezne, dabar tirama viena iš tokių masinių kapaviečių, ten per kelias dienas buvo nužudyta 40 tūkst. žmonių. Galiu pasakyti, kad ši problema didžiąja dalimi sprendžiama Slovėnijos. Jie identifiko Antrojo pasaulinio karo ir pokario aukų tapatybes. Bet Kroatijoje, Serbijoje bei Bosnijoje ir Hercegovinoje dar reikia padirbėti. Ten tokios kapavietės nėra identifikuotos ir pažymėtos. Tai liečia ir ustašių režimo aukas, ir kalėjusius konclageriuose, visus tuos, kurie neteko teisės būti oriai palaidoti.

N. M.: Per 45 socialistinės Jugoslavijos metus valstybė neturėjo jokių socialinių instrumentų darbui su traumine Antrojo pasaulinio karo patirtimi. Tiesiog kalbėta: buvo karas, žiaurumai, liejosi mūsų brolių kraujas, bet dabar mes nugalėjome ir tapome antifašistinės idėjas palaikančia valstybe. Kaip parodė laikas, toks požiūris negalėjo sukurti patikėjimo atmosferos tarp Jugoslavijos bendruomenių ir vos tik Jugoslavija susilpnėjo, visi neišspręsti klausimai iškilo į paviršių. Ir vėl iškilo alternatyvios interpretacijos, vešėjusios radikaliųjų dešiniųjų sluoksniuose, kurie lig tol jokio balso šalyje neturėjo. Nieko keista, kad 1991 m. prabilus apie nepriklausomybės siekius nemaža dalis serbų, gyvenančių Kroatijoje, tai suvokė kaip atgimstančios ustašių valstybės užuomazgas.

– Teroro aukų identifikavimo ir laidojimo klausimai reikalauja tam tikro deliktumo, ypač susiskaldžiusiose visuomenėse...

V. T.: Mums svarbu nustatyti kapaviečių vietas, identifikuoti aukas ir jas oriai palaidoti, tačiau turime veikti taip, kad tuo nebūtų ideologiškai piktnaudžiaujama, nes tai gali greitai peraugti į konfrontaciją. Kalbu ne tik apie Kroatiją. Tai aktualu tiek slovenų, tiek serbų visuomenėms. Tam, kad esama situacija imtų keistis, reikia politinės valios, lėšų naujiems moksliniams tyrimams ir plėtoti tokią kultūros politiką, kuri skatintų ieškoti sutarimo, o ne skaldytų. Ir, svarbiausia, kurioje atsirastų vietos pagarbai žmogui, jo orumui ir teisėms.

Šiais metais minimos 70-osios Kominformo rezoliucijos (1948 m. birželio 29 d. priimtas dokumentas, paraginęs Jugoslavijos komunistus priešintis Josipo Broz-Tito valdymui, – red.) metinės. Praėjus metams po jos paskelbimo,

Įvykis ir įprastybė

Prieš imdamiesi šio apmąstymo, turime susitarti dėl terminų vartojimo. Vienas iš svarbiausių šio teksto terminų yra „prasmė“ ir ją reikėtų apibrėžti detaliau, kad nekiltų painiavos ir nesupratimų.

Gottlobas Fregė įvedė skirtį tarp *Sinn* (prasmės) ir *Bedeutung* (nurodymo). Marius Povilas Šaulauskas ir Albinas A. Plėšnys terminą *Bedeutung* siūlo versti kaip nurodymą. Tai tikslesnis ir filosofiškesnis vertimas už senąjį vertimą „reikšmė“. Aušrinė ir Vakarinė, matomos atitinkamai ryte ir vakare, turi tą patį referentą, arba nurodymą (*Bedeutung*), – planetą Venerą. Ši nuoroda yra Aušrinės ir Vakarinės referencija, arba nurodymas. O tai, kad ta pati Venera ryte pasirodo kaip Aušrinė, o vakare kaip Vakarinė, yra tos pačios planetos dvi skirtingos prasmės. Tad prasmė – tai daikto matymo ir suvokimo būdas, pasakantis, kaip daiktas duotas man: kaip aš jį suvokiu ir kaip jį suvokia mano kalbinė bendrija. Tas pats daiktas man gali būti duotas keliais skirtingais būdais, t. y. turėti kelias ar net keliolika ir dar daugiau skirtingų prasmų. O tai, ką nurodo šios prasmės, yra nuorodos dalykas, arba referentas. Prasmės gali būti intersubjektyvios, suprantamos visai kalbinei bendrijai, arba subjektyvios, suprantamos tik vienam patiriančiam subjektui, o nuoroda į daiktą visada objektyvi. Kaip jau sakytą, nuoroda nurodo daiktą, o prasmė nurodo tai, kaip aš tą daiktą suvokiu arba kaip jį suvokia mano kalbinė bendrija. Tad prasmė visada yra perteklinė, ji apgaubia nuorodą mano kalbinės bendrijos vaizdiniais ir mintimis, jeigu kalbame apie intersubjektyvią prasmę, arba tik vienam subjektui suprantama intuiicija, jei kalbame apie subjektyvią prasmę. Pats nurodomas daiktas turi begalinį potencialą sukelti naujų prasmų. Naujos prasmės nutinka kaip nuorodos pasirodymo įvykis, kuris į prasmų kontekstą įneša radikalų prasmės naujumą. Tad kalbėdami apie *atrastą prasmę* kalbame apie tai, kaip man arba mano kalbinei bendrijai yra duotas daiktas (nuoroda, referentas), kuris, netikėtai į jį pažvelgus, blykstelė ir nusimeta senas prasmes lyg medis senus lapus rudenį, papūtus vėjui, ir nušvinta bei pasirodo naujomis atrastomis prasmėmis. Šis pasirodymas ir yra įvykis. Kalbėdami apie *pa(s)idarytą prasmę* kalbame apie tai, kaip man arba mums jau iš anksto duotos pasaulio prasmės perkuriamos, performuojamos, perdaromos, t. y. kaip transformuojama imanencija. *Atrasta prasmė* visada duodama įvykio, o *pa(s)idaryta prasmė* duodama įprastybės arba jos perkūrimo. Kai prasmės pasensta, praranda ypatingą prasmę mums, kalbinės bendrijos nariams, išsisklaido lyg lapai, papūsti vėjo, pro juos naujai įvykiu blykstelė pats daiktas (nuoroda, referentas), kad vėl apaugtų naujomis prasmėmis ir jos būtų įtrauktos į kalbinės bendrijos vartoseną. Na štai, dabar galime pradėti apmąstymą.

Mes gimėme jau padarytame pasaulyje ir tęsiame gyvenimą jį toliau darydami. Augant žmogui reikia socializuotis pirmtakų padarytame pasaulyje, kurio mes patys nepadarėme, bet kurį padarė iki tol gyvenę žmonės. Žmogus gimsta konkrečioje šeimoje, lanko darželį, eina į mokyklą, universitetą, ir visur reikia mokytis žaisti pagal tos institucijos žaidimo taisykles. Jas mums primetė tėvai, seneliai, darželio auklėtojos, mokyklos mokytojai, universiteto dėstytojai, ir, savaime suprantama, gyvenant tokiomis sąlygomis, galima labai lengvai prarasti save. Vieni geriau prisitaiko, kiti prasčiau, bet socializacijos procesas skausmingas kiekvienam. Pasaulis iš tiesų yra problemiškas dalykas, netgi labai problemiškas. Jame gyventi nelengva. Tai kaina, kurią mokame už civilizacijos laimėjimus: kad galėtume gyventi mūsų civilizacijoje, turime įvaldyti jos laimėjimus ir gyventi remdamiesi jais.

Kai socializuojamės mūsų civilizacijos pasaulyje, įvaldome jo vaidmenis, išmokstame naudotis technologijomis, mūsų kasdieniame pasaulyje įsivyrąja įprastybė, ir joje nuo darželio bei mokyklos laikų iki universiteto baigimo nuolatos mokomės gyventi. Tad nors socializacija sukelia daug streso, įvaldžius įvairius vaidmenis, pasaulis ima teikti saugumą. Galima sakyti, kad įprastybė – tai gyvūnėlių, besisukančių rate, narvelis. Už atliktą darbą jiems paberama maisto ir užtikrinamas pragyvenimas. Jeigu nutrauktume įprastybę, o tai yra padarytų prasmų regionas, ir pabėgtume į laisvę – greičiausiai tiesiog neišliktume. Iš tiesų labai sunku išlikti esant anapus įprastybės atsiverusios keistumo būklės, nes tai būklė be garantijų, todėl nesaugi. Įprastybė – tai mūsų pasaulis. Joje gyvename saugiai, ir galima sakyti, kad daugeliui to saugumo užtenka, nes išeiti iš saugumo zonos ir gy-

venti unikaliai bei nepakartojamai rizikinga. Reikia dėvėti įprastinio žmogaus kaukę, tada lengviau išlikti šiame pasaulyje. Būna, aišku, ir išimčių, tokia išimtis, pavyzdžiui, yra Ludwigas Wittgensteinas. Jo gyvenimas buvo iššūkis įprastybei, dažnai balansavimas ties psichozės riba, bet jį lydėjo didelė sėkmė, nes jį protegavo analitinės revoliucijos filosofijoje pradininkas Bertrandas Russellas. Pakvietė dėstyti į vieną iš geriausių pasaulio universitetų – Kembridžą, o jo „Loginį filosofinį traktatą“ išimties tvarka pripažino disertacija. Taip Wittgensteinas išaugo į vieną iš didžiausių XX amžiaus filosofų, bet tokių keistų ir didelės sėkmės lydimų žmonių tėra vienetai.

Įprastybėje vyrąja nuobodulys, nes nuolat kartojamos senos prasmės ir neįvyksta nieko nauja. Kai apninka nuobodulys, mus vargina senos, nudėvotos prasmės, nerandame galimybių atrasti naujų, netikėtų prasmų. Įprastiniame pasaulyje viskas virsta rutina, kelia nuobodulį, tada kartais turi stumti laiką atsigulęs ant lovos, žiūrėdamas į lubas ir stebėdamas, kaip lėtai jis slenka. Daugelis menininkų, gelbėdamiesi nuo nuobodulio, vartojo visokius svaigalus, kad sukeistintų pasaulį, ir taip ardė savo sveikatą griaudami įprastybę. Mes norime kalbėti apie natūralų įprastybės įveikos būdą – pasaulio sukeistimą. Tai reiškia, kad į įprastus dalykus imama žvelgti kitu, netikėtu, aspektu, kai pasaulis lieka toks pats, koks buvo, bet keičiama žiūros į pasaulį nuostata. Tada daiktai, kurie įprastybėje buvo nematomi, išvystami naujoje šviesoje ir patiriama nuostaba, grožio blyksnis, keistumo būseną. Šios būsenos galimos tik išėjus iš įprastybės.

Įprastybės struktūrą sudaro įvardytas pasaulis, kuriam vardus, darančius pasaulį įprastą, teikia tradicija, tai yra žmonės, nuo ženklų grandies prie grandies įvardijantys pasaulį. Žmonės, gyvenę iki mūsų, įvardijo pasaulį, ir mes išmokstame tuos vardus kartoti. Įprastybės struktūra – tai daiktams priskirti vardai ir prasmės, o tų vardų prasmės yra įvairūs daiktų vaizdiniai. Įsivaizduokime, kad prieš mus – medis. Eidami pro šalį, jam suteikiame vardą „medis“, ir tas vardas turi seną prasmę, kuri užkloja patį daiktą. Žodžio „medis“ prasmė yra koks nors medžio apibendrintas vaizdas, ir, įprastybėje žiūrėdami į medį, regime ne štai šitą medį – atskirą ir nepakartojamą, bet tą vaizdą, kurį medžiui priskyrė „medžio“ vardas. Įprastybėje vardai pakeičia daiktus. Mes nematome unikalių ir nepakartojamų daiktų, o tik tai vaizdinius, kurie yra vardų prasmės. Kasdieniame gyvenime vartojame vardus, teikiančius vardų prasmes, kurios yra daiktų vaizdiniai, ir mes tuose vaizdiniuose gyvename. Taip veikia įprastybėje padaryta prasmė, kuri yra daiktų prasmės, įgijusios nuobodulio prasmę man ir mano kalbinei bendrijai. Padaryta prasmė yra įvardyta prasmė, ir dažniausiai ne mūsų įvardyta. Mes paveldime vardus iš tradicijos, ir tie paveldėti vardai, galima sakyti, užteršia tikrovę savo vaizdiniais, ir aplink matome ne tikrovę, o jos vaizdinius ir gyvename tikrovės vaizdinių labirinto kambariuose ir koridoriuose.

Pasaulis anapus įprastybės – tai pasaulis anapus pasaulio duoties. Pasaulio duotis yra įvardytas jo fragmentas. Įvardydami pasaulį, kuriame jo duotis. Būti pasidarytos prasmės režimu yra būti įvardytam. Įvardydami daiktą, mes jį artikuluojame, padarome suprantamą, jis mums tampa aiškus kitų dalykų ir prasmų kontekste. Įprastybei pasaulis egzistuoja tiek, kiek jis yra įvardytas. Šią nuomonę geriausiai išreiškia aforizmas iš Wittgensteino „Loginio filosofinio traktato“: „*Mano kalbos ribos* žymi mano pasaulio ribas“ (5.6) (kursyvas – *L. W.*). Tad įvardyto pasaulio regioną Wittgensteinas vadina tiesiog pasauliu. Taigi mes ateiname į padarytą pasaulį, ir mus asimiluoja pasaulio vardų sistemos, ir toliau vėl gaminame pasaulio prasmes – toliau darome pasaulį. Ir taip karta iš kartos yra daromas pasaulis, gaminamos jo prasmės. Labai dažnai vienos prasmės pasensta, praranda prasingumą, ir reikia kitų, naujų, prasmų. Taip viduramžiais įsivyravusį Aristotelio filosofijos žodyną naujaisiais amžiais pakeitė matematinis žodynas, kai Galileo Galilėjus pasakė, kad gamtos knyga yra parašyta matematine kalba. Naujaisiais amžiais filosofai norėjo būti matematikais. Vėliau filosofai, sekdami Nietzsche, labai norėjo būti poetais. Taip poezija atsirevanšavo filosofijai Platono ginčo tarp filosofijos ir poezijos prasme. Platonas ginčijosi su poetais dėl teisės būti valstybėje ir išvarė poetus iš valstybės, palikdamas tik patriotines dainas ir karo maršus. O Nietzsche, kaip platonizmo apvertėjas, grąžino poetus į filosofinę valstybę ir išvarė iš jos metafizikus. Bet reikia susimąstyti ir apie kitą režimą, esantį anapus pasidaryto pasaulio.

Galime kelti tokį klausimą: kaip gali atsirasti nauja prasmė? Ar nauja prasmė yra tik senų prasmų derinys, įgijęs ypatingą prasmę man ar mums? Ar iš senų prasmų derinio tikrai išvedame naujas? O gal nauja prasmė atsiranda dar kitaip? Ar galime sakyti, kad imame senas prasmes, paslaptingu būdu sumaišome ir iš jų gauname naują prasmę? Deja, taip nėra. Kiekviena naujumu žaižaruojanti prasmė gali atsiverti pasaulyje kaip radikalus naujumas, kaip iš ne-prasmės kilęs prasingumas, kaip blyksnis įvykio ne-prasmės, kurią paskui įvardijame ir verčiame pasaulio prasme. Tos padarytos prasmės regionas sutampa su įprastinės kalbos regionu, ir tai yra pasaulis. Tokiu būdu įprastinės kalbos pasaulis mums aiškus, artikuluotas, suprantamas, nes yra įvardytas įprastiniais vardais ir turi savo prasmes. O tas radikalus naujumas, kuris ateina į kalbą, į prasmę, ateina iš ne-prasmės. Jis nutinka kaip niekada anksčiau nenutikęs nepakartojamas įvykis, kurį įvardiję netikėtai vardais gauname naują prasmę. Įvykis yra tai, ko anksčiau niekada nebuvo ir ko vėliau niekada nebus.

Anapus kalba įvardyto pasaulio yra daiktai, ir, norint patirti tą prasmės naujumą, reikia išeiti į tokį daiktų regioną, kuriame nebūtų kalbos padarytų pasaulio duočių. Mat kalbinio pasaulio regione visi daiktai yra tapę duotimis, uždengti prasmų, pritaikyti mums, turi prasmę mums. Dėl to jie mums yra skaidrūs, permatomi, nes nesipriešina mums, mes jau mokame jais naudotis. Tuo atveju, kai pamatai daiktą anapus jo duoties, o jo duotis yra vardas ir vardo prasmė, tai daiktas pasirodo labai keistas, sunkiai nusakomas ir mus nustebina. Kalbinio pasaulio regione viskas yra skaidru, turime visas prasmes, žinome, kur eiti, mums duoti prasmų žemėlapiai, mes orientuojamės ir t. t. O kai patenkame tarp daiktų anapus daiktų duoties, tai jie iš tiesų tampa labai keisti, nesuprantami. Tada kyla klausimas – ką su jais daryti? Tame įprastiniame kalbiniam pasaulyje esame išmokę įvairių funkcijų, kiekvienas daiktas yra funkcionalus – atlieka savo funkciją, jis yra parankus įrankis, kaip pasakytų ankstyvas Heideggeris. O tas daiktų regionas be daiktų duoties yra naujas, netikėtas, nenumatytas. Dabar į klausimą, kam mums reikia daikto prasmės anapus daikto duoties, atsakome: kad gautume naujų idėjų, rastume naujus daiktų įvardijimus, kad pažvelgtume į pasaulį tarytum pirmą kartą, ir tada pasaulis mums suteiktų tam tikrų naujų galimybių nestandartiškai jį įvardyti.

Sakykime, kad tas pasaulis, kurį sudaro daiktai be jų duočių, yra genijaus pasaulis. Ir turėti daikto betarpišką įžvalgą – tai genialios žiūros bruožas, kai tu esi ne amatininkas, kuris daro prasmes pagal iš anksto žinomą modelį, bet genijus, kuriantis iš ne-prasmės prasmę, ir dėl to jo prasmės unikalios ir nepakartojamos. Daiktas, nesubordinuotas jo sąvokai, nutinka kaip grožio blyksnis, nuostaba, keistumo būseną. Grožio, nuostabos, keistumo būsenų daiktuose yra daugiau negu jų varduose, ir vardai negali išsemti daiktuose atsiveriančio turinio.

Nauja įprastybėje gali įvykti tik per įprastybės pertrūkį. Todėl pasakojimą apie *pa(s)idarytą* ir *atrastą* prasmes galima susieti su Platono „Valstybės“ septintojoje knygoje išdėstyta olos alegorija. Oloje sėdintiems žmonėms nuo pat mažens surakinti kaklas ir kojos, todėl jie negali pasisukti į šoną ir mato vaizdą tik priešais. Už jų nugaros toli aukštai dega ugnis, ir jos šviesa patenka į olą. Tarp liepsnos ir kalinių aukštai eina kelias; palei tą kelią stovi nedidelė sienelė, panaši į fokusininkų priešais žiūrovus pastatytą užtvarą, virš kurios jie rodo savo „stebuklus“. Už šios sienelės žmonės neša visokius daiktus, kyšančius virš jos. Vieni nešdami kalbasi, kiti eina tylomis. Nešamą daiktų ir daromų fokusų šešėliai atsispindi ant sienos priešais kalinius. Pasak Platono, kaliniai – tai mes. Beveik du su puse tūkstančio metų prieš kino teatrų ir televizijos atsiradimą Platonas pavaizdavo ekrano visuomenę. Tačiau mums svarbu tai, kad oloje žmonės yra padarytame pasaulyje. Ant sienos priešais kalinius judantys šešėliai – tai daiktus įvardijančių žodžių prasmės, kurias sudaro daiktų vaizdiniai, atitrukę nuo tikroviškų daiktų. Nepadarytas pasaulis anapus daiktų duočių atsivertų išėjus iš olos ir saulės apšviestą teritoriją. Tačiau ten patekti galima tik išsivadavus iš įprastybės grandinių, kai įprastybėje įvyksta pertrūkis. Tokiame pasaulyje, kuris yra anapus olos, daiktai mums atrodo keisti, nesuprantami, ir kyla klausimas: kam to reikia? Bet, norint į tą olą žmonėms

Patarimai, kaip rašyti

Tęsinys. Pradžia Nr. 12

Britų dienraštis „The Guardian“ 2010 m. vasarį paprašė dvidešimties šiuolaikinių anglakalbių autorių pasidalyti su skaitytojais ir būsimaisiais rašytojais asmeniniu rašymo taisyklių dešimtuku. Siūlome susipažinti su tuzino kūrėjų, dauguma kurių gali pasigirti ir j lietuvių kalbą išverstomis knygomis, pateiktais atsakymais, neprarusiais aktualumo ir šiandien.

Didžiojoje Britanijoje tiesiog dievinamų detektyvų ir kriminalinių istorijų veikėjų galeriją **P. D. James** (1920–2014) papildė poetinių polinkių detektyvu Adamu Dalglišu. Medžiagos kelioms dešimtims romanų, kuriuose narpliojami slėpiningi nusikaltimai ir žmogžudystės, ši autorė sėmėsi ir iš tiesioginio savo darbo – ilgalaikės tarnybos Vidaus reikalų ministerijos kriminaliniame skyriuje. Savo patarimus P. D. James apribojo penkiais punktais:

1. Stiprinkit savo žodžio galią. Žodžiai – tai mūsų amato žaliava. Kuo platesnis žodynas, tuo veiksmingesni jūsų raštai. Mums, rašantiems angliškai, pasisėkė, kad mūsų kalba – turtingiausia ir visapusiškiausia pasaulyje. Gerbkime ją.
2. Skaitykit įvairių, bet pasirinktą literatūrą. Blogas rašymas užkrečiamas.
3. Ne planuokite rašyti, bet rašykite. Tikrai rašydami, o ne svajodami laviname savo stilių.
4. Rašykite, ką norit rašyti, o ne tai, kas šiuo metu populiari ar kas, jūsų manymu, būtų gerai parduodama.
5. Atverkite sąmonę naujoms patirtims, o ypač tyrinėkite kitus žmones. Nė vienas iš rašytojų išstinkančių dalykų – ar būtų džiaugsmingas, ar tragiškas – nenuveina veltui.

Amerikiečių autorė, keturių vaikų motina **Annie Proulx** (g. 1935) rašytojos karjerą praėjusio amžiaus 9 dešimtmetyje pradėjo vynuogių auginimo, sidro gamybos, sodininkystės patarimų knygomis, bet labiausiai išgarsėjo Pulitzerio ir kt. garsias JAV literatūros premijas nuskynusiais, vėliau sėkmingai ekranizuotais romanais „Atvirukai“ (Postcards, 1992) ir „Uosto naujienos“ (The Shipping News, 1993). Apsakymo „Kuprotas kalnas“ autorės patarimai tarsi perša mintį, kodėl grožinės literatūros baruose jos debiutuota vėlokai...

1. Stumkis priekin lėtai ir atsargiai.
2. Kad stumtumėsi lėtai, rašyk ranka.
3. Lėtai ir ranka rašyk tik apie tai, kas tave domina.
4. Meistrystę ugdyk metų metais skaitydamas įvairiausio pobūdžio literatūrą.
5. Perrašinėk ir redaguok tol, kol išgausi labiausiai vykusią frazę, sakinį, pastraipą, puslapį, istoriją, skyrių.

Prieš daugiau nei pusę amžiaus pirmąją knygą išleidusi amerikiečių prozininkė **Joyce Carol Oates** (g. 1938) yra per pusšimčio romanų, apsakymų ir esė rinkinių autorė. Šios rašytojos, kūrybinį rašymą įvairiuose JAV universitetuose dėstančios jau nuo 1962 m., patarimai iš dalies atspindi ir akademinę sąmonę, ir nuolat kintančią, įvairialypę, poetikos ir stilistikos eksperimentams imlią jos pačios kūrybą.

1. Nesistenkite numatyti „idealaus skaitytojo“ – gal tokiu ir esama, bet jis skaito kokį kitą autorių.
2. Nesistenkite numatyti „idealaus skaitytojo“, išskyrus galbūt save patį – ateityje.
3. Būkite pats sau redaktorius ir kritikas. Prijaučiantis, bet negailestingas!
4. Jei nekuriate visiško avangardo – šurkštaus, niurgzlaus ir „miglo“, nepraleiskite progos rašyti pastraipiui.
5. Jei nekuriate visiško postmodernizmo – susinepatoginusio, autorefleksiško ir „provokatyvaus“, nepraleiskite progos rašyti paprastais, visiems žinomais žodžiais, o ne daugiaskiemenėmis „reikšmingomis“ leksemomis.
6. Turėkit omenyje Oscarą Wilde'ą: „Dozuotas nuoširdumas pavojingas, bet didelis jo kiekis visada mirtinas.“
7. Būkite nusiteikęs nerūpestingai ir viltingai. Bet tikėtis blogiausio.

Duodama rašymo patarimų garsioji kanadietė **Margaret Atwood** (g. 1939) neapsieina be įvairiažanrėje jos

kūryboje dažnai pasitaikančio paprastų, kasdienių dalykų sukeistinio efekto. Kita vertus, atskleidžia ir stebėtino savo produktyvumo akstinus...

1. Pasiimk pieštuką, kad turėtum kuo rašyti lėktuve. Parkeriai leidžia rašalą. Bet jei pieštukas nulūš, lėktuve negalėsi padrožti, nes nevalia imti peilio. Todėl prigriebk du pieštukus.
2. Jei nulūš abu pieštukai, galėsi juos šiaip taip apsidrožti nagų dilde, metaline ar stikline.
3. Pasiimk, ant ko rašyti. Popierius tinka. Jo pritrūkusi, bus gerai ir medžio žievė arba ranka.
4. Jei naudojiesi kompiuteriu, naują tekstą visada išsaugok ir atmintuke.
5. Pamankštink nugarą. Skausmas išblaško.
6. Išlaikyk skaitytojo dėmesį. (Turbūt tai reiškia: dirbk geriau, jei sugebi išlaikyti savąj.) Bet juk nežinai, kas tavo skaitytojas, todėl tai primena šaudymą į žuvį iš laidynės tamsioje. Kas žavi skaitytoją A, varo mirtiną nuobodulį skaitytojui B.
7. Greičiausiai tau prireiks žodyno, elementoriaus ir tvirtos žemės po kojom. Pastaruoju atveju tai reiškia, kad nemokamų pietų nebūna. Rašymas yra darbas. Taip pat ir lošimas. Pensijų įmokų nėra. Kiti žmonės tau gali truputėlį padėti, bet iš esmės esi vienai vienas. Niekas tavęs neverčia rašyti: pats tai pasirinkai, todėl neinkšk.
8. Skaitydamas savo paties knygą niekada neapims tas naujus lūkesys, kurį sukelia įstabus naujos knygos puslapis, nes pats viską parašėi. Buvai užkulisuose. Matei, kaip triušiai buvo įbrukti į skrybėlę. Todėl prieš atiduodamas leidėjams paprašyk vieno ar kelių draugų užmesti akį [į rankraštį]. Šis draugas neturėtų būti žmogus, su kuriuo susitikinėji, nebent nori su juo išsiskirti.
9. Nemurksok girios vidury. Jei pasimetei siužeto vingiuose arba įklimpai, parpėdink iki tos vietos, kur suklydai. O tada ženk kitu keliu. Ir (arba) pakeisk pasakojimo perspektyvą. Veiksmožodžių laiką. Įvadinį puslapį.
10. Malda gali padėti. Arba kito teksto skaitymas. Arba nuolatinis įsivaizdavimas šventojo Gralio taurės – prašmatnaus užbaigtos, išspausdintos tavo knygos egzemplioriaus.

Į lietuvių kalbą dar, regis, neverstas amerikiečių prozininkas, apsakymo meistras **Richardas Fordas** (g. 1944), plačiausiai išgarsėjęs romanu „Nepriklausomybės diena“ (Independence Day, 1996), į rašymo reikalus pažiūrėjo kiek plačiau, ne vien techniškai:

1. Vesk mylimą moterį, kuri pritaria tavo sumanymui būti rašytoju.
2. Nesusilauk vaikų.
3. Neskaityk savo knygų recenzijų.
4. Nerašyk recenzijų. (Tavo vertinimai visada iškreipti.)
5. Nesipyk su žmona ryte arba vėlai vakare.
6. Negerk ir nerašyk vienu metu.
7. Nerašyk laiškų redaktoriumi. (Visiems nusišvilpt.)
8. Nelinkėk blogo kolegoms.
9. Įkvėpimo semkis iš kitų sėkmės.
10. Nevartok jokio mėšlo, jei gali pats sau padėti.

Davidas Hare'as (g. 1947) – vienas žymiausių šiuolaikinių britų dramaturgų, taip pat keliolikos kino ir televizijos filmų scenarijų autorius (tarp jų – ir Michaelo Cunninghamo romano apie Virginiją Woolf „Tos valandos“ kino adaptacijos), todėl turbūt neblogai išmano ne tik literatūrinio gyvenimo užkuliusus:

1. Rašyk tik tada, kai turi ką pasakyti.
2. Niekada neklausyk patarimo to, kuris niekaip neprišėdė prie būsimo rezultato.
3. Stilius – tai savęs atsikratymo, o ne atradimo menas.
4. Jei niekas nestato tavo pjesės, statyk ją pats.
5. Sąmojis – kaip rankos ir kojos dailininkui. Gal ir nesinorės galiausiai užsiimti tik juokeliais, bet šioj srity turi pasiekti meistrystės.
6. Teatras visų pirma priklauso jaunimui.
7. Niekas niekada nepasiekė nuoseklumo kaip scenaristas.
8. Niekada nedalyvauk TV žvaigždūnų šou, apsimetantiame literatūriniu festivaliu.
9. Niekada nesiskųsk, kad tavęs nesupranta. Tu gali rinktis – būti suprastas ar būti nesuprastas.

10. Du labiausiai slegiantys anglų kalbos žodžiai yra „literatūrinė išmonė“ (literary fiction).

Amerikiečių prozininkas, eseistas **Jonathanas Franzenas** (g. 1959) didžiausios sėkmės sulaukė su savo nuobodžiaja vidurinės klasės vidutinės amerikiečių šeimos saga „Pataisos“. Iš pateikto 5-ojo kūrybinio rašymo punkto paradoksaliai aiškėja, kodėl šis autorius Lietuvą romane, rašytame XX a. pab., taigi jau interneto laikais, (jį) vaizduoja kaip laukinių arkliadžių kraštą...

1. Skaitytojas yra draugas, ne varžovas, ne žiūrovas.
2. Grožinės literatūros, kuri nėra asmeninis autoriaus nuotykis po baugesį ir nežinomybę, neverta rašyti, nebent dėl pinigų.
3. Niekada jungtuko funkcija nevertokite žodelio „paskui“, tam skirtas „ir“. Per daug puslapį išmarginusio jungtuko „ir“ keitimas žodžiu „paskui“ nesprendžia problemos ir byloja apie autoriaus tingumą ir klausos nepakankamumą.
4. Rašykite iš trečiojo asmens perspektyvos, nebent tikrai išskirtiną pirmojo asmens balsą sunku užgniaužti.
5. Kai informacija pasidaro nemokama ir visiems prieinama, tiriamasis darbas prieš rašant romaną nuvertėja.
6. Pačiai autobiografiškiausiai literatūrai būtina gryna išmonė. Nėra autobiografiškesnio pasakojimo už [Kafkos] „Metamorfozė“.
7. Daugiau pamatai ramiai sėdėdamas, nei sekdamas įkandin.
8. Abejotina, ar kas nors, darbo vietoje turintis prieigą prie interneto, rašo gerą grožinę literatūrą.
9. Įdomūs veiksmožodžiai retai būna tikrai įdomūs.
10. Privalai mylėti, kad galėtum būt nepalenkiamas.

Vienas žymiausių šiuolaikinių arių rašytojų **Colmas Tóibínas** (g. 1955), prieš 10 metų prisipažinęs, jog rašas sėdėdamas ant itin kietos ir nepatogios kėdės, į rašymo procesą žiūri itin rimtai ir asketiškai:

1. Pabaik viską, ką pradėdi.
2. Tęsk toliau.
3. Išties dieną neišlįsk iš protinės pažamos.
4. Liaukis savęs gailėjęs.
5. Darbo metu jokio alkoholio, sekso ar narkotikų.
6. Darbas ryte, trumpa priešpiečių pertrauka, darbas popietė, tada – šeštos valandos žinios, o paskui – vėl prie darbo iki gulimo miegoti. Prieš guldamas paklausk Schuberto, geriausia – dainų.
7. Jei turi paskaityti, pasikelk sau ūpą išprotėjusių rašytojų biografijomis.
8. Šeštadieniais gali pažiūrėti seną Bergmano filmą, geriausia „Personą“ arba „Rudens sonatą“.
9. Jokių išvykų į Londoną.
10. Jokių išvykų apskritai.

Provokatyvaus londoniečio rašytojo, žurnalisto ir apžvalgininko **Willo Selfo** (g. 1961) fantasmagoriškų, groteskiškų šiuolaikinio gyvenimo vizijų, besiskleidžiančių romanais ir apsakymais, į lietuvių kalbą dar neversta, tačiau jau rašymo patarimuose justis dėmesio verti Selfo kūrybai būdingi žmogaus psichikos ir vaizduotės nenuspėjamumo, neapibrėžtumo bruožai:

1. Nesidairyk atgal, kol neužrašėi viso juodraščio; kasdien pradėk rašyti nuo paskutinio vakar užbaigto sakinio. Taip išvengsi atbaidančio konfūzo jausmo, be to, turėsi jau apčiuopiamą teksto gabalą, prieš imdamasis tikro darbo, tai yra...
2. Redagavimo.
3. Visados nešiokis užrašų knygelę. Sakau rimtai: visados. Informacija trumpalaikėje atmintyje užsilaiko tris minutes; neperkėlęs į popierių, idėjų gali pradanginti amžiams.
4. Liaukis skaitęs grožinę literatūrą – ten vieni pramainai, o be to, iš jos nesužinosi nieko, ko jau pats nežinotum (su sąlyga, kad kalnus literatūros jau esi įveikęs anksčiau; jei nesi, tada tau nėra jokio reikalo būti rašytoju).
5. Tau pažįstamas tas koftus neadekvatumo ir perdėto savęs demonstravimo jausmas, kuris užplūsta pažvelgus

Vis dar liepsnojanti Kroatija

► Atkelta iš p. 3

Plikojoje saloje (*Goli otok*) buvo įkurta koncentracijos stovykla, kurioje kalėjo politiniai Tito oponentai. Kas iš jos beliko? Griuvėsiai. Likusių pastatų niekas nesaugo, nėra jokio muziejaus. Tačiau visuomenėje matomas susidomėjimas šia sala, bet ir vėl valdžia nenori nieko daryti.

N. M.: Vienas iš būdų, kuris leistų atkurti adekvatų santykį su praeitimi, – pasakyti, kad represijos, prasidėjusios po 1948-ųjų, buvo inicijuotos totalitarinio režimo, ir šį socialinį konstruktą vartoti visam 45 metus trukusiam istorijos tarpsniui suvokti. Bet *Goli otok* atvejį bandoma aiškinti kaip vidinės komunistų partijos schizmos išdavą. Tai reiškia, kad vengiama „paskelbti tiesą“ apie mūsų aptariamą aukas tol, kol tai neduos kokių nors politinių dividendų. Taip šios aukos grimzta užmarštin.

V. T.: Galiu papasakoti apie savanorių stovyklą, prieš dvejus metus dirbusią Plikojoje saloje. Susibūrę menininkai ieškojo būdų įamžinti aukų atminimą. Stovyklos viduryje buvo pastatytas kryžius, prie jo vienas iš menininkų pritvirtino raudoną žvaigždę. Pirminė tokio sumanymo mintis – parodyti, kad šios stovyklos aukos – tai kairiųjų pažiūrų asmenys, identifikavę save su raudonąja žvaigžde, o ne kryžiumi. Tačiau tai buvo priimta kaip provokacija ir kalbos netyla iki šiol.

Ar gali Kroatijos pamokos būti naudingos Donbase?

– 1995 m. Kroatija pasiekė pergalę kare, turėjusiame aiškią etninę potekstę, ir susigrąžino kontrolę tų teritorijų, kurias 1991 m. kontroliavo vietos serbai. Tokie įvykiai skatina nacionalistines nuotaikas. Kas vyksta su kroatų nacionalistais šiandien, praėjus dešimtmečiams nuo tų įvykių?

V. T.: Turint omeny nacionalizmą, galima matyti, kuo jis teigiamas – kalbos, kultūros ir tautinio paveldo išsaugojimo atžvilgiu – ir neigiamas – nepriklausančių konkrečiai tautinei grupei atstūmimas. Kroatiskasis nacionalizmas reiškiasi abiem kryptimis. Deja, serbai ar kitos tautinės mažumos, matydamos, kaip kroatų nacionalistai elgiasi su jais, visų pirma regi atstumiantį jį aspektą. Būti klubo nariu čia sudėtinga. Žvelgiant į klausimą iš juridinės perspektyvos, galima pažymėti, kad mažumų teisės Kroatijoje gana gerai apsaugotos konstitucinės teisės. Tačiau problemos kyla dėl įstatymo taikymo. Svarbu tampa ne tai, kaip serbai, romai ar bosniai gali ginti savo interesus, bet kaip jų gynybą mato dauguma.

– Kiek jūsų centro veikloje, susijusioje su praeitimi, buvo svarbus Europos Sąjungos veiksnys? Ar Kroatijos noras prisijungti prie Bendrijos ir jos išliejimas į bendrą struktūrą rodo pasiryžimą priimti humanistines vertybes ir norą dirbti su skirtingomis istorinėmis patirtimis Europoje?

V. T.: Europos Sąjunga, žinoma, efektyvus civilizacinis instrumentas. Kai tarp Kroatijos, kaip valstybės kandidatės į ES, ir Europos Komisijos buvo sutarta dėl įstojimo plano, jame buvo iškelti labai teisingi tikslai. Tarp jų – mažumų teisių užtikrinimas, ko mūsų valstybė ir siekė laikytis. Bet Kroatijai tapus ES nare 2014-ųjų liepą paaiškėjo, kad ES neturi mechanizmo kontroliuoti, kaip valstybė narė užtikrinamos mažumų teisės. Tai idiosinkratiškas paradoksas, kuris, mano manymu, nulėmė ES atsiradimo aplinkybių. Pradžia buvo Prancūzijos ir Vokietijos susivienijimas siekiant užkirsti kelią naujo karinio konflikto atsiradimui, todėl istorinė praeitis nebuvo apsvaistinta dokumentuose. Ji suvokta kaip savaiminė duotybė, tačiau prie ES prisijungus Rytų Europos šalims situacija pasikeitė.

Šiandien ES šalyse kilusios populizmo bangos kelia didelį pavojų. Jei žemyne demokratija bus pakirsta, kaip reikės gyventi? Nevalia pamiršti, kad pasauliniai karai prasidėjo Europoje. Žinoma, nenoriu pranašauti milžiniškų smurtų protrūkių artimiausiu laikotarpiu, bet reikia atkreipti dėmesį, kaip populizmas graso dešimtmečius, o kartais net amžius gyvavusioms institucijoms. Kroatija šiuo metu susiduria su tomis pačiomis problemomis kaip ir kitos tiek ES, tiek ne ES šalys. Spauda ir pilietinė visuomenė patiria spaudimą. Tokios organizacijos kaip mūsų imamos vaizduoti tarytum išdavikai, palaikomi iš išorės. Tai opi problema, nes išorinė parama centriui „Documenta“ yra labai svarbi. Nepakanka vien iš vidaus šaltinių gaunamų lėšų. Darbui identifikuojant aukas, nužudymo arba dingimo aplinkybių tyrimams reikia daug lėšų. Mes keliaujame iš vieno kaimo į kitą ir fiksuojame žmonių prisiminimus. Žinoma, tokį darbą lengviau atlikti ES ribose nei už jų.

– „Documenta“ bendradarbiauja su įvairiomis organizacijomis skirtingose Europos valstybėse, tarp jų ir priklausiusiose anuometinei Jugoslavijai. Šio regiono valstybėms būdingas komplikotas santykis su jų praeitimi. Ar tai netrukdo bendram darbui?

N. M.: Bendradarbiaujame su kolegomis, užsiimančiais žmogaus teisių gynimu. Tokios organizacijos neturi išankstinių nuostatų, kurios būdingos nacionalizmui. Jos supranta, kad vieningas požiūris į konfliktus nėra įmanomas, kad egzistuoja daugybė aspektų, todėl yra linkusios bendradarbiauti ir keistis duomenimis. Problemos kyla politiniu lygmeniu, kai stojame į akistatą su politikais, kurie baimindamiesi prarasti elektorato palaikymą bando išnaudoti išankstines nuostatas savo tikslams.

– Mano manymu, keliose valstybėse veikiančioms nevyriausybinėms organizacijoms neįmanoma išlikti visiškai nepriklausomoms nuo vieno ar kito konkuruojančio naratyvo.

V. T.: Tikrai taip. Bet mes nesiekiamo kurti kažkokią viršistorinio naratyvo, mes priimame skirtingus naratyvus tol, kol jie remiasi faktais. Jei kalbame apie įvykius, susijusius su Jugoslavijos griūtimi, dažnai stojame akis į akį su faktais, kuriuos pateikė Tarptautinis tribunolas ir nacionaliniai teismai. Tai pakankamas pamatas darbui. Galiu atskleisti, kad pastarosiomis savaitėmis rengiame bendrą žemėlapi, kuriame atskleisime žmogiškųjų netekčių mastą postjugoslaviško laikotarpio konfliktuose. Dirbame kartu su kolegomis iš Serbijos ir Kosovo. Stengėmės sujungti visus duomenis, kuriuos mums pavyko aptikti. Taip pat jau daugiau nei dešimtmetį palaikome svarbią iniciatyvą sukurti Regioninę faktų nustatymo komisiją (RECOM) – struktūrą, kuri galėtų pagelbėti vykdam teismo procesus.

– Kokios jos perspektyvos?

V. T.: Turime vilties, kad šių metų liepą vyksiančiame Vakarų Balkanų vyriausybės vadovų susitikime kai kurios šalys palaikys RECOM įkūrimo iniciatyvą. Kroatijos tikriausiai tarp jų nebus. Tačiau neaišku, ar klausimas dėl komisijos įkūrimo bus įtrauktas į aukščiausio lygio susitikimo darbotvarkę.

– Užsiminėte apie Tarptautinio tribunolo darbą, susijusį su buvusia Jugoslavija. Kaip Kroatijos visuomenė vertina tai, kad tribunolas pasmerkė Kroatijos atstovus?

V. T.: Tribunolas per savo veiklos metus paskelbė 161 nuosprendį. Mūsų visuomenė, kaip ir, rodosi, daugelis kitų, mano, kad tribunolas yra sukurtas tam, kad juos nuteistų. Vis dėlto norėčiau kiek kritiškai pasisakyti. Minėjau, kad politikai mėgsta nusimesti nuo savęs atsakomybę patikėdami svarbius klausimus teismui. Tarptautinis tribunolas, turint omeny buvusios Jugoslavijos problemą, tik dar didesnio masto to pavyzdys. Politikai, šiuo atveju Jungtinės Tautos, užuot užsiėmę konfliktu Bosnijoje, įkūrė teismą. Jo statute numatytas visuotinio susitaikymo siekis, tačiau teismui jį pasiekti beprotiškai sudėtinga. Tribunolas tik sukelia daugiau ginčų, kuriuos galėjome stebėti ne vienos teismo sesijos metu. Teismo vaidmuo yra svarbus, bet pasitikėjimo atmosferą turi kurti ne jis. Tai turi kilti iš politikų, visuomenės, bet jie nežengia šia kryptimi. Ir tai ne tribunolo kaltė. „Documenta“ veikla – tik nedidelė dalis darbų milžiniškuose istorinių faktų nustatymo baruose. Galiausiai viskas remiasi politine valia. Kokia dalis tų faktų bus priimta ir kiek bus gerbiamos nukentėjusiųjų teisės.

– Tam tikruose Ukrainos politiniuose sluoksniuose populiaru brėžti paraleles tarp konflikto Donbase ir 1991–1995 m. karo Kroatijoje. Tai grindžiama tuo, kad abiejuose konfliktuose akivaizdus kaimyninės šalies valdžios institucijų ir ginkluotųjų pajėgų kišimasis į vidaus reikalus. Taip pat kalbama apie galimą kroatiską sprendimo būdą, t. y. lemiama pergalė prieš separatistus, jų šalininkų ištrėmimas iš užimtų teritorijų ir galimas taikus dalies žemių integravimas. Kaip jums atrodo, ar Kroatijos patirtis gali būti naudinga Ukrainai?

V. T.: Kiekviena analogija naudinga iki tam tikros ribos. Kroatijos patirtis gali šio bei to išmokyti. Visų pirma vertėtų prisiminti taikią Rytų Slavonijos integraciją. Šis pavyzdys atskleidžia, koks svarbus yra socialinio ir institucinio dialogo poreikis, net tuomet, kai abiejų šalių atstovai nėra pasiruošę sėsti prie derybų stalo. Ypač svarbu, kad atskirtos bendruomenės kuo daugiau komunkuočiau, vykdytų abipusius savanoriškus vizitus, užsiimtų kokia nors bendra veikla tam, kad rastųsi sąlygos deryboms. Konflikto zonoje Ukrainoje tebevyksta gyventojų judėjimas. Žmonės kerta užkardas. Ten nelaukiama, kol politikai tars galutinį žodį, leidžiantį pradėti socialinius mainus. Visa tai reikia kuo efektyviau išnaudoti. Žinoma, tai neatstoja politinio sprendimo galios.

www.colta.ru
Vertė Vitalijus Gailius

MARIUS ABRAMAVIČIUS

Tibeto vėjai

Akys mano

Mano akys yra žibintai, kuriems atsimerkus ekranuose atsiranda paveikslai

Spalvotos vėliavos plaikstosi vėjyje, o debesų nerasta žydrame danguje

Mano akys – tai maldų vėliavos, plazdančios mano sieloje, siūbuojančios prie maldų malūnų, kuriuos tu pasuki ranka ir nueini

Mano akys – tai maldų malūnai, kurie sukasi tavo rankose, sukasi tavo vėjyje, sukasi apie tavo pasaulio ašį matydami visų keturių pasaulio pusių horizontus

Mano akys už horizonto, kuomet tik jauti, kas artėja, žinai, kas ateina, ir aiškiai matai, kas pripildys sielą tavo ir mano

•

ten už to posūkio kai aš pamatysiu

ką pamatysiu?

bus tai

ko galėčiau tikėtis ir dešimtubai tiek

ko nesitikėčiau

pamatęs tai

eisiu tolyn sau

ramiai

•

Rytais kuomet nemiegu bet jau gyvas

matau šauniausius pasakų vaizdus

po to kai pabundu ir tai pračina

dainuoju kasdieninę realybės dainą

•

Laukiančio begalinė kantrybė

Kai šitaip toli, kad net nematyti

Ar ateis kas

•

Jeigu leistų, jei sakytų prašau

Kur tu būtum dabar

Kur tu būtum?

•

Perplaukus upę

Nematyt kito kranto

Nieko visai nematyti

•

Žvirblis ant laido čirškia

Vis apie tą patį, vis apie tą patį

•

Ten kur baigiasi iliuzijos

Nesibaigia

Niekas nesibaigia

•

Dangus virš Varanasio

Dangus virš Berlyno

Angelai maudosi Gange

•

Kodėl tu vėlei prašai, kas taip paprasta, sugalvok ką nors sudėtingo

Kam tikiesi išsipildymo scenarijaus, seniai parašyto, kur aiškūs dialogai ir raiškūs monologai

Visa seniai jau mano ne man, jau ne mano

Ypač kai žiūriu pro karpio auksinio akis į žvilgančius Potalos rūmus

Vandens paviršius iškreipia mano įvykių horizontą

Mano mintys iškreipia pasaulio veiksmų horizontą

Nenoriu palikti šio tvenkinio

Šio parko nenoriu palikti žvelgdamas į dykumą

Už tvoros, kurią perėjau nepastebėtas

Nepastebėjau, kaip perėjau

Vidmantė Jasukaitytė. Feministės prototipas

1976 metais pirmą sykį išvydau gyvą Vidmantę Jasukaitytę jos bute tuometėje Rapolo Čarno gatvėje, Žirmūnuose, kai pas pusseserę ėjau skolintis lėkščių savo vestuvių vakarėliui.

Buvau vos 19-os, ketvirtas lietuvių kalbos ir literatūros kursas. Nuomojaisi kambarį gretimose laiptinėje. Nebuvau tikra, kokio velnio teku ir kam man tos lėkštės bei taurės, bet kažkas pasakė, kad reikia.

Tingėjau ginčytis. Tikroji paskata buvo viena akimi pasižiūrėti, kaip gyvena Vidmantė Jasukaitytė.

Mano vaizduotėje ji buvo niūri moteris, savarankiška ir nepriklausoma.

Pakilau liftu – į šeštą, o gal septintą aukštą: mano pusseserė, blondinės figūros ir smegenų, pradedanti barmenė, irgi nuomininkė, priglaudė pirštą prie lūpų ir mudvi pirštų galais praslinkome pro plačią Vidmantės nugarą į nuomojamą kambarį.

Jasukaitytė piktokai trankė mašinėlės klavišus, it spardyty ant grindų jos vaikų išbarstytus žaislus: gal supykėdė mano skambutis į duris. Bet labiau tikėtina, kad žodžių pasaulis jai buvo realesnis už smalsios studentės žingsnius.

Visas namas žinojo, kad Vidmantė ištėkėjusi už Vinco Rimgaudo Dineikos, garsiojo Karolio Dineikos sūnaus, propagavusio sveiką gyvenimo būdą. Namų gyventojams Dineikos atrodė legenda, o jiniai, Vidmantė, – tikrai keistuolė, kurią vedė santūrus vyras.

Ant žemės voliojosi drabužiai, stovėjo įskelta lėkštė su kažkieno apkramtytu blynu, kurio dalį buvo prispaudęs kamuolys, suglamžyti popieriai, perplėšta vaikiška knyga ir neseniai išlietas kisieliaus puodelis ant stalo krašto: lašai tingiai kapsėjo.

Šitas vaizdinys persekiojo mane visą gyvenimą: jeigu moteris nori rašyti, skudurai ant grindų jai nerūpi. Jos ausys užkimštos, o pareigos pačios tegu savimi rūpinasi!

Tais metais išėjo pirmoji Vidmantės Jasukaitytės eilėraščių knyga ir apie ją daug rašė recenzentai. Bent man taip atrodė.

Buvau įsitikinusi, kad šitos nelabai gražios ir stambios moters kritikai tikriausiai prisibijo, nes šiaip apie moterų kūrybą jie beveik nerašo.

Turi būti kokia nors ypatinga priežastis, kad jie teiktųsi.

Žurnalų ganyklos priklausė vyrams, o moterų tekstai pirmuose puslapiuose buvo retenybė – beveik išimtis. Tais pačiais metais mano draugei lituanistei prozininkas Juozas Aputis pasakė, kad literatūra yra vyrų teritorija. Draugė bandė juoktis, bet Aputis paaiškino, kad ji yra durnė.

Mano galva, rašyti eilėraščius Vidmantei Jasukaitytei visai netiko: ji buvo prozos moteris – sunki, tiesmuka ir neturinti iliuzijų.

Todėl palaukiau prozos – knygos „Stebuklinga patvorių žolė“ apie Brukšdvario panelę, prosenelę Malviną ir tetą Antosę – ir tik tada supratau, kokia Jasukaitytė talentinga.

Nustojo rūpėti, kad subtilų tekstą parašė savimi visai nesirūpinanti moteris: į kiemą ji išeidavo užsimaukšlinusi koše išteptą skrybėlę.

Tokia drąsa man buvo sunkiai įsivaizduojama, nes buvau atvažiavusi iš Kauno ir pratusi prie švarių skrybėlaičių.

Autorė savo knygą pavadino apysakomis. Iš tiesų rinkinio triptiką sudaro „baladės“ – baladė apie Brukšdvario panelę; baladė apie prosenelę Malviną; baladė apie stovinčiąją ant tilto – iki šiol regiu tetos Antosės figūrą.

Kaip Vidmantė įstengė vaikų erzelyneje atsidurti ant tilto? Kodėl nė vieno savo vaiko neišmetė pro langą? Kaip susivaldė neišpilyti barščiai ant mano pusseserės nelabai gudrios galvos, kai ši vidurnaktį pareidavo iš keisto savo darbo „Dainavos“ bare?

Iki šiol nesuprantu, kaip moteris įstengia gyventi dvigubą / keturgubą / šešiagubą gyvenimą: būti čia po tuo negražiu chalatu ir galvoti apie Malviną. Rašyti apie Malviną. Įsivaizduoti, kad vienu metu įmanoma gyventi Malvinos ir buitiskai nešvarų Žirmūnų gyvenimą? Tai žygdarbis – ne Apučiu suprast.

Malvina – toks įstabus senoviškas vardas.

Vidmantė tik sieloje buvo Malvina. Didelis jos kūnas niekaip nerodė ženklų, kad širdis yra grakšti ir liekna.

Gyvo realaus žmogaus dramblotumas, liežuvio nevaldymas ir visiškas nesirūpinimas, kas ką apie ją pagalvos, bei iki gyvuonies skaudžiai besismelkiantis tekstas iki šiol man yra Vidmantės Jasukaitytės žymė: jos išsvajotoji Nacionalinė premija!

Mes sėdime parietusios po savimi kojas ir žiūrime į tą bokštą...

...Mus skiria didelis miškas, ir tu pasiklysi jame. Ir aš matau, kaip tu jauna, visai dar vaikas, grauži pavasarį jauno alksnyno žievę, nes nori valgyti ir nežinai, kokia jėga tave stumia prie medžio, tarsi jauną žvėriuką. Tu žinai, jog tavo tėvų kažkas nubaus už tai, kad jo vaikai gadina svetimo miško medžius – taip jau buvo ne sykį – tačiau alksnio žievė tokia skani, tokia skani... Ir sultinga. Jauno medžio sultys nudažo raudonai tavo lūpas, dantis, smakrą ir virsta tavo vaikišku krauju, ir tu veltui meluoji savo tėvui, kad negrauzėi alksnio...

...Bet tu nekalta, kad pavasarį oras tau kvepia jauno medžio žieve ir kad niekaip negali atsisipirti norui pajusti tą kvapą ir skonį burnoje. Tau atrodo, kad nori valgyti, todėl ateini iš miško per pievelę, perlendi pro vielos tvorą ir, pakėlusį ilgą, lopytą suknelę, brendi per burokus pas mane (iš knygos „Stebuklinga patvorių žolė“).

Valingos, išdidžios, savarankiškos herojės, turinčios galių tvarkyti vyrų gyvenimą. Ir keistas autorės negebėjimas matyti, kaip atrodo savasis gyvenimas.

Taip sakau apie vėlesnį Vidmantės Jasukaitytės likimą, kai jiniai, visa širdimi kovojusi už Nepriklausomybę, įsivėlė (arba buvo įtraukta) į abejotinus verslo sandorius. Užstatyti butai, nuolat persekiojantys ir apgavystėmis kaltinantys žmonės, karštligiškas bandymas užsidirbti pinigų – daugelis tai patyrė ne todėl, kad turėjo polinkį sukčiauti: buvo nepatyrę idealistai.

Paskui viskas nurimo, bet už bandymus buvo atsimokėta liga.

Sykį nuėjau į rašytojos susitikimą su skaitytojais: Vidmantė buvo graži ir išsipošusi, jos skruostai liepsnojo. Neatsimenu, koks žmogus skaitė jos tekstus. Net tekstų neatmenu.

Ji džiaugėsi kiekvienu atėjusiu: visus atpažino, vadino vardais. Bet paskui, kai atėjo laikas pasisakyti jai pačiai, ėmė kalbėti, kad jai priklausio Nacionalinė premija.

Vis aistringiau. Vis aršiau. Nereikia pažinoti gyvų rašytojų – jie tik žmonės. Kartais – labai nelaimingi.

Susiraskite „Stebuklingą patvorių žolę“ ir širdyje visada būsite su ta, kuri ir yra tikroji Vidmantė.

– AUDRONĖ URBONAITĖ –

Plaukai

Pavasaris čirpa. Laikas, kai pradeda lįsti žolės, kai reikia genėti medžius. Sode, gėlyno pašonėje, darbuojasi senelis su vaiku. Senelis pirštinetose rankose laiko didžiulį karpymo įrankį, žirklemis tai pavadinti negrabu, vaikas laksto pievoje. Jam pusantrų metų, jis didelis ir apvalinas, pečius kutena šviesios garbanos. Laimingas vaikas, tik labai aktyvus, viską nori patirti. Vienas tų, kuriuos tėvai nuolatos turi laikyti už kapišono ir saugoti miegančius. Vos išaušus, jis tuoj pradeda prašytis į lauką, sunkiai pavalgyti ištaiko. Lauke prasideda lenktynės su šunimi. Tik dabar aviganis kažkodėl nelenda iš būdos, jam tikriausiai karšta, bet maudyti dar negalima, dar ne tie orai.

Senelis atsineša kopėčias, palipa kelias pakopas, ir ant žemės pradeda kristi išsikerojusios prosenelio skiepyto medelio šakos. Dar perspėja vaiką, kad nesipainiotų, nes per šakas jo nemato. O vaikas juokiasi žolėje – genėjimą jis mato pirmą kartą, ant kopėčių pasilipusį senelį – taip pat (kitu atveju vienoje vietoje vaiko taip ilgai neužlaikytum). Staiga netyčia nukirpęs ne tą šaką, kurią ketino, senelis kažką šūktelėjo, ir aš kitame sodo gale sustingau – supratau, kad dabar jau ir jis, senelis, tai pajuto. Vaikas mirs, ir mintyse jis kovoja su ta mintimi, veja ją šalin, netiki, nes nežino, kaip reikės gyventi, kai vaiko nebebus. Mus supo daugybė ženklų, bet mes niekada netikėjome mistika. Ir baisiai pykdavome ant paukščio, kuris visą pusmetį į langus snapu kalendavo, rytais miegoti neleisdavo.

Pypsint lašelinės aparatui, dažnai prisimenu tą sceną sode. Dabar irgi pavasaris, vaikas tyliai miega lovoje, net ir paprašytas nesikeltų. Pasiilgau jo ilgų garbanų.

Pamenu, kaip vieną gruodžio dieną į mūsų palatą įėjo gydytoja, apžiūrėjo ir paklausė, ar dar neslenka plaukai. Dar ne, be spalvos balse atsakiau jai, kaip ir buvau įpratusi kalbėti ligoninėje, dar neslenka. Tuoj pradės, lygiai taip pat be spalvos atsakė gydytoja ir išėjo. Tą dieną daugiau jos nesutikau, o prieš pietus į mūsų palatą paguldė mergaitę trumpulyčiais rudais plaukučiais. Jai skaudėjo, ir visi stebėjosi kodėl, nes liga jau traukėsi.

O kitą rytą, prabudusi šalia vaiko, pastebėjau kelis ant mano juodų pižaminių kelnų prikibusius plaukus. Susigėdau, pagalvojusi, kad vakare, prieš miegą, pamiršau susišukuoti. Tą pačią akimirką atsiradė palatos durys, ir įėjo gydytoja su rezidente. Dabar ji nieko neklausė, tik palingavo galvą ir pasakė, na va, perspėjau, kad prasidės. Delnu paliečiau vaiko galvytę, ir saujoje liko kelios ilgos garbanos. Jos prikaustė mano žvilgsnį taip, kad net nepakėliau akių į gydytoją, kai ji aiškino, kad kraujas prastas, kad niekur negalime išeiti iš palatos ir reikia saugotis, ką valgome. Jokių šviežių daržovių, jokių vaisių, jokių saldumynų, nieko, ką vaikas mėgsta labiausiai. Nors dabar jis ir nevalgo. Jį pykina. Pykina ir mane, nes jam slenka plaukai.

Kitą dieną plaukų slinkimas buvo apstojęs. Jau, maniau, pabaiga. Palatos kaimynė, patyrusi ligoninės vilkė, aiškino, kad gauname stipriausią gydymą, todėl tikrai nuslinks. O aš netikėjau. Ne dėl pačių plaukų, gi berniukas, be to, ataugo. Nenorėjau, kad jam nuslinktų plaukai, nes išblyškę vaikai su kepurėlėmis tikrai ir neatšaukiamai serga vėžiu.

Bėgant dienoms ligoninėje, pastebėjau, kad vaikas priprato prie gydytojos. Anksčiau jis priešinosi apžiūrimas, šaukdavo, blaškydavosi. O dabar tik įsmeigia akis į jos stetoskopą ir nuščiuva. Jie pradėjo sutarti. Aš gydytojos vengdavau nuo pirmosios dienos ligoninėje. Ji kalbėdavo nesuprantamais žodžiais, bandydavo paaiškinti nesuprantamus dalykus, man atrodė, kad kažką slepia, kad žino daugiau, nei pasako. Jos akyse dangstomą susirūpinimo kibirkštėlę matydavau dažniau, nei man atrodydavo tinkama, ir buvau įsitikinusi, kad ji pradedo, nes, nepaisant pykinimo, vaikas visai neblogojau jautėsi, netgi žaisti norėdavo, tuo tarpu kiti vaikai pasliki gulėdavo lovoje, tuščiu žvilgsniu stebėlydami į televizorių. Geriausiai atveju. Apie blogiausią garsiai nekalbama. Visa tai mane trikdė, gyvenau kaip sapne. Prieš užmigdama galvodavau, kad prabusi savo kambaryje, o šalia tyliai alsuos vaikas ilgom švelniom garbanom.

Kai prabudau kitą rytą, pastebėjau kaltūną vaiko galvoje. Nenorėdama jo prizadinti, švelniai pridėjau pirštus prie

pakaušio, kuo atsargiau pasukau galvytę. Ties paausiu buvo plika, o išslinkę plaukai per naktį susivėlė į didelį kuokštą. Tyliai pakilau iš lovos, nuėjau į vonią, kosmetinėje dėžutėje susiradau žirkles. Tada kaip katė užsiropščiau ant lovos, palinkau prie vaiko ir nė negalvodama kaltūną iškirpau, įdėjau į užsegamą maišelį ir pamiršau, kaip ir tą tolimą mintį pavasarį, genint medžius, bevaisiems šakoms krintant ant dar neįsilusios žemės.

Vaikui plaukus kirpau tada, kai jis miegodavo. Paausiai prapluko per kelias valandas, o kai atsibudęs susirangydavo man ant kelių, iš įpročio glostydama galvą rinkau plaukus saujomis ir dėjau ant spintelės. Tada, pasodinusį jį ant lovos, plaukus nuo spintelės rinkdavau į užsegamą maišelį ir pamiršdavau, rinkdavau ir pamiršdavau. Ir taip visą savaitgalį.

Kai gydytoja atėjo pirmadienio rytą, vaikas jau buvo plikas. Apie plaukus ji nieko nesakė, tik apie kraują. Dar blogesnis, nei buvo, netrukus ant mūsų palatos durų atsirado raudona lentelė su užrašu „izoliacija“. Palatos kaimynai išvažiavo namo. Likome vieni ir izoliuoti, plikas vaikas ir aš, pilna slepiamų baimių. Rytais tarškėdavo pusryčių vežimėlis, girdėdavau, kaip kitiems ligoniams pilstoma arbata, o aš nesikeldavau iš lovos. Dabar mes buvome saugūs. Vaikas miegodavo, ir be gydytojos leidimo niekas negalėjo įeiti į mūsų palatą, įsibrauti į mūsų pasaulį. Darėme ką norėjome, nepaisydami vis aiškesnių ligos ženklų. Ant lovos paberdavome žaislus, statydavome tvirtoves, vartydavome knyguotes, žiūrėdavome filmukus, kaip ir tūkstančiai kitų mažų vaikų su mamomis. Ir tik tada, kai atguldavome, palatos prieblandoje išgirdavau čeksint didžiulį karpymo įrankį, žirklemis tai pavadinti negrabu.

Dabar žinau. Tai buvo vėžio žnyplės.

– KRISTINA TAMULEVIČIŪTĖ –

INDRĖ BRUČKUTĖ

Kasdien po naują baimę

Pridusintos Minervos pelėdos tau ant peties
Alkstančios, pavirtusios į dulkes
Stūgujančių skalikų kitoj pusėj gatvės
Taršančių balandį į gabalus
Niekad neužgesančių lempų
Tyliai zvimbiančių prieš einant miegoti
Iš piniginės styrančių nuolaidų kuponų
Reikalaujančių juos tuoj pat išleisti
Nes liko tik metai
Liko tik mėnuo
Liko para

Staugiančio metalinio virdulio
Lyg tankas važinėjančio ant dujinės
Ketvirtame aukšte esančio balkono
Nuolat siūbuojančio, ilgėjančio, plėtančio
Garsios techno muzikos iš kaimyninio buto
Ir pro ją prasiskverbiančio ritmingo talžymo
Revoliucijos trokstančių senamiesčio medžių
Nusprendusių nuversti smurtaujantį šeiminką
Nes visiems reikia susivienijimo
Nes reikia vienyti
Nes vienišas

Pro odos įbrėžimą prasiskverbisio uodo
Pasinaudojusio tokia netikėta sėkme
Ir voro Pranciškaus, gyvenančio po vonia
Kaskart užsukęs čiaupą išleiki nuogas
Kad tik nespėtų
Kad nespėtų
Atspėti

*Seni, trečią kartą šiandien moudais
Ir vis tiek atsiduodi pelėsiu.*

Ką pasirinkti

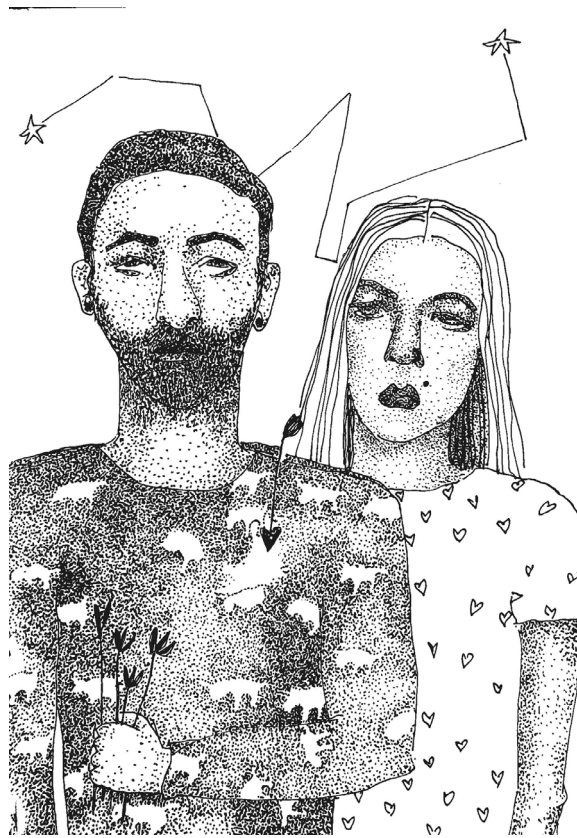
Visos už 0,99

Dantų pasta moterims
Dantų pasta mylintiems
Dantų pasta protingiems
Dantų pasta pavargusiems

Dantų pasta su radiacija
Dantų pasta su cholera
Dantų pasta su citrina
Dantų pasta su kaliu
Magniu ir cinku

Dantų pasta tiems kurie
Valosi dantis tik rytais
Dantų pasta tiems kurie
Niekad nesidairo eidami per gatvę
Dantų pasta tiems kurie
Negali pakęsti natiumortų

Dantų pasta su cholesteroliu
Dantų pasta su van Gogo
Depresijos likučiais
Dantų pasta su italų menininko
Įkvėptu oru
Dantų pasta su Britnės ir Madonos
Nosies plaukais

Jolitos Puleikytės piešinys

Dantų pasta tiems kurie
Mėgsta kramtyti savo nagus
Dantų pasta tiems
Kurie tiki kad žemę laiko dramblys
Dantų pasta tiems kurie
Kartą per giminės susitikimą
Nusimovė kelnes
Ir triskart sušuko
„Močiut, pažiūrėk, kaip sukūdu“

Virtuvėj pakabinta česnakinė
„Niekad nenorėjusiems
Nusipirkti kalėdinės eglės“
Miegamajame naktinis staliukas
„Mėgstantiems cituoti
Gilius pasisakymus
Iš serijinių žudikų“
O prie durų kilimėlis
„Niekad nekeliavusiems
Bet mėgstantiems pasidalinti
Smagiais faktais iš kitų kultūrų“

Parduotuvė užsidarys už minutės
Užsimerkęs ištiesiu ranką
Gal netyčia pasiseks ir pačiupsiu
Dantų pastą tiems kurie
Po mėnesio ją pabaigs
Ir vėl iš naujo spręs
Kas jie tokie.

Netikslumai panoraminėj nuotraukoj

1.

Sustojus tranzuoti išgirdau
Ant išvažinėto druska apiberto
Traškančio asfalto
Zirziančio „kiek jie gali
Važiuot ant manęs“

Lėtai stojanti mašina
Su tulžingu keleiviu

– Mažute, kodėl
Taip elgiesi

– Atleisk, tu manęs
Nepapildai.

2.

Aplink nuvytusių chrizantemų kapinaitės
Varnai kapojantys akis balandžiams
Balandžiai savo aklumu pasitikintys
Iš po sparno išsitraukiantys vėzdą
Ir rėkiantys

– Aš tave dar surasiu
Gaidy
Surasiu ir sušersiu

Jau kuris laikas
Atrodai išalkęs.

3.

Siemkes spjaudantis fūros valdovas
Apkabinęs vairą lyg palikuonį
Kirčiais baudžiamą už nepaklusnumą
Už jo sėdynės telkšo šūsnis spjaudalų

– Gal ir šlykštu
Bet nebenoriu
Spjauti į viską
Spjaudau tik sau
Į vidų.

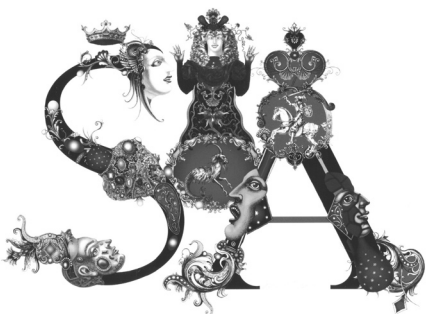
Netyčia

Dėl netikėtų nesklandumų
Trečias troleibusas
Nebestos paskutinėj stotelėj
Jis važiuos ir važiuos
ir važiuos kol nuvažiuos
tolyn nuo savo maršruto

Dėl netikėtų nesklandumų
Šiandien mišios bus tamsoje
Uždegsime porą žvakių
Ir tyliai lauksime ryto
Dievas yra šviesa
Bet jis negyvena lemputėse

Dėl netikėtų nesklandumų
Šviesoforai šią dieną
Neberodys raudonos šviesos
Rodys tik žalią neįtikėtinai ryškia
Rodys ir rodys kol bent vienas
Parodys jam didįjį pirštą
Ir sustos

Dėl netikėtų nesklandumų
Šitas eilėraštis baigsis
Netinkamoj vietoj
Netinkamu laiku
Ir netinkamais žodžiais
Nes labai tikėtina
Jog mes šitoj žemėj
Irgi tik nesklandumas.

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu www.prenumeruok.lt. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigų pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

GUILLAUME APOLLINAIRE

Prancūzų modernizmo klasiko Guillaume'o Apollinaire'o rinkinyje „Spiritai“ (*Alcools*, 1913) kalbama apie įvairias žmogaus gyvenimo dramas, vidinės ir išorinės realybės konfliktus, išduotus ar atšalusius jausmus. Autoriaus kūryboje, kuriai būdingi netikėti sugretinimai, nereguliarus ritmas, žaismingi rimai, labai ryški laiko įtampa: praeities jau neatgausi, ateitis – neaiški, tad lieka tik nuolatinis dabar skambėjimas.

Vertėjas

Snieguolė

Angelai angelai danguje
Vienas karininką vaizduoja
Kitas virėju duodas
O likę dainuoja

Dailiusis karininkas dangus mėlynas
Mielo pavasario po Kalėdų sulaukus
Įteiks tau gražų medalį saulės
Gražų medalį saulės

Virėjas žąsų plunksnas pešioja
O! Krenta sniegas
Krenta tik niekas
Mylimosios man nepadovanoja

Sudie

Nuskyniau šį šilojo stiebą
Ruduo jau miręs prisimink
Neberegėsime viens kito niekad
Tik laiko kvapas šilojo stiebas
Ir prisimink ilgiausią apkabint

Čigonė

Čigonė viską iš anksto žinojo
Susikryžiausias mūsų naktis
Mes jai pasakėm sudie o iš šiojo
Atsisveikinimo gimė Viltis

Meilė sunki kaip kailis cirko meškos
Kuri mums panorėjus stovomis lekia
Ir mėlynas paukštis plunksnų neteko
Ir valkatos *Ave* nebesuieškos

Žinom puikiai save taip prakeikiam
Bet viltis mylėti šiame kelyje
Mums primena kai delnas delne
Ką čigonė kalbėjo įtaigiai

Į sveikatą

I
Prieš įžengiant į mano celę
Nurengt mane reikėjo nuogą
Kieno rūstus šis balsas klausia vėlei
Gijomai ir tapai tu kuo gi

Į kapą Lozorių grąžina
Užuot iš jo kaip pridera išėjęs
Sudie sudie sakau dainoms alėjoms
Jaunystei savo ir merginoms

II

Ne čia aš nebesijaučiu
Vienuoliškai
Penkioliktoje esu
Vienuoliktam

Saulė vos vos įspįsta
Pro grotas
Spindulių jos patyčias
Eiliuotas

Mano popierius jaučia
Kol klausaus
Žingsnių beldimo į skliautą
Iš viršaus

III

Duobėje kaip laukinė meška
Kas rytą vaikštau ir laukiu
Vis ratu ir ratu ir ratu visada
Dangus grandinėm sukaustytas
Kas rytą vaikštau ir laukiu

Celėje gretimoj naktį
Pasigirdo fontanas
Su barškančiais raktais
Tegu sargas pirmyn atgal laksto
Celėje gretimoj naktį
Pasigirdo fontanas

IV

Mirtinai nuobodu man tarp šių plikų sienų
Nudažytų taip blankiai
Muselė per popierių cipena naktį dieną
Per mano linijas vangiai

Kuo tapsiu o Dieve mano skausmą pažįstantis
Pats man jį dovanojai
Pasigailėk mano akių neašarotų ir veido išblyškusio
Kėdės ant kurios dejuoju

Ir visų vargšių širdžių šiam kalėjime plakančių
Meile mane lydinti nuolat
Ypač mano buko proto pasigailėk dėl kančios
Ir nevilties kuriai šis pasiduoda

V

Te sulėtėja visos valandos
Lyg laidotuvių dainos

Tu verksi valanda kai rieda ašaros
Per greit pračina
Kaip ir visos valandos

VI

Klausausi miesto triukšmo
Ir kalinio be horizonto
Matau tik dangų rūškana
Ir kalėjimo sienų betoną

Diena jau baigias matos
Žiburys kalėjimo bokšte
Mes esame vieni celėje mano
Dailioji šviesa Brangusis prote

1911 m. rugsėjis

Medžioklės ragas

Mūsų istorija kilni ir tragiška
Kaip kaukė tirono bedalio
Jokia drama pavojinga ar magiška
Jokia atsitiktinė detalė
Nepaverčia mūsų meilės beviltiška

Ir Tomas de Kvinsis vartodamas
Opijų tą nuodą lengvą ir skaištų
Eidavo pas savo Aną klejodamas
Eime eime juk visa kas praeis tik
Aš atgal dažnai grėžiosius

Prisiminimai tai medžioklės ragas aidintis
Kurio skardėjimas numiršta kai vėjuota

Mirabo tiltas

Po Mirabo tiltu teka Sena
Ir mūsų meilės
Šis tiltas man primins kaip visada
Skausmą keisdavo laimės valanda

Ateik naktie pačiu laiku
Pračina dienos aš lieku

Delnais susikibę mudu liekam arti
Kai teka
Po mūsų rankų tiltu tingi
Nusilpusi banga žvilgsniai amžini

Ateik naktie pačiu laiku
Pračina dienos aš lieku

Pranyksta meilė kaip srovė skubri
Pranyksta meilė
Kokia mūsų būtis vangi
Ir kokia Viltis būna žiauri

Ateik naktie pačiu laiku
Pračina dienos aš lieku

Prabėga dienos ir savaitės bėgte
Nei laikas prabėgęs
Nei meilė negrįžta jauna
Po Mirabo tiltu teka Sena

Ateik naktie pačiu laiku
Pračina dienos aš lieku

Durys

Viešbučio durys išsišiepia baisiai
O mano motina ką lems šie metai beteisiai
Būti tarnautoju kuriam vienam nieks nepriklauso
Pimusai* poromis liūdno vandens gelmėje plauko
Nusileido Marselyje vakar ryte angelai vėsūs
Girdžiu tolimą dainą nutylant ir vėl vakarą vėlų
Kuklus koks ir esu ir nesu vertas nieko anuluotas

Vaike aš viską tau atidaviau toliau pats darbuokis

Vertė Tomas Taškauskas

Mariaus Samavičiaus piešinys

* Mitinės žuvys, turinčios tik vieną peleką ir todėl priverstos plaukioti poromis.

Emigrantų kryžiaus keliai ir kiti nutikimai

Gabrielė Giunterytė-Puzinienė. *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*. 1815–1843 metų dienoraštis. Iš lenkų k. vertė Irena Aleksaitė. V.: Tyto alba, 2018. 536 p.

Mėgstu XIX amžių. Šioje knygoje jis eskizuojamas per tipažus, charakterius, našlaičius likusius vaikus, sunkius ir rizikingus gimdymus; yra dramatiškas pasakojimas apie gražią moterį, kuri nuoširdžiai norėjo mirti, kad meilės reikalais „nepridarytų dar daugiau bėdos“. Nežinau, kodėl knyga vadinama dienoraščiu, nes tai – beletristika. Autorė iš prigimties raštinga, namuose skaitydavo svečiams savo poetas ar rašinius. Malonios apkalbos iš buržua gyvenimo, senovinė, jau primiršta vertimo leksika, pvz., būdvardis „apevidi“. Netikėtai aktualūs patarimai: „Kai mano tėvai laukė savo pirmojo vaikelio, tėvas, būdamas didelis pedantas, nuėjo pas daktarą Libošicą ir paprašė kuo smulkiausiai surašyti visas higienines vaiko priežiūros taisykles. Libošicas į tai kuo rimčiausiai atsakė: „Mielas pone, štai pagrindinė taisyklė: tegu būna kvailas, bet sveikas!“ Tėvas nusijuokė iš šio sąmojaus, bet Libošicas, nekeisdamas tono ir veido išraiškos, vėl pakartojo tą patį; o kai mano tėvas nustojė juoktis, daktaras papasakojo apie savo anūkus – poną Jokūbą ir poną Juozapą. Juozapas, kurį visi laikė protingu, todėl spaudė prie mokslų, nuo pat vaikystės buvo silpnas, o galop sukvailėjo. O Jokūbas, augdamas laisvai, nors buvo laikomas kvailu, ilgainiui tapo protingas“ (p. 57). Visu tuo norėtusi nuoširdžiai pasitikėti, ypač žinant, kaip ūmiai (turbūt kas dešimtmetį) keičiasi dominuojančios ikimokyklinio ugdymo teorijos. Nustebino, kad šiuo metu uždaryta Misionierių bažnyčia kadaise, pasirodo, garsėjo racionaliais pamokslais: „Misionierių pamaldos net paprastą sekmadienį būdavo ypatingos: presbiterija tarsit karvelidė baltuodavo nuo lygių drobinių kamžų be siuvinėjimų, nėrinių ir kaspinėlių: keliolika klierikų, stovinčių prie piupitrių ir sutartinai giedančių, keturi su kapomis, sėdintys ant aukštų taburečių, o pamokslas, visada mokslinio stiliaus, tvirtai įsirėždavo į atmintį. Labai mėgome ankstyvasias misionierių pamaldas, tokias ankstyvas, kad žvakės, degančios ant altorių, neįstengdavo išsklaidyti prieblandos, o prie kiekvieno altoriaus vykdavo tylios, rimtos Mišios, laikomos pašnibždom“ (p. 136–137). Maniau, čia pirmas leidimas, bet, pasirodo, Giunterytė seniai išleista – 2006 metais, daug plonesnė, „Vagoje“. Teisingai po knygų mugės „išpūstąsias plytas“ kritikavo Vaidas Jauniškis.

Jonas Dulebaitis. *Vilniaus vyskupo užrašai*. Romanas. Sudarė A. Žitkus. Hartford, Conn, 1970. 91 p.

Į rankas pakliuvo keistas leidinys – ne knyga, bet į knygą suklijuotos ir įrištos laikraščio „Draugas“ (1970.VII.10–

–VIII.24, Nr. 160–198) iškarpos. Ambicingai pavadinta romanu (nors tai „pagrožinta“ publicistika), skelbta kaip tęstinė medžiaga per daugybę numerių, pasirašyta slapyvardžiu. Tikrasis autorius – kunigas Vytautas Jonas Bagdanavičius, kuris tame laikraštyje ir dirbo. Knyga įdomi kaip gana gyva to meto dokumentika, nubraukiant autoriaus pretenzijas į grožinę literatūrą. Pvz., veikia kunigiški personažai, svarstomi moraliniai ir ekumeniniai klausimai, sekama alegorizuota pasaka. Aptariami kultūros reiškiniai – pradedant Aischilu ir baigiant Charlie Chaplinu. Vilnius (nors apie jį rašyta iš distancijos – apie buvusį Vilnių) charakterizuojamas žydų kilmės merginos lūpomis: „Ar jūs manote, kad Vilnius yra miestas? Ne, Vilnius nėra miestas: jis yra sostinė. Čia yra pilis, čia yra kunigaikščių Radvilų rūmai, Pacų rūmai, bet čia nėra tikro miestieško erzelyno su gyva rinka, daugybe krautuvių, kur žmonės stovi vienas šalia kito. Lietuvis nėra miestietis. Jis yra arba ūkininkas, arba kunigaikštis. Bet jis nėra kaimynas, kuris neiškenčia vakare nenuėjęs į restoraną pasikalbėti su kaimynais. Jam pokalbis einasi sunkiai. Jis greitai įsižeidžia ir sunkiai susitaiko. Jis nėra pokalbininkas. Ar atsimenate, kaip lietuviai erzinosi, kai nepriklausomybės laikais seimuose buvo daug ginčijamasi? O Žemaitijoje buvo toks vyskupas, kuris išnaikino visas karčiamas. Ar manote, kad jis tai padarė vien tik dėl blaivybės? Gal būt. Bet jis tai padarė ir dėl to, kad jis nebuvo miestietis savo dvasia. Jam užteko savo namų sodybos. Jo interesai nesiekė daugiau, negu jo tėvo pievos.“

Austė Giedra. *Siera*. V.: Vaga, 2018. 160 p.

Nemėgstu vadinamosios emigrantų literatūros. Kaip didžiausius savo nuopelnus jie aprašinėja visa, ką jiems teko patirti: vargą, alkį, skurdą, išnaudojimą. Tai normali iniciacija į suaugusiųjų pasaulį, kuri turėtų būti įdomi tik jiems patiems: panašius vargus yra vargę visi, ir nieko čia ypatingo. Taip smarkiai, kaip kadaise kentėjo proseneliai, vaikystėje gandydami karves, nė vienas jau nevargstame. Tačiau „kryžiaus kelių“ aprašai šiuolaikinėje literatūroje skaitytoją iš tikrųjų vargina; imi įtarti, kad tavimi bandoma manipuliuoti (gal tokiu būdu imsi gailėti daug kenčiančio herojaus).

Panašiai būtų galima apibūdinti ir Austės Giedros „Sierą“ – stilius sumaltas, viskas sukasi apie Aš ašį, bet kartais pateikiama „pikantiškų“ detalių („Tamsiaodė brazilė, mėgstanti šokinėti ant batuto, suptis sūpynėmis naktimis nerakinamame parke ir turinti žalią dviratį, homoseksualų potraukį ir visada – baltojo arba juodojo šokolado stalčiuje“, p. 33). Nors įkyriai kartojasi „kaip sunku prasigyventi“ refrenas, pasakojimo stilius neblogas: tikrai ne realistinis, ne koks nors kvailas, ne nuobodus, ne dirbtinis. Pagrindinė veikėja labai trokšta būti

menininke – apie tai visa knyga. Meilė šalia to atrodo kaip antrinė tema, nelabai reikalinga. Ir, žinoma, erzina pretenzijos į globalumą – paminėtos turbūt visos Europos šalys (bet nė viena neaprašyta žmoniškai). Europos didmiesčiai, žinia, priteikia romantikos, bet juose neįvyksta nieko, ko negalėtų įvykti ir provincijoje.

Kai kurios banalios frazės (pvz., „Angel, I love you“, p. 30) klaičiai neskoningos, redaktorius turėjo išbraukti. Bet kas knygos redaktorius? Paslapties nesužinoti, bibliografinis aprašas nenurodo. Leidykla turėtų būti už tai baudžiama. Be to, nusikaltimas yra leisti debiutinę prozos knygą tokiu blankiu, kaip kokios vargšiškos poezijos, viršeliu. Vis dėlto debiutinė knyga parašyta drąsiai, pretenzija į prozą pagrįsta.

***Imagining Lithuania: 100 years, 100 visions. 1918–2018*. Edited by Norbertas Černiauskas, Marija Drėmaitė, Tomas Vaiseta. V.: Lithuanian Culture Institute, 2018. 207 p.**

Netipinis vadovėlis, kuriame moderniosios valstybės istorija pradedama pasakoti ne nuo vasario 16-osios, o nuo vasario 17-osios. Išskiriamos trys vizijos – tarpukario, sovietmečio ir jauniausiosios Nepriklausomybės. Įdomu, kad kaip vienas esminių kultūros faktų 1918–1940 metų apžvalgoje nurodytas 1933 metais išleistas Vinco Mykoliaičio-Putinio romanas „Altorių šešėly“ (beje, pavadinime yra klaida). Akcentuojama keliakalbystė Vilniuje – kaip iliustracija pateikta koncerto afiša penkiomis kalbomis: jidiš, baltarusių, lenkų, vokiečių, lietuvių. Iliustracijos šiame leidinyje yra reikšmingos, jos pritraukia akį: ir gražūs Dobužinskio vėliavų eskizai, ir šmaikštūs istorijos piešinukai. Kazio Pakšto idėjos papildomos Mariaus Ivaškevičiaus kultūrinio fenomeno. Žodžiu, ne įprastas vadovėlis, o atraktyvus šimtmečio pasakojimas, neoficialus ir gan feminizuotas rakursas. Nepamirštas žydiškasis kontekstas, šalia „didžiaviryių“ ne kaip menkesnės pristatytos menininkės Šleivyte ir Zimblytė. Referuotos Gintaro Beresnevičiaus idėjos, net mūsiškiai „Š. A.“ paminėti kaip ambicingas Nepriklausomybės projektas su Milašiaus vizijomis. Taip pat pristatomos ir reflektuojamos socialinės idėjos – pvz., ambicija atsisakyti vaikų namų. Monika Saukaitė mini MO muziejų (tinka jai prie vardo), o Paulina Pukytė vaiposi iš paminklų. Ruošiantis apie Lietuvos šimtmetį kalbėti Karlskrunoje, įdomu buvo rasti paralelę, kad lietuviai pokario metais mėgino valtimis pasiekti Švediją, o vėliau net tvyrojo frazė „gyvensime kaip Švedijoje“ (ji įsitvirtino apie 1990 metus).

-gk-

TEKSTAI NE TEKSTAI

Kaip elgtis H. P. Lovecrafto kūrinuose (bet pritaikoma ir plačiau)

Neik su ekscentrišku pažįstamu į rūšį

Žmogus ėmė elgtis taip, lyg kažkas svetimas būtų jo kūne – laikykis kiek atokiau

Jei daiktas toks senas, kad tikrai negali būti gyvas, vis tiek nelįsk jo gnaibyti

Jei atrodo kaip padaryta protingų būtybių, kažkur ten gali būti ir tų būtybių

Tavo priešų priešas TIKRAI nėra tavo draugas

Dar kas nors, dar bet kas

Neveikia radijas, karšta, net ir stovint pavėsyje. Jis tuoj ateis, nors dar nesimato. Ji stebi duris – prasivers ar ne. Rankos virpa, krūtinės plotas vatinis, kvėpavimas sunkus.

Gali būti širdies smūgis, insultas, dar kas nors, dar bet kas.

Jis ateis, pasisveikins, susidės daiktus į bagažinę arba ant užpakalinės sėdynės. Bus pavargęs. Dabar įtemptos dienos. Atsisės. Gal pasisiūlys vairuoti, o gal apie tai net nepagalvos. Tai gali būti pirmasis akmuo – būtų galima stengtis nepriimti to kaip ženklą, kad nemyli, bet dabar jau per vėlu. Dabar tai jau nebeįmanoma. Per sunku su tuo kovoti. Ne dėl to, kad nemyli. Dėl to, kad myli. Gal myli per daug. Gal save per mažai. Kažkur proporcijos tikrai netinkamos, išsiderinusios.

Tiesa, ji supranta, kad greičiausiai jis myli.

Teoriškai supranta, praktiškai – potvynis. Kvėpuoti po vandeniu fiziškai nėra įmanoma. Ji nėra mutantė.

Teoriškai ji tiki dviejų žmonių autonomiškumu, tvirtai tiki. Praktiškai – praskiria žemė. Tuo metu vandeniui kylant.

Karšta. Neveikia radijas. Ji sugniaužia ir atgniaužia delnus, sugniaužia ir atgniaužia. Jie minkšti. Kaip jos krūtinės plotas – vatinis.

Atsidarys durys, jis išeis, turbūt turės daug daiktų, norės juos įdėti į bagažinę arba pasidėti ant užpakalinės sėdynės. Galbūt pasisiūlys vairuoti, o galbūt norės, kad vairuotų jį.

Paskutinis šansas galėtų būti – palaukti, ar įlipęs ją pačiuos. Jeigu ne, neverta nieko aiškintis, tiesiog atsidaryti dureles, išlipti ir nueiti. Eiti ramiai ir užtikrintai, neatsigrežiant. Ne dėl to, kad nemyli. Dėl to, kad tikrai myli. Gal net per stipriai. Gal save per mažai. Kažkas ten tikrai ne taip su tom proporcijom.

Prasidarius langą ne ką geriau. Galėtų palaukti išlipusi, šalia automobilio, bet tada viskas komplikuosis. Sveikinimasis vyks lauke, atsistojuos, bus sunkiau imtis veiksmų ir tiksliai įvertinti situaciją. Lieka sėdėti. Dar kartą pabando įjungti radiją. Nesėkmingai, žinoma. Gerai žino, kad neveikia.

Jis nėra blogas žmogus, tiesiog negali manęs mylėti taip, kad nemirčiau.

Jaučiasi tokia pavargusi, tokia išsekusi. Norisi ir rėkti, ir nebesakyti nė žodžio. Niekada. Taip būtų paprasčiau. Reikia, kad viskas vyktų tyloje. Reikia išeiti dabar. REIKIA-IŠEITI-DABAR-PALIKTI-TIK-MAŠINĄ. Tegul daro su ja, ką nori. Radijas vis tiek neveikia. Kokia nauda iš mašinos su neveikiančiu radiju.

Ji atidaro dureles ir išlipa.

Neapsimoka stipriai mylėti. O be to, pirmiausia kiekvienas privalo mokėti būti su savimi. Jeigu mokėtų būti su savimi, nereiktų kęsti jokių potvynių. Vandens net iš tolo nesimatytų.

Visiškai neapsimoka.

Išlipusi neuždaro durelių, atsitupia užsirišti batų raištelio, kuris visai nėra atsirišęs.

Pirštai truputį virpa, kelis prispaudžia krūtinę, pasidaro dar sunkiau kvėpuoti. Akimirka pamato save iš šalies: ne atsistojančią, o atsiremiančią į automobilį, nuslystančią ant asfalto, krentančią ant grubaus paviršiaus, susitrenkiančią galvą ir gulinčią ant šono. Nekreutant nė vienam veido raumeniui, mato tik kaip visiškai be jokio garso išteka ašara. Ant įkaitusio asfalto. Mato. Taip mirytų. Arba taip gulinčią jis ją ir rastų. Viską suprastų, pakeltų ir išsineštų. Ten, kur abu dar niekada nebuvo tokie laimingi. Visai kaip praeitą savaitę. Visai kaip jau daug kartų.

Atsistoja – atsimuša į jį. Kada jis spėjo čia atsirast? *Išgąsdinai.* Visai jo negirdėjo. Prarado budrumą. Jis žiūri į ją išraudusią. Nusijuokia. Ji krūptelėjo smarkiai, kaip kartais per miegus. Jis gerai pažįsta tą jos krūptelėjimą ir sutrikimą. Daug geriau, nei ji gali įsivaizduoti, nei ji supranta, nei ji žino. *Labas.* Nepabučiuoja. Jis atidaro užpakalines dureles, susideda daiktus, įrankių dėžę, medžio gabalus. Dar kažką, dar bet ką. Ji stovi kurį laiką. Planavo nueiti, o kažkodėl praveria dureles ir sėda prie vairo. *Galiu aš?* Jis nori vairuoti. Ji jau sėdi, vėl atidaro dureles, išlipa. *Ar tu nori?* Jis pasitikslina, bet ji jau eina. Kitas raištelis iš tikrųjų atsiriša, nereikia apsimetinėti, atsiriša, lyg pavydėtų jos prisilietimo, kurio negavo, skirtingai nei kairysis. *Ne, viskas gerai.* Tyloje abu apeina automobilį.

Jis atsisėda prie vairo. Ji atsisėda keleivio vietoje. Jis prijungia grotuvą. Pagaliau gavo naują laidą. Įdomu iš kur, bet dabar neklaus. Tarp sukrautų ant užpakalinės sėdynės daiktų jis susiranda kasetę. Kaip vaikystėj, permatoma garso kasetė nuo viduje esančios juostos atrodo pilka. *Nepabučiuoju,* – galvoja, o paklausia: *Kas čia?* Jis nieko nesako, įdeda kasetę į grotuvą. Jau seniai abu norėjo išbandyti kasečių grotuvą, iki šiol klausydavosi tik radijo.

Dar nebūtų per vėlu išlipti. Ir geriausia būtų išlipti, iki pasigirs daina, iki pasigirs muzika. Nes tada dar kas nors, tada dar bet kas ir planas vėl nepavyks. Dar kartą.

Jis įjungia variklį. Kasetė spragteli. Pasigirsta pradžios melodija. Jis pasilenkia prie jos. *Nepabučiuoja.* Atsuka jos langą iki pusės. Tada pagarsina grotuvą. Mašina pajuda iš vietos. Ji žiūri į šoninį veidrodėlį. Vis dar kiek silpna, bet dalis kūno jaučiasi stipriai.

Mašina įgauna pagreitį.

Švelni, šilta šviesa. Šiandien šeštadienis, beveik nėra automobilių, visi kur nors išvažiuojo. Į kaimus, prie ežerų. Dar kur nors, dar bet kur. Miestas beveik tuščias. Tylus.

Saulė kaitina asfaltą, grindinį. Jis lydosi? Atrodo, kad lydosi. Dar ne per vėlu. Galėtų iššokti iš važiuojančio automobilio.

Dainą ne iš karto atpažįsta. Jis pasisukęs laukia jos reakcijos. Kai atpažįsta, atsisuka į jį staigiai. Rimta. Įtampa taip greitai negali atslūgti. *Iš kur gavai?* Jis gūžteli pečiais, neatsako, pagarsina iki maksimumo. Jis linksi į ritmą, truputį šypsosi. Ji žiūri priešais save, į švytintį besilydantį asfaltą.

Jis kažką pasako, bet ji neišgirsta. Muzika groja garsiai. *Ką? Žmonės, laukiantys stotelėje tuščiam mieste, atrodo kaip pasimetę svetimšaliai, nesigaudantys erdvėje. Ateiviai. Jos rankos vis dar kiek minkštos, bet krūtinė po truputį įgauna tvirtesnį medžiagiškumą nei vatos.*

Labai tavęs pasiilgau. Jis pakartoja.

Ji pasisuka, lyg ką tik kažkas būtų pašaukęs vardu. Tik dabar. *Žiauriai gerai, kad atvažiavai.* Trumpai pažiūri į ją. *Nepabučiuoja.* Vos nepasako daugiau. Kad *sunku būtų buvę dar ilgiau laukti, kad labai užknisa jos taip ilgai nematyti,* bet susilaiko. Tada grįžta į dainą. Abiem gerai pažįstamą dainą, kurios būtų klausę kartu, daugybę kartų, jei būtų susitikę septyniolikos ar penkerių. Abu yra įsitikinę, kad taip galėjo būti. Nebuvo. Tai klauso dabar.

Potvynį pakeičia brizas.

Jis irgi gali dusinti, tiksliau, gniaužti kvapą, bet nežudo taip kaip kylantis vanduo. Fiziškai išgyventi jį yra įmanoma. Dabar krūtinėj žuvėdros ir kirai. Sklando. Platūs ir stiprūs jų yriai. Klyksmai praplečia krūtinę.

Dabar ji dar negali pasakyti, kad irgi labai jo pasiilgo. Kada nors vėliau. Bet kada vėliau. Kai sugrįš nuo neegzistuojančio vandens į mašiną, gatvę, laiptinę, butą. Kai stovės ant medinių grindų arba gulės lovoje.

Gal nesakys, o paims ranką. Nors ir bus baisu.

Daina varinėja kraują aukštyn žemyn, jis sproginėja ir kibirkščiuoja. Tik po truputį ji ima judėti ir ritmą. Iki šiol nesupranta kai kurių žodžių.

Žino, kad potvynis sugrįš. Ir vėl atrodys, kad miršta. Nežino, ar tai kada nors visiškai praeis. Niekas negali to žinoti. Bet dabar brizas.

Dar kartą?

Dar kartą.

Kasetę reikia atsukti.

Atsuka.

Dar kartą.

– TEKLĖ KAVTARADZE –

Malda

Išėjau pakvėpuoti knygos į balkoną. Pirmą kartą didelė vyšnia dūzgė nuo kamanių. Maži, apvalūs, stori jų kūneliai nevikriai sukiojosi aplink saulėlydyje gelstančius žiedus. Tik truputį paskaitysiu, truputį pakvėpuosiu... Akys šokčioja per eilutes, šokčioja nieko nepagaudamos. Nesibaigiantis vieno puslapio skaitymas. Pro šalį burzgia mėlynas traktoriukas. Kaimyno, kuris seniau juo swardavo mažus moterėlių daržus, jau nebėra. Dabar jo sūnus ant tos pačios sėdynės, pravažiuoja lėtai, kaip jo tėvas pravažiuodavo. Prisimenu, kaimynui numirus kvailai pagalvojau apie jo orią, bet paprastą laikyseną ir mėlyną traktorių. Kažkodėl maniau, kad dabar niekas taip pro šalį nevažiuos. Kažin, kokių žmonių daugiau pažįstu: dar gyvų ar jau mirusių? Visą gyvenimą tie du sąrašai atmintyje konkuruoja, kaip du lėktuvų palikti dryžiai vakarėjančiame danguje, kaip dvi greta judančios tiesės varžosi, stumdosi, kol galų gale pirmoji, su kuria kažkada atėjai į šį pasaulį, ima senti, žilti, atsilikti, o antroji ilgėja, lyg valgytų pirmąją, ir vis didesnį pagreitį įgavusi išsiveržia ir tave drauge pasiima. Bet juk čia tas teisingasis variantas, kaip iš tiesų ir turėtų būti, kai turime laiko sugalvoti, kur nukeliavo antrasis sąrašas, kad ir patys nebijotume vieną dieną į jį patekti. Neteisinga, kad kartais juostos nespėja atlikti viso varžymosi proceso, o žmogus jau tampa antrosios dalimi.

Viskas dūzgia aplink, viskas be perstojo bunda, net ir naktį, atrodo, energingai iš žemės kalasi. Paimk ir išdaigink mane, atsigulęs ant žemės prašai, kad iš manęs naujos šakos kaltųsi, kad iš manęs žiedai sprogtų, maži, apvalūs, stori kamanių kūneliai aplink sukiojosi, kad mano kaukolė aviliu taptų, kad neatpažintų ir žmogum net nelaikytų. Supanašėti su tuo, kas yra viskas, ko žmogus nebemato, paklusti bendram, amžinam ir išganingam dėsniui: pabusti, pakilti, sukurti, dovanoti, nuvysti, užmigti, miegoti, pabusti... Viskas lenda su tokia jėga, o tu susikaupt nepajėgi vienam knygos puslapiui. Iš pavydo, nes negali pats taip imt ir kilt, nes nesugebėjai ramiai išmiegoti, kad dabar kaip vaikas be rūpesčių pabustum.

Atrodo, kad rašau apie tai, ką žmonės vadina niekuo, nors iš tiesų tai viskas. Vargšai, man jų gaila. Ir savęs kartais gaila būna, tik neilgam. O dėl jų man jau kuris laikas neramu, nes neatrodo, kad kada nors jiems pavyks išsikaupti. Jie – norintys išmokti gyvenimo iš motyvinių kalbų, nufotografuoti savo džiaugsmą, meilę, stiprybę, dvasingumą, viską nufotografuoti, pažymėti, sukompnuoti ir parodyti kitiems. Jie man sako, kad tai niekas, kas man yra viskas. Ne, jie nesako to, nereikia jiems to sakyti, iš veidų matau. Liūdnu, vienišų, rimtumo iškreiptų veidų, nes kai ištraukia juos iš taip gerai sukurtų ir sėkmingo pasaulio ekrane – išsigąsta, kaip pilkai ir liūdnei jų akyse atrodo visas pasaulis už ekrano. Ir kaip

viskas bunda ir miršta, ir sąrašai traukiasi ir ilgėja, kol jų pasaulyje viskas amžina, nors ir netikra. Gal mažos žmogiškos rankos negali aprėpti, apčiuopti kažko tikresnio, jei kūnas seniai parsidavęs? Ar verta tada stebėtis, kaip sunku jiems kvėpuoti visų kvėpuojamu oru ir kaip greitai pabosta amžinas ciklas. Niekas jame naujo, nieko, tik sukasi visus mus pergyvendamas ratas. Tiek daug norisi nekalbant pasakyti. Kaip man dabar viskas aplink kalba, pasakoja be perstojo, nespėju visko užrašyti – pradūzgia kamanė su savo triukšminga istorija ir išblaško mintis. Mano mažas mintis, stiklinius karoliukus, nutrūkusius nuo virvelės, išsibarsčiusius žolėje.

Vis dar čia, vis dar knyga ant kelių. Matau: ant mano galvos kamanių karūna. Padėk man ją nešti, meldžiu, padėk man, kad nepamirščiau pati ir kiti pamatyti, jog metas pabusti. Jog nieko nėra geresnio už norą žole ar medžiu pavirsti ir amžino ritmo laikytis. Jog greitai vejasi juosta juosta, kol vieną dieną pasiduos viena ir teks prisiminti vardus ir pavardes tų, kuriems skirtą klausimą per vėlai prisiminiau.

Maži, apvalūs dūšelių kūneliai nevikriai sukiojosi aplink saulėlydyje gelstančius žiedus. Tik truputį paskaitysiu, truputį pakvėpuosiu...

– ELENA RECKEWITZ –

Be pastogės

Atsiminimų romano ištrauka

Krizė

Sodri vasara su Piotru Nidoje ir šiltas spalvingas klasiškinis ruduo Maskvoje dar labiau mus suartino, subrandino jausmus. Santykiai nusistovėjo ir atslūgo įtampa. Mes tarsi supomės ant laimės bangų. Tik Zinka į mane piktai skersakiaivo po istorijos su iranėčiais. Su jais – Irano ambasados darbuotojais, diplomatais, – atsitiktinai, tiesiog gatvėje prie universiteto, supažindino Tania, bičiulė nuo Jaunimo festivalio laikų, kuri, taip atrodė, pažinojo visus ir su visais bendravo. Iranėčiai norėjo susipažinti su lietuve ir paklausė, ar sutikčiau kitą dieną su jais pabendrauti. Susidomėjau ir aš. Kitą dieną, pasikvietusi pas mane apsistojusią draugę iš Lietuvos, atvažiavusią gydyti akių, su jais susitikau. Savo baltu ševrolė žydrais sparnais jie pasiėmė mus nuo namų. Abu vidutinio amžiaus, išpuoselėti, puikiais kostiumais. Labai malonūs ir mandagūs – tikri persai. Mašinoje mėtėsi keli žaislai, ypač man įsiminė lėlė klostyta, kaspinais išpuošta suknele. Pirmiausia pasiteiravo, ko mes pageidautume, esą pasiruošę įvykdyti bet kokį norą. Pasakiau, kad vienintelis dalykas, kurio dabar norėčiau, – pamatyti saulėlydį. Jie, labiau pratę stebėti saulėtekis, nustebe paklausė, kaip tai būtų galima padaryti. Pusiaur rimtai atsakiau, kad reiktų važiuoti vakarų link ir rasti kalnelį, nuo kurio atsivers saulėlydis. Mano samprotavimai buvo naivūs. Ilgai važiuojom Vnukovo oro uosto kryptimi, miestas vis nesibaigė; jie klausinėjo apie Lietuvą, pasakojom apie Palangą, apie Vilnių. Ypač susidomėję klausėsi apie Lietuvos gyventojus, skirtingų tautų santykius ir religijas – ar nekonfliktuoja bendruomenės tarpusavy ir t. t. Pastebėjau, kad tas, sėdintis prie vairo, vis atsigrėžia, o netrukus kažką pasakė draugui savo kalba. Tada paaiškino mums, kad mašiną jau kuris laikas seka ir yra tik vienas kelias – grįžti atgal. Taip ir padarėm. Prie mūsų namo abu išlipo iš automobilio, gražiai atsiveikinom ir sutarėm kada nors pasimatyti. Laiptinėje, kaip visuomet, ant išduobtos kėdės prie lifto sėdėjo liftininkė ir spoksojo į gatvę pro durų stiklą. Kitą dieną Zinka įsiveržė į mano kambarį šaukdamas: „Я тебе покажу как с иностранцами шляться! Я спокойно жить хочу и чтоб меня не трогали!“¹ Iš jos elgesio ir kai kurių žodžių supratau, kad ji tarnauja saugumui, palaiko ryšius su liftininke, kuri seka visą namą...

Egzaminai, režisūros užsiėmimai, teatras, draugai – viskas ėjo savo vaga, kol vieną rytą suvokiau, kad laukiوسي. Mane apėmė dar nepatirtas jaudulys ir organiškasis, prigimtinis džiaugsmas! Norėjosi verkėti ir juoktis! Žiūrėjau į veidrodį ir ieškojau savo veide ko nors naujo. Kai vakare atėjo Piotras – pranešiau jam naujieną. Apkabino ir ilgai tylėjo priglaudęs mano galvą. Pasakė, kad džiaugiasi, bet abiejų galvose siautė tikras sąmyšis: kas gi mūsų laukia?! Paskui šypsodamasis tarė: jeigu bus mergaitė, išmokysiu ją čiuožti, ir mes čiuošim iki mano senatvės... Rytais būdavo bloga. Dabar Zinka mane stebėjo dar akyliau. Paaiškinau, kad netrukus trumpam išvyksiu į Vilnių. Turėjau pasimatyti su tėvais, pranešti jiems žinią. Nesitikėjau, kad jie nudžiugs.

Visą laiką gyvenau trasoje Vilnius–Maskva. Tai nebuvo vien geografinė rodyklė, dvikryptė strėlė ar geležinkelio bėgiai (beje, tik keliais centimetrais platesni už vakarietiškus), kuriais traukiniu Maskva–Vilnius važinėji pirmyn ir atgal. Daugybę metų, net tuomet, kai retai benuvažiuodavau, įvykiai ten ir čia kryžminosi, kartais sutapdavo, dažniau – kirsdavosi, prieštaravo vieni kitiems.

Būdamas Maskvoje kartais iki skausmo ilgėdavau namų, o grįžusi namo greitai pasijusdavau suvaržyta, erzino, kad namiškiai mane stebi, tyrinėja. Nejučiom dairydavau atgal, kur jaučiausi laisva. Nuo sunkiai suderinamų nuotaikų, įspūdžių ir jausmų kartais apimdavo depresyvos nuotaikos. Namų ilgesys? Taip, kartais, prisimindama mūsų sodą Ežerėliuose, fiziškai išgyvendavau ilgesį. Jaunos kuplios pušaitės po karo sodintame miškelyje už tvoros pirmisiais metais pro primerktas akis saulėje, atrodė, spinduliuoja melsvą šviesą, jų ūglių galiukų karčiarūgštės aitrūs sultys kvepia sakais; guli, būdavo, ant įkaitusių samanų ir kvepi alsų migdantį orą. Lyg alpsti, lyg snauditi. Taip, sėdėdama prie aplaistyto plastikinio stalo GITIS'o bufete, mačiau kartą tokį mirazą...

O su Piotru nutarėm susituokti. Nuėjom vieną dieną į jo gyvenamojo rajono ZAGS'ą – taip vadinti metrikacijos biurai, – padavėm pareiškimus, ir mums buvo nurodyta data gruodžio pradžioje, regis, tuoj po Konstitucijos dienos. Išvažiavau į Vilnių. Tą pačią atvykimo dieną pasikviečiau abu tėvus į Mamos miegamąjį, kur visuomet vykdavo sunkiausi pokalbiai, ir pasakiau, kad laukiوسي, kad netrukus bus vestuvės, kad nesijaudintų. Bet mačiau, kad abu priblokšti. Kaip gyvensi, kur? Už ką? O kur bus vaikelis? O kaipgi institutas?! Apie visokius buitinius dalykus kalbėta, bet nė vienas

Michail Germašev. Daktaras stotyje. 1910

neklusė, ką aš jaučiu. O man labiausiai rūpėjo neprarasti Piotro. Negalėjau be jo. Galvoje vis skambėjo tokia graudi pratisa nelaimėlio ar nelaimėlės meilės daina, kurią Maskvoje kartais dainuodavom kam nors pritariant gitara:

– Миленький ты мой, возьми меня с собой,
Там, в краю далеком, буду тебе женой...
– Милая моя, взял бы я тебя,
Но там, в краю далеком, есть у меня жена...²

Ir kuo toliau, tuo liūdnesnė...

Kiekvienas pokalbis su tėvais, jų nuotaikos ir slepiami išgyvenimai mane tiesiog gniuždė. Dažnai išeidavau iš namų ir traukdavau bet kur, kur akys veda. Į Antakalnį, į Užupį, į Žvėryną, į geležinkelio stotį. Man patiko stovėti ant aukšto tilto ir žiūrėti į tolyn lekiančius bėgius... Galvojau: kas bus, jeigu teks gyventi namie, su tėvais? Ar tokia slogi nuotaiška tvyros visą laiką? O kurgi bus Piotras?! Iki numatytos vedybų datos liko visai nedaug, nutariau nuvykti į Maskvą išvakarėse.

Tomis dienomis nuliūdino dar vienas keistas įvykis. Ogi atvažiavo iš Maskvos darbo reikalais toks Piotro draugas Vladikas. Inžinierius. Jis gyveno vienoj laiptinėj su Piotru, jie turėjo telefoną, kuriuo aš kartais, kai Piotras dingdavo, neiškentusi paskambindavau, bet Piotro, aišku, nerasdavau namie. Vladikas nuo vaikystės Piotrą pažinojo, draugavo su juo ir nujautė mano kančias. Pakviečiau jį į „Neringą“. Sėdėjome didžiojoje salėje, nes norėjau niekieno netrikdoma su juo pasišnekėti. Daugiausia kalbėjomės apie Piotrą. Paklausiau jo apie Piotro tėvą, ar tikrai jis mirė 1937-aisiais kaip *ježovščinos* auka. Vladikas labai nustebe atsakė, kad, regis, Piotro tėvas karo metais mirė plaučių liga... Domėjosi, kaip laikaisi, o aš prisipažinau, kad ateitis miglota, kad labai sunku, nes namie nepakeliama atmosfera. Jis mane guodė, ramino, linkėjo stiprybės. Kelis kartus nufotografavo sėdinčią prie staliuko. (Deja, nuotrauką pradangino žurnalistė, rašiusi knygą apie „Neringą“.) Piotro mistifikacijos mane irgi slėgė. Norėjosi, kad viskas būtų paprasčiau, tikriau, atviriau.

Gruodžio pradžioje išvykau į Maskvą ką tik sužinojusi, kad nebeturiu kambario, – Zinka paskambino į Vilnių ir paprašė nuo greičiau išsikraustyti, nes nuo Naujųjų metų pas ją gyvensi kiti nuomininkai. Matyt, išsigando, kad nepasilikčiau pas ją su vaiku (regis, buvo toks įstatymas, kad negalima iškeldinti moters su kūdikiu)... Piotras pasitiko mane perone, termometrai Maskvoje rodė dvidešimt penkis laipsnius šalčio. Garas veržėsi iš prikūrento traukinio, o žmonės perone stovėjo apšarmoję. Pranešiau Piotrui, kad neturiu kambario, ir paklausiau, kur man apsistoti. O jis man sako nežinąs, jam tai staigmena, siūlo nusileisti į metro, kur šilčiau, ir ten pasikalbėti. Pokalbis rutuliojosi sunkiai. „Ar būtų galima šią naktį prieš einant į ZAGS'ą pernaktuoti pas jus, o paskui jau ką nors sugalvosim?..“ Praūžia traukinys, patylim, o jis man sako: „Ne. Pas mus visiškai neįmanoma, nėra kur.“ – „Nesvarbu, – sakau, – aš galiu ir ant grindų...“ Vėl atūžia traukinys. Tylim. Tada Piotras sako: „Reikalas tas, kad motina nieko nežino.“ – „Ko ji nežino?!“ Vėl kaukia traukinys. „Nežino apie mūsų vedybas“, – Piotras nunarina galvą. „Nežino?! Kodėl?!“ – „Šito jai pasakyti aš tiesiog negalėjau...“ Sėdžiu ant suolo priblokšta ir tyliu. Žiūriu į baltarusių partizanų su atkištais šautuvais skulptūras prie kolonos. „Na, suprask.“ – „Ne, šito suprasti negaliu. Ir niekada nesuprasiu. O tau sakau štai ką: į jokį ZAGS'ą aš neisiu, nesizėmėsiu, man tokios išmaldos nereikia! Sugalvok geriau, kur man pernaktuoti ir gal pabūti kelias dienas. Iki išvykstant.“

Išėjom iš metro, grįžom prie telefono automato perono gale, Piotras skambino, o aš prie savo griozdiško lagamino

stovėjau lauke. Jis išsiėmė juodąją knygutę su telefonais ir skambino pažįstamiems. Vienur nekėlė ragelio, kitur – negalėjo priimti... Pagaliau atsiliesė vienas draugas, apsidžiaugė, pakvietė ateiti. Tai buvo Lena ir Volodia Dvorcovai. Seni Piotro draugai, vėliau ir man tapę labai artimi... Kelioms dienoms gavau jų kambaryje sofą už pertvaros. Dieną išeidavau, aplankydavau Iriną Genrichovną, išpasakojau jai savo naujienas. Jos su Boleslava Kazimirovna mane atjautė, verkė, guodė kaip įmanydamos. Irina žadėjo vėl ieškoti man kambario – juk ir aną buvo suradusi. Vakaraus su Lena sėdėdavom ant sofos, ji kartais žiūrėdavo televizorių, Volodia rašė savo sporto apžvalgas, o aš mezgiau Piotrui platų ilgą šaliką iš palangiškių baltų avelių vilnų. Išsiunčiau namo lakonišką telegramą: „Свадьбы не будет.“³ Skambinti, aiškintis nenorėjau. Ką galvojo Piotras – nežinojau. Neklausiau. Buvo aišku, kad negaliu čia svečiuotis amžinai. Reikėjo ruošti namo.

Grįžusi į Vilnių stengiausi kuo mažiau kalbėti, neskaudinti tėvų. Susikauptau ir išlaikiau užsienio literatūros egzaminą universitete pas Galiną Baužytę. Kartais atrodydavo, kad nebenoriu gyventi. Mano būklė visais požiūriais sunkėjo, kol pagaliau atsidūriau ligoninėje prieš pat Kalėdas. Praradau savo vaikelį.

Kūčių vakarienei buvo pieniška kruopų sriuba. Koridoriai ištuštėjo, net sesučių nesimatė. Palatoje gulėjome trise; lenkės traukė iš spintučių giminaičių atneštus Kūčių valgius. Ant palangės uždegė žvakes. Tyliai meldėsi sėdėdamos lovoje su rožiniais rankose. O paskui pavaišino ir mane. Atjautė.

Gulėjau, žiūrėjau į lubas ir galvojau, kad gilesnės vientvės dar nebuvau patyrusi. Ir galėjau Sergejaus Paradžanovo – o gal Sajato Novos? – žodžiais pasakyti: mano gyvenimas ir mano siela – kančia.

Naujiesiems metams atvažiavo Piotras. Tai buvo tikrai vyriškas žingsnis. Abu žinojom, kad reikia Maskvoje ieškoti būsto. Vilties buvo maža, nes visi ten gyveno susispaudę *komunalkose* ir patys laukė dienos, kai taps savo buto šeimininkais, o „aukštesni sluoksniai“ kambarių nenuomojo.

Kambario paieškos

Kambario paieškos – tai ilga keletą metų trukusi istorija, skelbimų lentos su daugybe mašinėlės spausdintų ir ranka rašytų pasiūlymų, ant elektros stulpų priklijuoti lapeliai, draugų patarimai. Su Piotru bridom per Pamaskvio sniegyne ieškodami man bent kokio kambarėlio. Visai nusivirė nuo kojų prie vienu vartelių pastebėjom juokingą lentelę su užrašu: „Здесь живет Петр Ильич Музыкантов.“⁴ Kodėl gi ne Piotras Pjicius Čaikovskis?! Juokėmės net tvoros įsikibę, o aprimę pasibeldėm į namą. Radom senyvą vyriškį baltą barzdą, orų, malonų žmogų. Jis sakė jokių ypatingų patogumų neturįs, bet nedidelį kampinį kambariuką nebrangiai išnuomotų... Buvau taip pavargusi, kad sutikau ten pasilikti. Išbandyti tą vietą ir save. Palydėjau Piotrą į traukinį, pasivaikščiojau. Sniegas žvilgėjo vakaro saulėje, kvepėjo anapus gatvelės augančios didžiulės eglės. Jose siautė voverės. Kieme ant šulinio rentinio stovėjo apšalęs kibiras. Naktį troboje buvo šalta ir labai svetima. Rytą padėkojau senukui Muzykantovui, atsiprašiau ir išėjau į stotį nieko nesutarusi. *Električkoj* atrodė šilta ir jauku. Užsimerkiau ir man buvo tas pats, kur ji veža...

Traukiniai, stotis, pratis signalai, migdantis ratų bildesys, sumišę keisti kvapai ir lekiančių išsišakojančių bėgių vaizdas nuo geležinkelio tilto visuomet vilioja, sukelia kelionės ilgesį, nostalgiją. Mėgau važiuoti traukiniu, žiūrėti pro langą, užuosti kūrenamo pečiuoko – degančių anglių kvapą, laukti arbatos barškančiuose *podstakanikuose*. Monotoniškas ratų bildesys ramina. Slenka peizažai, šmėsčioja mažos provincijos stotelės, kuriose net nesustojama, jos primena skaitytas knygas. Kas tie rimti geležinkelininkai, pasitinkantys traukinį iškelta vėliavėle? Kuo jie gyvena?

Pirmąsias valandas dar kankina nerimas, palikti rūpesčiai, nebaigti darbai, išsiskyrimas su artimaisiais, bet kuo toliau nuo namų – tuo mažiau viskas rūpi, skaidrėja nuotaika. Pagaliau pajunti laisvės alsavimą, išsivadavimo džiaugsmą. Ratų bildėjimas diktuoja savo ritmą, tvinkčioja galvoje net užmigus ant kieto gulto...

Labiausiai mėgau kitokius, kuklesnius priemiesčių traukinius – vadinamąsias *električkas*, be kurių, kaip ir be tramvajų senojoje Maskvoje, negalėjai įsivaizduoti maskviečių gyvenimo. *Električkos* kursuodavo visomis kryptimis, dažnai ir buvo greitos. Jomis važinėjo priemiesčių gyventojai, *dačių* savininkai ir jų svečiai. Prie šaižaus bėgių čėksėjimo, lyg kas galąstų peilius po traukiniu, visi buvo pripratę. Užuodi stoties dūmus, didžiųjų traukinių anglimis kūrenamus pečiuokus

ir tepalus, kurių kvapas dar ilgai veržiasi pro nuleistus purvinus langus į traukinio vidų, bet miestas nutolsta, pakvimpa laukais, miškais, o lekiantys pro šalį medžiai, atrodo, moja tau šakomis. Naktį žvitrūs *elektriškos* akys apšviečia tamsoje padūmavusias birželio iervas, melsvą laukinių alyvų tirštumą ir, aišku, nusvirusias vos žalsvų beržų šakas. Retkarčiais išsvysti tolumoje blyksintį laužą. Suspaudžia širdį vasaros pradžios kvapai, žadantys gausybę ir pilnatvę. Traukinio bildėjimas, stabdžių cypimas, užsiveriančių automatinių durų šnypštimas keistai dera su mūsų veržimusi į gamtą, į laisvę. Bet ne visi tokį džiaugsmą patiria. Kiti, žiūrėk, pavargę po darbo, nualinti rūpesčių, vyksta ne pas draugus į *dačių* dykduoniauti, o į savo skurdžius namus, sėdi papilkę, apsnūdę, prasioje, su koku „Ogonioko“ priedu ar laikraščiu nusvirusioje rankoje, dažniausiai „Večiorka“ – taip familiariai vadinamos „Vakarinės naujienos“, – kurių nespėjo perskaityti...

Viena draugė pasakė aptikusį skelbimą apie nuomojamą kambarį prie Kursko metro. Nuvykom ten su Piotro drauge Lena. Mano krepšyje, kaip visuomet, – pižama, baltinių pamaina, dantų šepetukas ir pasta, lengvos šlepetės ir kelios tuo metu man aktualios knygos. Kiti daiktai – pas Tamarą ir keletą draugų. Juk beveik visi gyvena susispaudę *komunal-kose*, mano daiktų jiems tetrūko. Nuomojamos patalpos šeimininkas, suvargęs, kresnas vidutinio amžiaus vyras, parodė nuo priekambario atitvertą plotelį, kuriame stovėjo geležinė lova, apklotą kareivišku vilnoniu užklotu, kėdė ir senovinis raudonmedžio triumo. Ant jo, atsispindėdamas visuose trijuose veidrodžiuose, stovėjo sprindžio dydžio metalinis kryžius. Vyriškis pasiteiravo, kodėl taip žiūriu į tą kryžiu, o aš nusistebėjau, iš kur pas jį katalikiškas kryžius atsirado. „A, čia mano peterburgietės senelės kryžius – ji apsikrikštijo dar prieš revoliuciją.“ – „Įdomu.“ – „Taip, aš tai Piteryje į jūreivių mokyklą įstojau, paskui po platų pasaulį jūreivių blaškiausi... Jeigu kryžius patinka, imkite atminimui. Neturiu kam jo palikti.“ – „O kur jūs miegate?“ – „Ogi va šičia“, – ir jis mostelėjo ranka į čia pat už kartoninės pertvaros stovinčią dėžę su užmestu čiuziniu ir tokiu pat kareivišku, kaip ir man skirtoje lovoje, pilku pledu.

Savo krepšį, kuriame prie kitų daiktelių atsirado dar ir kryžius, palikau ir išėjau palydėti Lenos iki metro. Išsiskyrėm ne pačios geriausios nuotaikos. Kai sugrįžau, jau temo. Mano kambarėlyje nebuvo nei stalo, nei stalinės lempos – tik palubėje kabojo „Lenino lemputė“. Bandžiau skaityti atsisdusi ant lovos. Užkabinau prie durų pritaistytą kabliuką. Šeimininko nesigirdėjo. Ėmė miegas. Kurį laiką gulėjau įsitempusi, bet užsnūdau. Iš pirmo miego pažadino tylus beldimas į duris. Pasakiau, kad miegu. Jis prašė nors minutėlei įleisti, turįs šį tą pasakyti. Beldė vis smarkiau. Atidariau duris ir išrėžiau, kad nesu nusiteikusi su juo bendrauti, ne tam kambario ieškojau. Jis prisėdo lovūgalyje ir, kaip įprasta atlapaširdžiams rusams (traukinyje, lėktuve, oro uosto laukiamajame ar pas gydytoją), ėmė pasakoti savo gyvenimą. Nuo jo dvelkė alkoholiu. Pasakojo apie savo jūreiviškas negandas, kaip neteko gimtųjų namų Piteryje po senelės mirties, paskui per apklotą pradėjo liesti mano kojas. Pašokau ir paprašiau išeiti, antraip pati tuoj pat išeisiu. Jis pakluso. Šiaip taip sulaukiau ryto, apsirėngiau ir išsiliūkinau nenusipraususi. Iki vakaro, kai mano draugės grįžta po darbo namo, neturėjau kur pasidėti. Taigi vėl – į instituto biblioteką. O vakare paskambinau Tamarai, Lenos ir Piotro buvusiai bendrakersei, ir buvau priimta gyventi. Pažadėjau toliau ieškotis kambario ir jai netrukdyti... Šis gyvenimo tarpsnis buvo savaip įdomus.

Kartą autobusų stotelėje ant stulpo radau ranka rašytą skelbimėlį apie nuomojamą kambarį palyginti netoli centro. Vėl važiuoju nešina savo krepšiu. Pasirodo, kad nuomojama antresolė pas senutes dvynes, jų kambaryje. Raudonais gėlėmis tapetais iškljuotas kambarys buvo suskirstytas į kelias zonas: dvi lovos prie skirtingų sienų netoli lango, nedidelis staliukas su elektrine virykle ir sena indauja – virtuvė, stalas po medžiaginiu tradiciniu geltonu lempos gaubtu – tarsi valgomasis. Kambarėlio galas atitvertas perkeline užuolaida ir horizontaliai padalintas į dvi dalis; toj viršutinėj, lentinėj antresolėj, į kurią vedė laipteliai, įrengtas gultas... Šią vietą ir norėjo išnuomoti. Bet jokios erdvės asmeniniam gyvenimui, darbui. Taigi vėl padėkojau, atsiprašiau ir išėjau... Gailėjausi tų senučių, kurios vylėsi prisidurti prie pensijos kokį grašį.

Dar viena bobutė, nuomojanti kambarėlį, gyvena sename dviaukščiame tinkuotame name Trubnajos aikštėje. Iš pereinamojo bobutės kambario patekdavai į mano kambarėlį, kuriame stovėjo tik geležinė lova, stalėlis prie lango, komoda ir kelios kėdės. Drabužiams pakabinti į duris įkaltos vynos.

Kartais ateidavo Piotras. Aplinka buvo apgailėtina, ir abu jautėmės bjauriai. Kartais prasiverždavo desperatiški ilgesio priepuoliai, po kurių jis ir vėl išeidavo nežinia kur. Buvom kartu ir atskirai. Ir vėl – jokios ateities. Gelbėjausi kaip nors tvarkingiau planuodama savo gyvenimą. Ry tą atsikėlusį bandydavau nusiprausti virtuvėje: prašydavau kaimynų ne-

užėiti bent dešimt minučių (mat virtuvė buvo pereinamoji, iš jos kaimynai ir bobutė patekdavo į savo kambarius). Užsukdavau į netoliese esančią gruzinų parduotuvę, joje kas rytą išgerdavau ypač skanaus „Boržomio“ su įpilamu iš sifono sirupu, nusipirkdavau kokį specifinį džiovintų vaisių ir riešutų saldumyną ar kozinuką, kuriuos sugrauzdavau bulvare ant suolo. Toks būdavo mano pusrytis.

Paskui eidavau į savo instituto arba į Teatro draugijos biblioteką, įsikūrusią gražiame sename name Puškino aikštės ir Gorkio (dabar Tverskajos) gatvės kampe. Apačioje buvo restoranai, viršuje – puikios salės koncertams, konferencijoms, įvairiems vakarams, prašmatnus bufetas. Labiausiai man šioje bibliotekoje patiko tai, kad visą medžiagą, net seniausias, XIX amžiaus teatro žurnalas, galėjai rasti čia pat lentynose. Viskas buvo prieinama, viskas – po ranka, ir stalai šviesioje skaitykloje patogūs, jaukūs. Tokioje aplinkoje gera dirbti; daug skaičiau, ruošiausi egzaminams, juos laikiau nesukbėdama, po vieną, palikdama tarp jų didelius tarpus, kad spėčiau pasiruošti. Dėstytojai žinojo, kad laikau egzaminus individualiai, niekas neprieštaravo. Egzaminų nepaprastai bijojau, bijojau neatsakyti į kokį nors klausimą, sunkiai prisiruodavau paskambinti ir susitarti. Laikydavau juos institute arba dėstytojų namuose ir beveik visuomet gaudavau aukščiausią balą. Mano tėvams tokia mokymosi sistema tapo sunkiu išbandymu. Jie mane ragino, spaudė, bet pinigų siuntė ir džiaugdavosi, kai pranešdavau išlaikiusi dar vieną egzaminą. Šitaip mokiausi Maskvoje septynerius metus. Nėra to blogo, kas neišeitų į gera; daug per tą laiką mačiau ir patyriau. Tiek niekuomet nebūčiau patyrusi Vilniuje po tėvų sparneliu.

Obolenskiai

Butą pas Obolenskis visai vasarai man surado Zerčius – tuo dar kartą parodydamas savo rūpestį ir širdingumą. Jis, tikras humoristas, lengvai bendraujantis su žmonėmis ir mėgstantis juokus krėsti, paskambino man vieną dieną į Tamaros butą, kur jau kuris laikas gyvenau, ir, tramdydamas juoką, įmantriai iškraipydamas žodžius, nuolankaus tarno intonacija pranešė: „Дорогая Аудра, сегодня тебя ждет графье – вернее, княжеская семья Оболенских, желающая тебе предоставить свою квартиру на лето.“⁵ Apstulbau. Ir Tamarą apsidžiaugė – pagaliau viešnia išsikrausto! Zerčius nieka daugiau nepaaiškino, tik liepė septyntą valandą vakaro prisistatyti į Gnezdnikovskio skersgatvį prie Jelisejevo gastronomo nurodytu adresu. Jis ten manęs lauks, supažindins su šeimininkais. Pasiėmiau krepšį su būtiniaisiais daiktais ir vakare atėjau į sutartą vietą. Namai siaurame jaukiame skersgatvyje buvo senas, su liftu ir kitais privalumais. Buto langai žiūrėjo tik į vieną pusę – į gatvę, į pietryčius. Jame gyveno grafiėnė su vyru mediku, kuris po revoliucijos, regis, gydė Leniną, ir su sūnum – aukštu, dailiai sudėtu šviesiaplaukiu, žinomu advokatu. Duris man atidarė advokatas su gražiu rudu bokseriu, čia pat galvą iš kambario iškišo besijuokiantis Zerčius. Buvau palydėta į mažąją svetainę, kur prie didelio stalo sėdėjo stambi pagyvenusi dama – grafiėnė Marija... Ir jos vyras – mažiukas, žilstelėjęs, su žilais ūseliais ir akiniais, labai simpatingas ir linksmas. Jie apsidžiaugė mane išvydę, vienas per kitą kartoję daug apie mane girdėję iš Jurijaus. Susėdom, prasidėjo įprasta maskvietiška arbatos ceremonija. Arbatos puodeliai buvo nemaži, skirtingų formų ir firmų, labai gero, iš protėvių paveldėto porceliano. Man davė išsirinkti, iš kurio gersiu. Klausinėjo apie Lietuvą, su kuria kunigaikščių Obolenskių giminė istoriškai susijusi, apgailėstavo, kad netekę būti, pasakojo apie savo *dačių* – kur ji yra, kaip atrodo, ką jie ten veikia visą vasarą iki rugšėjo vidurio. Net sūnus iš ten važinėja į darbą, tik kartais užėina namo nusimaudyti. Taigi viskas būtų buvę puiku, jeigu ne viena aplinkybė: bute šmirinėjo katės, o aš kačių bijojau, pakėsdavau tik iš tolo. Maža to, jas reikėjo sugaudyti ir sukišti į didelius pintus krepšius; septynias „mergaites“ po dvi į dvigubus krepšius su dangčiu, o katiną, didžiausią ir pūkuočiausią, – į atskirą. Tik taip jas buvo įmanoma išsivežti. Ši pareiga teko sūnui, ir aš supratau, kodėl jis atrodė rūškanas. Mat katės, nujausdamos, kas jų laukia, ėmė siautėti po namus, laiptioti portjeromis ir užuolaidomis, lipti ant bufeto – visur. Aplinkui skraidė jų plaukai, advokatas jas vijo iš svetainės ir lakstė iš paskos su krepšiais. Jau vėlyvą vakarą, kai Zerčius susiruošė namo, visi pakilo nuo stalo jo išlydėti; man parodė vonią ir kambariuką. Kai ankstų rytą visi išvažiavo, galėsiu persikelti į svetainę, kurioje turėsiu stalą ir platesnę tachą.

Man paklojo lovą, ir aš su malonumu išsitiesiau ir pasiėmiau prieš miegą paskaityti žurnalą. Netrukus pastebėjau, kad ant sienos kažkas juda. Dieve mano, blakės! Tolydžio jų daugėjo, artėjo prie manęs, apimta siaubo išlipau iš lovos ir atsisdėdau ant taburetės vidury kambario, bet ir jos nesau-

dė, jau lipo taburetės kojomis. Ką daryti?! Susidėjau daiktelių, apsilvilkau ir susiruošiau išeiti. Tvirtai žinojau, kad su blakėmis gyventi negaliu, o laukti ryto ir pasakyti, kas nutiko, būtų nežmoniškai gėda. Taigi tyliai pravėriau duris ir pirmiausia išvydau šunį. Jis stovėjo įsitempęs, nustebeš žiūrėjo į mane ir aš nežinojau, ar sieks jo dirželis, kuriuo buvo priištąs prie kitų durų rankenos, išeinamąsias duris. Ištiesiau ranką, per stebuklą sugebėjau atstumti skląstuką ir atsidaryti duris. Šuo manęs nesiekė gal per delną, bet ir nesulojo. Tyliai išslinkau... Gatvelėje įkvėpiau oro, švito, bet transportas dar nekursavo. Nutariau eiti pėsčia. Pasiekusi centrą prisiminiau, kad netoli MCHAT'o skersgatvio yra per naktį veikianti paprasta užėiga, skirta naktiniams vairuotojams ar kokiems milicininkams. Užėjau ir gavau arbatos su pyragėliu, pasiteiravau, kaip pasiekti metro „Oro uostas“, ten sėdintis vyrai stebėdamiesi man paaiškino, nesuprato, kur ir kodėl aš, puošni panelė, susiruošiau tokiu metu. Kelionė buvo ilga ir nelengva. Bet skubėti neturėjau kur, nes pas Tamarą grįžti man ir taip buvo gėda, o juo labiau bijojau prizadinti ją per anksti. Atėjau po septynių, pabeldžiau į langą. Mane pamačiusi, Tamarą apstulbo. Kas atsitiko? Kaip? Kodėl? Išsiruošė į darbą, o man liepė gultis.

Nepraėjus nė dviem dienoms, man paskambino Zerčius. Kas atsitiko? Kur tu dingai? Senukai nustebe ir susijaudinė! Kai pasakiau priežastį ir pridūriau, kad jiems to pasakyti jokiū būdu negalėčiau, jis nusikvatojo. O paskui pažadėjo pats viską perduoti advokatui ir už mane atsiprašyti. Kitą dieną vėl paskambinęs papasakojo, kad sužinoję mano dingimo priežastį visi juokėsi ir tikino, jog blakės grafams esą nesirodo ir jų nekanda, o manęs jie labai atsiprašo ir žada nedelsiant iškviesti dezinfektorius. Kai tik baigs dezinfekciją, man bus pranešta, ir aš galėsiu kraustyti pas juos visai vasarai. Tik smarvę kurį laiką teks pakęsti.

Nešnekus advokatas mane priėmė šypsodamasis, dar kartą aprodė visą butą, davė raktus ir, išsimaudęs po dušu, išvažiavo į *dačių*. Labai įdomu buvo susipažinti su nauja aplinka. Rytais pro atvirus langus stebėdavau bundantį miestą. Siauras Gnezdnikovskio skersgatvis maskviečiams gerai žinomas, nes vingiuoja nuo įžymiojo Jelisejevo kampo ir nuveda į kuklų, bet dailų Menotyros institutą, buvusį dvarelį. Kitoje jaukios gatvelės pusėje stovėjo namas su ilgu balkonu antrame aukšte; į jį kelis kartus per dieną palaistyti ar aptvarkyti gėlių išeidavo susivėlusiai, sukumpusi senė. Tos gėlės – įvairiaspalvės vijoklinės pupelės, besistiebiančios aukštyn įtemptomis virvelėmis. Kartais rytais senė paberddavo paukščiams lesalo. Vos jai pasirodžius, į balkoną suskrisdavo visi gatvelės paukščiai, daugiausia balandžiai; jie lįsdavo pro grotelių apačią, sprausdavosi vidun pro virvelių tarpus, nusiaubdami senės gėles ir vildamiesi atrasti lesalo. Tada senė griebdavo šluotą ir įnirtingai juos vaikydamo. Gal laukė žvirblių? Betgi nepasirinksi. Vėl paradoksas: „atšilimo“ metais po Picasso parodos tapę madingi taikos balandžiai lėkdavo šalin, šlamėdami sparnais ir barstydami plunksnas. O kitą dieną – vėl tas pat.

Daug labiau mane jaudino iš to paties namo trečio aukšto sklindantys garsai. Valandų valandas skambėjo tobulinamas, gludinamas Rachmaninovo antrasis koncertas su jo ilgesingais rytietiškais motyvais, taip pat Mozarto nežinau jau kuri sonata ir kelios koketiškos Chopino mazurkos. Iš repertuaro ir darbo ritmo supratau, kad vyrukas – kartą mačiau jį vienmarškinį lange ir net pamojavau jam – rengiasi stoti į Konservatoriją. Man patiko toks muzikinis fonas, ir aš su didžiausiu malonumu konspektavau Vakarų dailės istorijos egzaminą medžiagą, lėtai varčiau blankias vadovėlio iliustracijas, kartais „nuspalyvindama“ jas Puškino muziejuje matytų darbų spalvomis... Šiame bute man buvo gera. Jaučiausi suaugusi, subrendusi. Ir beveik laisva, nes Piotras vėl panoro į priešdiplominius darbus, matėmės tik kelis kartus. Po Maskvą pradėjau vaikščioti ne kaip po jo Maskvą, o kaip po savo. Šitie puikūs namai buvo laikini, jokių kitų neturėjau, o ateitis – visiškai nenuspėjama. Aišku buvo tik viena: mano namai Vilniuje, namie namai.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

¹ Aš tau parodysiu, kaip su užsieniečiais šlaistyti! Aš ramiai gyventi noriu ir kad manęs netampytų! (*Rus.*)

² – Mielas mano, vežkis mane, Ten, tolimam krašte, būsiu aš tau žmona...

– Miela mano, vežčiaus aš tave, Bet ten, tolimam krašte, laukia manęs žmona... (*Rus.*)

³ Vestuvių nebus (*rus.*)

⁴ Čia gyvena Piotras Iljičius Muzykantovas (*rus.*)

⁵ Brangi Auda, šiandien tavęs laukia grafai, tikriau, kunigaikščių Obolenskių šeima, trokštanti tau perleisti visai vasarai savo butą (*rus.*)

Įvykis ir įprastybė

► Atkelta iš p. 4

atnešti kokią nors naują prasmę, turėti genialią išvalgą, reikia išeiti iš olos ir paskui sugrįžti į ją. Žmogus, kuris oloje bus atsinešęs daiktų anapus jų duočių įvardijimus, gali būti daug kas: ir filosofas, ir literatas, ir dailininkas, ir politikas. Daug kam reikia grynų daiktų, kurie nepri dengti iliuzijų. Platonas sako, kad žmogų, kuris išeis iš olos, pamatys grynus daiktus ir vėliau sugrįš į olą ir ten įkalintiems žmonėms pradės pasakoti tai, ką matė anapus olos, tos olos gyventojai gali nužudyti, nes jis griaua jų įprastybę. O būtent įprastybės griovimas ir yra pavojingiausias dalykas pasaulyje, nes tada griūva visa visuomeninė tvarka. Įprastybė yra visuomenės klėjai, susiejantys individus į visumą. Juk Sokratą Atėnų demokratinė bendruomenė nusprendė pasiųsti į mirtį dėl to, kad jis griovė tai, kuo atėniečiai tikėjo. Visų pirma tikėjimą dievais – jis teigė filosofinę Dievo galimybę, o ne tradicinius antropomorfiškus dievus. O griaudamas tikėjimą jais gadino jaunuolius. Taigi Sokratą nužudė ne atskiri atėniečiai, bet Atėnų visuomenė, kuriai buvo kilęs pavojus dėl išlikimo. Visada, kai teigiama nauja prasmė, žmogų galima apkaltinti šventvagyste ir išvaryti iš visuomenės.

Išėjimą iš olos turime suprasti kaip įvykį. Įvykis yra tai, kas nepaklūsta pasaulio dėsniams. Pasaulio dėsnis yra kartotė. Moksle eksperimentas laikomas pavykusi, jeigu jį galima pakartoti du ir daugiau kartų. Kartotė kuria įprastybę. Įprastybė galima ten, kur nuolat kartojasi kokie nors dalykai: rytais nuolat pateka saulė, vyksta ekonominės krizės, kasdien einama į darbą ir t. t. Įprastybė liudija padarytą pasaulį, kuris gyvena pagal savo dėsnius. Tie dėsniai yra įvairių dalykų kartojimasis. O įvykis, kaip jau minėta, yra pertrūkis dėsnių valdomame pasaulyje. Įvykis yra tai, ko negalima pakartoti.

Taigi išėjimą iš olos turime suprasti ne tiesiogine prasme, kai filosofas išeina į saulės apšviestą teritoriją, bet kaip nuostatos pasaulio atžvilgiu pokytį, lemiantį įprastybės pertrūkį. Įprastybė lūžta, ir per jos plyšį atsiveria unikalūs ir nepakartojami daiktai. Šis pasirodymas yra įvykis. Nesvarbu, kas tai būtų, ar baltos lyg sniegas vandens lelijos blykstelėjimas tarp nendrių ežere, ar rudenį klevo lapų geltonis, primenantis tamsų auksą, ar pavasarį žydintis kaštonas, pro kurį žmogus šimtus kartų ejo į darbą ir staiga pamatė jo žiedų vaiskumą ir nustebo. Aristotelis sakė, kad filosofija kyla iš nuostabos. Ji ir yra vienas iš įprastybės įveikos būdų šalia grožio įvykių ir keistumo būsenų. Įprastinis žvilgsnis yra įvardijantis žvilgsnis ir galima sakyti, kad jis atkuria ankstesnius ar iš tradicijos atėjusius vardus ir įvardijimus, o nuostabos žvilgsnis yra bevardis žvilgsnis, kai tarp akies ir daikto neįsiterpia vardas ir jo prasmė kaip daikto vaizdiny. Bevardis žvilgsnis – tai besistebintis žvilgsnis, kai pamatai daiktą, niekaip nereprezentuotą įprastybėje. Pasaulyje esama daug nesikartojančių dalykų. Tarkim, saulėlydžiai – jie nesikartoją. Jeigu esame prie jūros ir einame stebėti saulėlydžio, tai kiekvienas saulėlydis yra unikalus ir nepakartojamas, nes debesų luitai kiekvieną kartą apšviečiami vis kitaip, ir saulė į jūrą neria ir joje paskęsta visada vis kitaip, ir nė vieno saulėlydžio nėra tokio paties. Nors jeigu gyvename įprastybės režimu ir matome įprastinę besileidžiančią saulę, tai visi saulėlydžiai yra vienodi.

Ar galima išmokti sąmoningai stebėtis? Kita vertus, kas būtų, jeigu žmogus visą laiką viskuo stebėtusi? Tikriausiai negalėtų gyventi. Tarkime, šiandien rytą išgėriau vandens. Jeigu būčiau pradėjęs stebėtis buteliuku, koks jis unikalus ir nepakartojamas ir koks vandens skonis unikalus ir nepakartojamas, tai turbūt nebūčiau nuvykęs į darbą. Jei viskas pasidarytų unikalų ir nepakartojama, būtų tolygu atminties praradimui. Kai žmonės praranda atmintį, pasaulis jiems atsiveria unikalus ir nepakartojamas, nes nėra atminties klodų, uždedamų ant daiktų. Mes matome pasaulį tokį, kokį įprastai matėme anksčiau, ir tas matymas nuolat kartojasi, tad gyvename saugiai ir galime orientuotis pasaulyje. Įprastybė yra vaizdinių kartotė, ir tai, kad tie vaizdiniai kartojasi, kad, šiandien važiuodamas į paskaitas, mačiau tą patį pasaulį, kurį mačiau ir prieš savaitę, man teikia saugumo, bet tas pasaulis kelia nuobodulį. Tokiame pasaulyje nenutinka nieko nauja, bet vyksta visa tai, kas vyko anksčiau, ir taip gyventi nuobodu. Todėl ta vaizdinių kartotė kelia nuobodulį, ir šiuo požiūriu keistenybė arba nuostaba yra pertrūkis kartotėje, kai vaizdinių kartotė sustoja ir atsiveria būtent kitoks pasaulis. Jeigu visas pasaulis būtų sudarytas tik iš skirtybių, tai mes irgi negalėtume gyventi. Jeigu viskuo pradėčiau

stebėtis, sakyčiau žodžius ir galvočiau, koks kiekvienas žodis unikalus ir nepakartojamas, negalėčiau kalbėti ir apskritai nieko negalėčiau daryti. Todėl ir sakome, kad įprastybė yra kaip narvelis, kuriame saugiai gyvename. Ten padėta maisto ir vandens. Bet žmoguje esama stichijos, kuri veržiasi anapus įprastybės. Veržiasi iš nuobodulio pasaulio ir nori būtent unikalų, nepakartojamų daiktų apsuptyje gyventi unikalų, nepakartojamą gyvenimą.

Taigi unikalūs ir nepakartojami daiktai yra būtent daiktai anapus įprastybės. Įprastybės nuobodulį mums padeda įveikti pasaulio sukeistinis. Sukeistinti pasaulį – tai pasižiūrėti į jį kitu aspektu, netikėtais rakursais. Bevardė žiūra pažvelgti į daiktus, ir tada jie atsivers unikalūs, nepakartojami, ir tai bus nuostaba. Tikrasis nebanalus gyvenimas yra balansavimas tarp įprastybės ir keistumo. Ne vien pasinėrimas į keistumą, nes tai reikštų būtent atminties prarastį, kai tu nieko neprisimeni ir viskas tau atrodo unikalų ir nepakartojama, ir tada negalėtum gyventi tokiam pasaulyje. Tai mes nuo visiško keistumo neriame į įprastybę, į įprastinių vaizdinių kartotę. Keistenybė mums atveria atrastą prasmę. Pamatę pasaulį keistą ir nepakartojamą, atrandame pasaulio prasmę, kuri yra ne padaryta, bet mūsų atrasta. Ir tos atrastos prasmės mums teikia tam tikrą prasmingo gyvenimo galimybę.

Pasižiūrėkime į mineralinio vandens buteliuką. Jis yra padarytas taip, kad būtų patogus paimti ranka, yra įlenkimų, kurie priglundą prie rankos. Bet, gyvendami įprastybėje, tiesiog nepastebime buteliuko kaip unikalios ir nepakartojamo daikto, tiesiog jį nusiperkame, buteliukas atlieka funkciją, mes išgeriame jo vandenį ir tada gražiname į parduotuvę. Taigi nematome šito buteliuko kaip unikalios ir nepakartojamo daikto. Į šitą buteliuką galėtume pažvelgti kaip į unikalų ir nepakartojamą daiktą, jeigu jį išvystume eksponuojamą kokiame nors šiuolaikinio meno centre – tada manytume, kad jis yra unikalus ir nepakartojamas, o ne tiesiog nusidėvėjusi prasmė, kuria naudojames ir į kurią neįsižiūrimė, neįsimąstome, tiesiog suvartojame kaip prekę. XX amžiaus antroje pusėje menininkas Andy Warholas kūrė meną iš makaronų dėžučių, iš konservuotos pomidorų sriubos skardinių ir tuos įprastinius daiktus mėgino paversti unikaliais ir nepakartojamais. Jis mėgino sukeistinti kasdienį pasaulį, t. y. įprastinius daiktus, kuriuose laikomas konservuotas maistas, paversti unikaliais ir nepakartojamais daiktais, darydamas iš jų meno kūrinį. Galima sakyti, kad virtę meno kūriniai jie tapo unikaliais ir nepakartojamais daiktais, bet šitą judesį galima daryti kiekvieną dieną. Aišku, sutinkame, kad nėra technikos, kuria būtų galima išeiti į keistumą, nuostabą arba grožio blyksnį, bet vienintelė priemonė – tai atvirumas pasauliui, žvelgimas į jį atviro akimis, atsivėrimas pasauliui. Ne užsidarymas savo solipsistiniuose vaizdiniuose, bet atsivėrimas būtent daiktų unikalumui. Žvelgdami į šitą mineralinio vandens buteliuką, jame matome kelis sluoksnius. Vienas sluoksnis – tai padarytos prasmės sluoksnis. Tarkime, tai, kad jis yra patogus paimti ranka, tiesiog pritaikytas kuo mažiau man priešintis, padarytas taip, kad aš jo nepastebėčiau, kad atliktų savo funkciją, kad išgerčiau iš jo vandenį ir t. t. O kita prasmė yra būtent atrasta prasmė. Anapus padarytos prasmės sluoksnio atrandamos šio buteliuko metafizinės prasmės: būtent tai, kad buteliukas yra, užuot nebuvęs. Ir kai kalbame apie atrastą prasmę, tai ją gali teikti viskas, nebūtinai koks nors pompastiškas saulėlydis, bet netgi elementarus buteliukas. Visas pasaulis yra pridengtas kalbos, bet anapus kalbos mes galime atrasti būtent tuos unikalios ir nepakartojamus daiktus. Tai, galima sakyti, atrasta prasmė, o ji atrandama tada, kai žiūrima į daiktus bevardžiu žvilgsniu, mūsų gyvenimui suteikiama prasmė, o pasidaryta prasmė mums sukelia beprasmybę.

Nietzschė parašė veikalą „Žmogiška, pernelyg žmogiška“. Ši frazė kyla iš prancūzų kultūros, tačiau Nietzschė ją sufilosofino ir pavertė filosofiniu lozungu. Tas žmogiškųjų prasmų masyvas yra toks didelis, kad tiesiog mus dusina. Mums reikia būtent nežmogiškos tikrovės išgyvenimo, kuris suteiktų nepakartojamą prasmę, kad atrastume prasmingo buvimo galimybių, nes įprastybė mums kelia nuobodulį, ir mes nedalyvaujuje tikrovėje, bet esame tikrovės nuošalėje. Padarytos prasmės mus išveda į tikrovės nuošalę, kai dalyvaujujame ne pačioje tikrovėje, bet tikrovės galimybėse, o tas tikrovės galimybės sudaro tikrovės vaizdiniai. Tikrovės nuošalės struktūra yra būtent vardų ir jų prasmų struktūra. Užuot dalyvaavę tikrovėje, mes dalyvaujujame tikrovės vaizdiniuose. Tų tikrovės vaizdinių kartotė ir yra įprastybė. Tie vaizdiniai nuolat kartojasi ir neatveria nieko nauja, jie atveria visa tai, ką jau anksčiau žinojome, ir mums tai kelia nuobodulį ir beprasmybę jausmą. O išeiti anapus įprastybės vaizdinių

kartočių yra išeiti į tikrovę ir dalyvauti joje. Ta tikrovė nutinka kaip nuostabos akimirkos arba kaip grožio blyksniai, keistumo būsenos. Mes išeiname į tikrovę, ir ši tikrovė iš esmės yra būtent tokia, kai kiekvienas jos dalykas yra unikalus ir nepakartojamas. Mes ten susiduriame su prasme, tačiau būtent ne padaryta, bet atrasta. Žmogaus psichologinė ir kalbinė sandara yra tokia, kad jis gyvena įprastybėje, nes įprastybė jam leidžia išlikti. Todėl nesirengiame visiškai atmesti įprastybės, nes tik įprastybėje žmogus gali išlikti kaip rūšis, kita vertus, ta įprastybė mums virsta narvu – mus ten uždaro, ir mes jaučiamės kaip žvėrelis narve, kur paberta grūdų, padėta vandens, bet tai tam tikra nelaisvė: jaučiamės suvaržyti, uždaryti, nesijaučiame laisvi. Iš esmės reikia susilietimo su tikrove akimirku, kad ištrūktume iš to įprastybės narvo, išeitume į unikalų ir nepakartojamą tikrovę. Bet jeigu visas mūsų pasaulis būtų vien tik unikalios ir nepakartojama tikrovė, tai išgyventume būseną, kurią nuolat patiria Alzheimerio liga sergantys ligoniai. Pamirštume vardus, prarastume atmintį ir matytume viską unikalios ir nepakartojamai, bet tame unikalumo ir nepakartojamumo pasaulyje negalėtume gyventi. Jeigu ryte atsikeliamo ir norime išsivirti arbatos, tai turime žinoti, kur yra padėtas arbatinukas, bet jeigu tas arbatinukas būtų visai kitoje vietoje ir jeigu ryte atsikėlę rastume savo kambarį visiškai kitaip pertvarkytą, tai pasimestume, tiesiog negalėtume tokiam pasaulyje gyventi. Mums reikia įprastybės kaip buvimo saugumo garanto. Kita vertus, kaip mums reikia įprastybės tam, kad gyvenimas būtų įmanomas, taip pat reikia ir ištrūkimų iš įprastybės narvo, nes tik taip galime atsiverti unikalios ir nepakartojamoms prasmėms. Galima prisiminti filmą „Visiškas užtemimas“. Du poetai Rimbaud ir Verlaine’as mėgino gyventi unikalios, nepakartojamai, poetiškai, metę iššūkį miesčioniškoms, t. y. įprastinėms vertybėms. Jie valkatavo, rašė eilėraščius, gyveno Briuselyje ir Londone. Jų unikalios ir nepakartojamos gyvenimas truko tik porą metų ir baigėsi tuo, kad Verlaine’as šovė į Rimbaud ir pateko į kalėjimą. Todėl šio teksto autorius tikrai nekviečia skaitytojų gyventi radikalios unikalios ir nepakartojamos gyvenimą, nes toks gyvenimas gali labai greitai baigtis. Unikalios ir nepakartojamai gyventi, ignorojant įprastybę, yra rizikinga. Tokiomis aplinkybėmis žmogus yra nekomunikuojantis, išeina anapus aiškumo, anapus skaidrumo zonos į visišką neaiškumą, unikalumą ir paprasčiausiai gali pražūti. Daug išmintingiau yra nuolat balansuoti tarp keistumo ir įprastumo, tarp atrastos ir pasidarytos prasmės, niekada per ilgai neužstrigti vienoje būsenoje.

Unikalios gali būti ir refleksija. Iš esmės galima stebėti ne vien daiktus, gali būti refleksija, nukreipta į pačią refleksiją, arba mokymasis įvardyti savo jausmus. Žmogui labai svarbu įvardyti tai, kas su juo vyksta. Tai vadinama psichologiniu išprusimu. Aš galiu stebėtis ne tik nauju raku pamačiu unikalios ir nepakartojamu daiktu, bet ir unikalios, nepakartojamu savo jausmų įvardijimu. Aš sėdžiu, mąstau, kas su manimi vyksta, randu kažkokį unikalų ir nepakartojamą savo jausmų įvardijimą, kai suprantu, kad man yra vienaip arba kitaip.

Filosofija yra aristokratiškas užsiėmimas, ji neteikia apčiuopiamos praktinės naudos. Filosofija atsiranda tada, kai visi poreikiai daugmaž patenkinti arba laikomasi askezės, kai gali pasiekti dievišką būseną, kai nesuinteresuotai gali svarstyti apie praktinės naudos neteikiančius dalykus, bet tai ir yra pats didžiausias filosofijos grožis. Nuostaba irgi neduoda jokios praktinės naudos. Nors galbūt iš dalies duoda: tarkim, tapytojas, kuris moka stebėtis, gali nutapyti unikalios paveikslų arba koks nors režisierius, kuris stebisi, gali tai perteikti kino kalba ir už tai gauti atlygį.

Apibendrinant galima sakyti, kad kartais reikia sustabdinti įvardijančią žiūrą ir pažvelgti bevardžiu žvilgsniu į pasaulio daiktus – tada atsivers tų daiktų unikalumas ir nepakartojamumas. Mūsų laikais filosofiją stengiamasi padaryti verslo filosofija, bet šiaip Filosofija, rašoma didžiąja raide, neteikia jokios praktinės naudos, kaip ir nuostaba bei ją lydintis filosofinis išgyvenimas. Tai galbūt ir yra filosofijos didžioji vertybė, didžiausias grožis, kylantis iš tokio jos nepritaikomumo. Bet filosofija suteikia naujų prasmų, ir kai tu jų patiri, gali būti veiklus ir efektyvus kitose rutininėse srityse ir geriau atlikti kitus darbus, tarytum įkvėpęs nuostabos oro ir paniręs į įprastybės vandenį.

– AUGUSTINAS DAINYS –

Patarimai, kaip rašyti

► Atkelta iš p. 5

į išdailintą savo paties prozą? Atsipalaiduok, įsisąmoninęs, kad šis šlykštus pojūtis niekada niekada tavęs nepaliks, kad ir kokios sėkmės ir publikos ovacijų sulauktum. Šis jausmas neatsiejamas nuo tikrojo rašymo amato, todėl yra puoselėtinas.

6. *Džiaukis gyvenimu ir rašyk apie gyvenimą. Knygoms apie rašymą niekada nebus galo, bet knygų apie knygas yra tikrai daugiau nei pakankamai.*

7. *Drauge atmink, kokią galybę laiko žmonės praleidžia prie televizoriaus. Jei rašai romaną apie šiuos laikus, jame turi būti ilgų atkarpų, kai nieko nevyksta, išskyrus spoksojimą į televizorių: „Vėliau Jurgis kramsnodamas „Gaidelį“ pažiūrėjo „Didžiuosius projektus“. Dar vėliau jis kurį laiką žiūrėjo „TV krautuvės“ kanalą...“*

8. *Rašytojo gyvenimas iš esmės niekuo nesiskiria nuo kalėjimo vienutėje – jeigu tau tai problema, rašymu neverta užsiimti.*

9. *Ak, ir nepamirški niuksų, kurių kartkartėmis išrašo sadistiški vaizduotės prižiūrėtojai.*

10. *Vaizduokis save kaip smulkią vieno darbuotojo įmonę. Paskirk sau kolektyvo „cementavimo“ užduočių (ilgi pasivaikščiėjimai). Kasmet surenk Kalėdų vakarėlį, kuriame stoviniuosi savo darbo kambario kampe ir garsiai rėkalosi sau, plėmpdamas baltąjį vyną iš butelio. Paskui pasimasturbuosi po stalu. Kitą dieną gilus ir visa vienijantis nesmagumo jausmas garantuotas.*

Britų prozininkė **Zadie Smith** (g. 1975) išgarsėjo debiutiniu romanu „Bal-ti dantis“. Mokslus krintusi Kembridže, jau kuris laikas kūrybinį rašymą ji dėsto Niujorko universitete, todėl racionaliai blaivūs jos patarimai lengvai įkandami ir studentui:

1. *Dar vaikystėje turi perskaityti daugybę knygų. Skaitymui turi skirti daugiausia laiko.*

2. *Suaugęs savo kūrinį skaityk tarsi koks pašalietis arba – dar geriau – skaityk kaip priešas.*

3. *Neromantizuok savo „pašaukimo“. Tu arba sugebi gerai sudėti sakinį, arba ne. Nėra jokio „rašytojo gyvenimo būdo“. Svarbu tik tai, ką palieki lape.*

4. *Apeik savo silpnybes. Bet neįtikiniek savęs, kad tai, ko neįstengi padaryti, neverta pastangų. Nepasitikėjimo nemaskuok panieka.*

5. *Tarp teksto parašymo ir jo redagavimo palik geroką laiko tarpą.*

6. *Venk klikų, šutvių, grupių. Dėl minios tavo raštai nepasidarys geresni.*

7. *Dirbk su kompiuteriu, atjungtu nuo interneto.*

8. *Gink savo darbo vietą ir laiką. Nieko neįsileisk, net pačių svarbiausių žmonių.*

9. *Apdovanojimų nepainiok su pasiekimais.*

10. *Bylok tiesą, kad ir kokios kliūtys iškiltų. Susitaikyk su niekad nepaliekančiu liūdesiu dėl to, kad niekada nesi patenkintas [rezultatu].*

Litvakiškų šaknų turintis žymusis britų fantastas, mokslinės ir maginės fantastikos, komiksų autorius **Neilas Gaimanas** (g. 1960), šiuo metu gyvenantis Amerikoje, gausiai verčiamas ir Lietuvoje, iš itin našios fantazijos padebesių nusileidęs ant žemės turėjo laiko išrašyti tik aštuoniems praktiškiems rašymo patarimams:

1. *Rašyk.*

2. *Dėk žodį prie žodžio. Rask tinkamą žodį, užrašyk.*

3. *Pabaik, ką rašei. Kad ir kas būtų, pabaik.*

4. *Padėk parašytą tekstą į šalį. Perskaityk dėdamasis, kad niekada nesi jo skaitęs. Parodyk draugams, kurių nuomonę gerbi ir kurie mėgsta į šį panašius dalykus.*

5. *Atmink: kai žmonės sako, kad kažkas negerai ar kad jų neužkabina, jie beveik visada būna teisūs. Kai jie nurodo, kas būtent negerai ir kaip tai ištaisyti, jie beveik visada klysta.*

6. *Taisyk. Atmink, kad anksčiau ar vėliau, nepasiekęs tobulybės, turėsi liautis ir pradėti rašyti kitą. Tobulybė – tai lyg horizonto vaikymasis. Judėk į priekį.*

7. *Juokis iš savo paties pokštų.*

8. *Pagrindinė rašymo taisyklė: jei viską darysi tikėdamas ir pasitikėdamas savimi, tau nebus kliūčių. (Ši taisyklė gali tiktai tiek rašymui, tiek gyvenimui. Bet rašymui – neabejotinai.) Taigi rašyk istoriją taip, kaip ją būtina užrašyti: nuoširdžiai ir stengdamasis iš visų jėgų. Kažin ar esama daugiau taisyklių. Bent jau tikrai svarbių.*

O štai maginės fantastikos meistras ir vaikų knygų autorius britas **Philipas Pullmanas** (g. 1946) į dienraščio „The Guardian“ (beje, kasmet skiriančio premiją už geriausią anglišką vaikų ir (ar) paauglių literatūros knygą ir 1996 m. apdovanojusio ir Pullmaną) apklausą sureagavo kaip tikras rašytojas:

Pagrindinė taisyklė – tai pasakyti „ne“ į šį panašiams dalykams, kurie atitraukia nuo tikrojo mano darbo.

Bus daugiau

Parengė ir vertė **Andrius Patiomkinas**

Laisvė kalbėti ir nusikalbėti

Patriotas iš pašaukimo, lyrikas iš prigimties, o šiaip labai gudrus žmogus svajoja, kaip ne tik gimtojoje tėvonijoje, bet ir visoje šalyje perauklėti visuomenę atgrasant nuo žalingų įpročių, padaryti ją laimingą ir tikinčią šviesiais pažangos idealais. Jeigu tikėsime reklaminiu propagandiniu filmuku, kurio aš, laimei, mačiau tik ištraukėles, jį kaip ankstyvųjų krikščionių persekiotoją Saulių pašaukė balsas iš aukščiau, pervadino Paulium ir pasiuntė kuopti netikėlių piktžolėm apaugusio daržo. Pagal šį idealistą tėviškės vyrai, apsiavę kutuotais čebatais, vakarietiškais traktoriais barstyti rusiškas trąšas po laukus plačiausius, moterys dainuotų sutartines šlovindamos jo gerumą ir nesavanaudiškumą, tautiniais drabuželiais apvilkti vaikučiai šoktų klumpakojį.

Ir kaip apmaudu, kai kažkokie nežinomi muzikantai ar juokdariai, vaidindami menininkus, šaipydami iš aukštų idealų, parodijuoja šį kilnų kovotoją vaizduodami kaip klouną, kupiną suktybės ir melagystės. Tikrasis menininkas nesityčioja, jausmus sau ir aplinkiniams išreiškia taip:

Dirbdamas būni laimingas tris kartus:

1) *kai šį tą pramokęs, laimingai susiklosčius aplinkybėms, gali stoti prieš švairią drobę ir užmiršęs visas smulkmenas dirbti;*

2) *kai baigęs darbą pastebi, kad tos mintys ir jausmai, kurie privertė tave imtis darbo, buvo perkelti ant drobės paviršiaus;*

3) *kai pamatai, kad mintys, jausmai, esantys drobėse, yra suprantami ir kitiems, žiūrintiems tavo paveikslus.*

Parašęs šias eilutes, jų autorius privalėtų nubraukti nuo didelės dvasinės įtampos aprasojusią kaktą ir pagalvoti – ar nereikėtų dar lyg karstan paskutinę vinį įkalti užbaigiant tekstą sparnuota mintimi, kuri galimą eilučių skaitytoją galutinai sukrėstų, sužadintų, įtikintų, neleistų naktį užmigti ir pašauktų imtis neaišku kokių, bet didžių žygių. O tekstai būna ir tokie:

JEIGU SKAITOTE ŠĮ TEKSTĄ, VADINASI, ESATE PASILENKĘS, PRITŪPĘS, PASUKĘS GALVĄ ARBA KITAIP NEIPRASTAI... **ERDVĖJE**, SKIRTOJE STEBĖTI MENO KŪRINIUS, TAI ATLIEKATE DĖL TO, KAD ŠIS TEKSTAS PARAŠYTAS ANT PLOKŠTUMOS, KURI KYBO NEPATOGIOJE POZICIJOJE. PLOKŠTUMA SU TEKSTU IR TENDENCINGAI PARINKTA JOS PADĖTIS ERDVĖJE VEIKIA KAIP **APLINKYBĖ**, GEBANTI MANIPULIUOTI JŪSŲ ELGSENA, PASAK **PERFORMATYVUMO** TEORIJOS, ŠIĄ SITUACIJĄ GALIMA ĮVARDYTI ERDVĖS **INTERVENCIJA**, INICIJUOJANČIA STEBĖTOJO **SĄVEIKĄ SU SITUACIJA**, KURIOJE KURIASI NAUJA REALYBĖ.

Tai jau kitos kartos, kitos mąstysenos, formaliai aukštesnio meninio išsilavinimo ir net pretenduojančių būti mokslo analitikais žmonių labai protingos, jų pačių įsivaizdavimu, mintys. Pačių šiurkščiausių gramatikos klaidų nekartoju, nors šeštos klasės mokinukai jų išvengtų, o pačią teksto struktūrą, netgi su išskiriamais žodžiais, stengiuosi išlaikyti. Nesinorėtų nieko varginti tolesniu šio teksto kratiniu, bet nesulaukiau nuo kitos citatos. Visai nesvarbus jų eiliškumas – daugiau prasmės jos neįgaus. O gal mano intelekto rodiklis per žemas?

PAKĖLĖTE JOS KAMPĄ AR KITAIP JĄ PAVEIKĖTE – SUKŪRĖTE NAUJĄ **SANTYKĮ** SU PLOKŠTUMA IR JOS FORMUOJAMA ERDVĖ, KAIP ASMENINE ARCHITEKTŪRINĖS ERDVĖS **PRAKTIKA**. TAPOTE AKTYVUS SITUACIJOS VEIKĖJAS IR IŠREIŠKĖTE **KRITIKĄ** PASITELKĖDAMAS ELEMENTARIAUSIĄ **INTERAKTYVUMO** FORMĄ – FIZINĮ POVEIKĮ. TAIP ESAMĄ ERDVĖ TRANSFORMAVOTE Į ŽMOGAUS ERDVĖS INFRASTRUKTŪROS **DIALOGO** PLATFORMĄ.

Čia reikėtų gailiai atsidusti: visados pavydėjau šūdmaliams, sugebantiems daug plepėti nepasakant nieko, – bet tai pasirinkimo laisvė. Mano teksto kritikui savaime kiltų klausimas – kodėl malū į mišrainę kaimiečius, spoksančius televizijos laidas apie besiriejančius dėl pėdos žemės, politikus ir menininkus, nors pastarieji iš pirmo žvilgsnio atrodo visai neprilyginami pirmoms dviem kategorijoms? Tie, kuriuos vadinu kaimiečiais, yra patys suprantamiausi, jų elgesys lengviausiai paaiškinamas žmogiškąja prigimtimi: čiupti kuo daugiau, apsirūpinti pačiam, aprūpinti aplinkinius – paprasčiausias gyvuliškas instinktas, būdingas bet kuriam padarui. Kitų dviejų mano paminėtų kategorijų atstovai galbūt labiau išsilavinę, subtilesni, jie supranta, kad viešai reikšti savo ne visai gražią, pažiūrėjus iš šalies, išraišką nėra labai padoru, todėl ją stengiasi apvilkti blizgiu, aplinkiniams priimtinesniu rūbeliu. Galėčiau paantrinti savo mėgstamam rašytojui ir ne tik jam, kad patys nuobodžiausi yra labai tvarkingi, visados teisūs, tik protingai besielgiantys ir kalbantys. Tie, kurie tokie apsimeta, užknisa kitus kabindami jiems ant ausų makaronus.

Seniai, labai seniai susirinkę iš aukštai pro langą žiopsojom į gražų lazdijetišką peizažą su toli žibančiais ežerėliais, į garbanotais pušynėliais apaugusias kalveles, tarp kurių raitėsi smėlingas kelias į artimiausią bažnytkaimį. Stebėjome skambančių varpų link pėdinančias bobules. Vaizdais besizavintiems kolegoms pareiškiau, kad būtų nebloga turėti po ranka šautuvą su optiniu taikikliu – spusteli gaiduką, bobutė tik vikst aukštyn kojytėmis ir keliauja tiesiai pas Abraomą sutaupydama tuos kilometrus iki bažnytelės. Neįsivaizduojate, koks kilo pasipiktinimas mano žodžiais, o dabar jau a. a. Albertukas (po savaitės gėrimo buvo labai jautrus) pareiškė, kad esu labai žiaurus žmogus. Toks likau visą gyvenimą. Ir dar viena, bet ne mano, istorija: truputį sumišęs jaunas žmogus pasakojo, kad jį firmos vairuotojas, šiaip jau rimtas ir padorus, besirušiantis po metų išeiti pensijon, kalbėjo, jog pietaudamas pamatė labai gražią moterį – karalaitės veidu ir visais privalomais apvalumais. Sakė: „Kai mano daiktas atsistojo, taip iki vakaro ir stovėjo. Ar tau taip būna?“ Jo sutrikęs pašnekovas pralemeno: „Nežinau, aš dar pensijos nelaukiu.“

Tokios istorijos pasakojamos tikrai gerai pažįstamiems, bet lygiavertės joms rimtais veidais dėstomos televizorių ekranuose ar šiaip viešojoje erdvėje save laikančių protingais ir gudrais. Ir tai dar kartą įrodo demokratijos ir žodžio laisvės pranašumus prieš diktatūras ir totalitarizmus (nors ten nusikalbama dar daugiau, bet klausytojams nesijuokiant). Todėl kalbėkime, rašykime kuo daugiau ir kuo laisviau – sąmones ir nesąmones.

– KOSTAS POŠKUS –

Fragmentai (IX)

Po muziejaus susitikome su Werneriu pavakarieniauti. Pastebėjau, kad kai mudu nesiliečiame, jis visiškai nutolsta, mudu tampam netgi vargiai pažįstami. Jo dėmesys išsisklaido į aplinką šokinėdamas nuo vienos detalės prie kitos. O gal jis jau norėjo likti vienas. Tačiau grįžę iki vėlumos voliojomės lovoje nieko neveikdami, jaukiai kuždėdamiesi. Jis kalbėjo prancūziškai. Be to, ką nors sakydamas, imituodavo toną ir tartį, galbūt aktorius ar šiaip pažįstamo, pasikeisdavo net jo balso tembras, o tai nepaprastai mane džiugino. Jis ko nors klausdavo, o aš nesuprasdavau ir negalėdavau atsakyti, iš jo tono žinojau, kad jis stebisi, kaip aš nesuprantu, ar tikrai nesuprantu? Tai buvo taip smagu.

– Tavo pilvas virpa. Kodėl? – paklausė angliškai.

– Aš... verkiu, – atsakiau, ašaroms riedant skruostais.

– Kodėl?

– Nes man liūdna skirtis su tavimi.

– Na, nesijaudink taip... – mėgino rasti tinkamus žodžius. Jam pasidarė nesmagu, truputį keblu dėl to, kad pravirkau. Aš tuo tarpu dėl to nesijaudinau, atrodė, taip natūralu ir derama tą akimirką pravirkti.

Ryte kartu papusryčiavome. Jis pasirošė eiti į darbą, o aš grįžau į viešbutį savo daiktų, iš ten į stotį ir 50-uuju autobusu į oro uostą. Išsiskyrėme gatvėje, tramvajų stotelėje. Jis dirbo už miesto, todėl turėjo spėti į traukinį, tad atsisveikinimas buvo trumpas. Pabučiavo mane į lūpas ir tarė: „Tegu visada išlieka tokios švelnios.“ Jo lūpos vėl tapo nepermalduojamos ir rūšios. Nusprendžiau pasivaikščioti, pajusti save tolstant nuo *Oetlingerstrasse*. Viešbutyje registratorė maloniai su manim pasisveikino. Greitai susikroviau lagaminą, išsiregistravau ir patraukiau į miestą – ilgiau čia likti nebebuvo prasmės. Oro uoste apatiškai perėjau kontrolę, kol laukiau skrydžio, papietavau. Werneris nerašė. Lėktuve stiuardas kreipėsi į visus prancūziškai, keleiviai gana dėmesingai sekė jo rankų mostus, o aš užsimerkusi atsišaukiau sėdynėj ir vien tik klausiausi. Atvykus į Londoną tikrovė kaipmat išsklaidė melancholiją: triukšmas, skubėjimas, įvairiausių tautybių žmonės, autobusų, vežančių iš oro uosto į miestą, vairuotojai. Puikūs. Kokni akcentas akimirksniu grąžina žemę po kojomis.

Sapnavau šiąnakt Leonidą Donskį (jei man leistina). Jis apytikriai prieš mėnesį mirė nuo širdies smūgio. Kažkas mane atvedė į kambarį, kur jis sėdėjo prie stalo. Atsisėdau priešais jį. Jis kreipėsi į mane kažką dėstydamas, pradžioje sunkiai supratau, ką jis sako, bet paskui paaiškėjo, kad rafinuotai, šiek tiek akademiškai su manimi flirtuoja. Nepamenu tiksliai, ką sakė, bet kvietė pas jį važiuoti ar tiesiog važiuoti kartu, nes mes esą gyvenam kaimynystėje ir mums būtų pakeliui. Tylėjau, stebėdama jo veidą, garbanotus plaukus, jame buvo kažko baugaus. Sapne viskas buvo atvirksčiai negu tikrovėje – neva neseniai mirusi jo žmona, jis našlys. Nors mano tylėjimas jam lyg ir reiškė sutikimą, aš nuklydau – vėl kažkieno vedama – kitur, pasikalbėti su kitais žmonėmis, tačiau jis vis pasirodydavo, kaskart suradęs mane primygtinai įtikinėjo keliauti su juo. Galiausiai atsibudau niekur su juo neiškeliavusi, bet buvo šiek tiek šurpu – kaip iš tų sapnų, kur mano močiutė sapnuodavo, kad, pavyzdžiui, dėdė Jonas – seniai miręs – pareina namo nakvoti. Ji sakydavo: „Aš matau jį pareinant.“ Vėliau ji pati tyliai per Jonines numirė. Kaime laidotuvės tokios makabriškos – sienos uždangstytos kilimais, langai – juodom užuolaidom, o šalia karsto budi teta su musmušiu musėms nuo mirusiosios veido vaikyti. Kartą pliaukštelėjo močiutei per kaktą, tarsi jinai dabar, po mirties, jau būtų baldas. Tačiau išlaikydama gedėtojos veidą.

Darbe keistenybės tęsiasi. Fesò išėjo, bet, palyginti su likusiomis bendradarbiomis, visgi kartkartėmis jis parodydavo šiek tiek rūpestingumo, žmogiškumo, jausmų, mėgo atskleisti savąsias ir norėjo pamatyti kitų žmonių emocijas, jas išprovokuoti, praskaidrinti nuobodulį suglumindamas, tačiau tuo pat metu skatindamas išradingumą atsikirsti. Dabar liko vien damos, tiksliau, *madam*. Taip, geriausia taip į jas ir kreiptis: Pi – madam, Nastin – madam, Lėlė – madam. Vieninteliai jas vienijantys jausmai – pyktis, baimė, kerštas ir nepakantumas kitiems. Pi, tiesa, pakanti tautiečiams, lenkams, bet visi kiti jai demonstratyviai nerūpi. Panašiai ir Nastin. Ettien užsidarė, kalba tik apie maistą. Taip visi kas sau, bendrumo visai neliko. O kadangi mūsų skyrius atskirai nuo kitų, mano kasdieninis takas pasidarė labai siauras – aš ir svečiai, o tarp manęs ir jų

beveik nieko nebebūna. Ir niekas jau nebežino, kaip aš dirbu, dėl mano intravertiškumo žmonėms atrodo, kad esu nedraugiška ar arogantiška, nors jie akli savo pačių nedraugiškumui ir arogancijai. Nė su viena bendradarbe nebegaliu pasikalbėti, įskaitant Chi, nes jo bukumas neįveikiamas. Nusprendžiau per Kalėdas parašyti Fesò, pasveikinti. Gal net parašyti, kad jo pasiilgau. Jis išprotėtų iš laimės.

Fesò pats parašė, sveikindamas su Kalėdomis. Koks sutapimas... Susijaudino gavęs mano atsakymą.

Vėliau darbe, kol viena kambarinė audringai aiškinosi su vadove dėl darbo, o mes visi laukėm už durų rytinio susirinkimo, atsisėdau prie vieno iš stalų ir kurį laiką abejingai klaidžiojau žvilgsniu po darbastalį: užrašus, atmintines („Always smile“, „Please, accept my apologies“, „I apologise“, „Apology“), kol užkliuvau už stalo telefono, apklijuoto įvairiais trumpaisiais numeriais, ir prisiminiau Sionietį. Prisiminiau jo laikyseną, eisną, tai, kaip aš jį jausdavau, – nekenčiau už tai, kad jis, taip man atrodė, sugebėjo nugyventi gyvenimą išvengdamas bet kokio emocinio skausmo, tuo mane erzino, tarsi dėl to būtų pranašesnis už mane, – siutino, tokia neteisybė! Tačiau tuo pat metu visa savo laikysena jis tarsi spausdavo mane kopijuoti jį ir pačiai taip elgtis, surasti kelią į tą būseną, kur jausčiausi taip, lyg niekas niekada gyvenime manęs nebūtų įskaudinęs. O tai... taip sunku. Prisiminiau jį be jokios baimės, pykčio ar gėdos.

Po darbo Chi, aš ir Ettien susitikom Kalėdų vakarienės. Buvom tik trise, nes Vadi atsisakė, Pi vyras išsinarino koją, todėl ji liko namuose, o Leruà susirgo. Mūsų vadovė paskambino atsiprašyti – laukė svečių. Fesò juokavo ateisias, bet paskui, žinoma, parašė negalįs – aš niekam ir neužsiminiau apie jį. Chi jo pasirodymas būtų sukėlęs širdies nepakankamumą – jie kažkada seniai seniai buvo taip smarkiai susipykę, kad Fesò vardas Chi lig šiol kelia paniką. Tądien ryte, vos atėjusi į darbą, sutikau Vadi, jį atsiprašė dėl Kalėdų vakarienės, o aš prasitariau, kad jei darysim kitą susitikimą, gal ir Fesò norėtų pasirodyti. Jo vardas tarsi atidarė kitą dėžutę, nes Vadi veidas staiga persimainė ir ji papasakojo, kad prieš keletą dienų – vadinasi, tada, kai Fesò man parašė, – Sionietis buvo atvažiavęs į viešbutį. „Kaip?“ – akimirksniu susidomėjau, nes visa turėjo būti susiję. Naktį, pašnibždom paaiškino Vadi, antrą nakties buvo susitaręs susitikti su vienu inžinieriu, o ji tuo metu buvo lauke, rūkė, todėl pamatė jį. Jie trumpai pasikalbėjo ir, aišku, apie Fesò. Sionietis su visais skalbyklos darbuotojais kalbėdavo tik apie jį. Jis papasakojo, kad prieš keletą dienų Fesò jam paskambinęs, rodos, girtas, sakėsi pametęs piniginę, nežinąs, kaip grįžti namo ar pan., siūlėsi atvažiuoti pas Sionietį į darbą, tačiau šis, savaime suprantama, uždraudė, nes dabar dirba kažkur kitur, nebe viešbutyje, – jis išsikvietė taksi ir nuvyko susirasit Fesò pats. Fesò atrodė it benamis, visas nuskuręs, sakė darbe turįs problemų, kaip ir buvo galima numanyti. „Argi Sionietis man meluotų?“ – paklausė Vadi. Pakartojau jos klausimą sau mintyse... Man gi pats faktas, kad Sionietis apskritai važiavo Fesò ieškoti ir jam padėti, atrodė stebėtinai. Bet iš to, ką ji papasakojo, supratau – susitikti su juo ji visai nenori. Mano supratimu, Fesò tikrų tikriausias menininkas, tik neaišku, kokios srities. Šiaip ar taip, nieko nebesakiau ir Ettien. Vakarienės metu supratau, kad kiekvienam mūsų – Chi, Ettien, man – ji reikšia skirtingus dalykus: Ettien tai tebuvo proga suvalgyti žlėgtainį, niekas, išskyrus tai, jos nedomino; Chi domėjosi vien tik kaip aš ar Ettien galėtume būti jam naudingos, bet dėl mūsų ypatumų atrodėme ne per naudingiausios, todėl jis jautėsi švaistąs su mumis laiką (iš mūsų net asmenukė nebūtų išėjusi); o aš norėjau aptarti, susumuoti šiuos keblus metus, pasakyti ką nors, ko nebegaliu pasakyti darbe, pataukšti niekus apie vadovybę, bet Chi su Ettien net ir čia, būdami taip toli nuo viešbučio, jautėsi suvaržyti kalbėtis atvirai. Vis vien išsakaiu, kas man darbe nepatinka, kas patinka, ir grįždama namo jaučiausi metus užbaigusi. Kuo toliau, tuo labiau jaučiausi pasiruošusi darbei, kuriame nėra iššūkių...

Garbės žodis, aš išties dedu pastangas su kuo nors susidraugauti. Vakar nuėjau susitikti su Giulio. Tačiau tomis geromis pastangomis grįstas kelias... Jis gimęs Brazilijoje, indų kilmės

portugalas, Romos katalikas. Tėvai – iš Indijos, iš mažos katalikų bendruomenės. Jų santuoka, tiesa, buvo suplanuota pagal indų tradicijas, bet jie gyvena tarsi atskirai nuo indų bendruomenės, nepriklausydami jokiai kastai, gana modernūs. Pasidomėjau, ar suplanuotos vedybos pasiteisina – tarkim, jo tėvai 40 metų drauge, – Giulio primerkė akį. Jauni žmonės, žinoma, norėtų patys spręsti, kada ir su kuo jiems tuoktis. Kai susitikom, jis vilkėjo elegantišką palatą ir turėjo tokį taškuotą pirkinį krepšelį, kuris smagiai kontrastavo su griežtais juodų rėmelių akiniais. Kalbėjo įmantriai tardamas žodžius, lyg vidurinės klasės paauglė. Sklandžiai pasisveikinę (įveikiau skruostų bučiavimo testą), užsisakė – jis alaus, o aš vyno – susėdom kalbėtis apie knygas. Buvo smagu bendrauti su nauju nepažįstamo charakterio žmogumi, bet vėliau pokalbis ėmė klimpti dėl skirtumų, kuriuos ėmėm aptikti. Mano nuomone, jis homoseksualus. Pats sau Giulio, ŽINOMA, ne homoseksualus, nors jo kalbėseną tokia manieringai moteriška (be to, tas taškuotas krepšelis). Negana to, išgirdau tiek gerų žodžių apie jo kaimyną, anglų literatūros specialistą, – sakė su juo galįs kalbėtis valandų valandas, taip, kad moterys nuo jų pabėga. *Well*. Vėliau nukreipė kalbą apie vaikus – jis ištarė tą žodį, – todėl susidariau nuomonę, kad, būdamas vyriausias sūnus ir jausdamas spaudimą iš katalikų tėvų turėti vaikų, beveik keturiasdešimties, pragmatiškai ir apskaičiuotai ieško labiau motinos savo vaikams negu partnerės sau. Neįsivaizdavau savęs su juo miegančios, todėl savo motyvus irgi paaiškinu – į pasimatymus einu labiau ieškodama progos pasikalbėti, naujų draugų, pasižmonėti etc. Kadangi esu intravertiška, man būtina tą daryti, antraip visai užsisiklėsiu nuo pasaulio. Taigi šioje pokalbio vietoje mums mandagiai tapo aišku, kad siekiame skirtingų tikslų. Minėdamas daug įvairios informacijos – rašytojų vardus, knygų pavadinimus – jis dėjo pastangas sukurti iliuziją, kad mudu nesam lygiaverčiai, antai kiek daug aš nežinau, kiek nesu skaičiusi, – tarsi jo turimos informacijos kiekis nulemia jo, kaip žmogaus, didesnę vertę, o mano, nežinančios, – mažesnę. Bet aš juk žinau daugybę kitų dalykų, todėl jam nebuvo lengva. Be to, nemažai jo žeriamų rašytojų žinojau. Tik norėjau gilintis į knygų turinį, jas analizuoti, o jis tik vardinti ar, tiksliau, girtis jas perskaitęs. Ak, o ko vertas vėliau jo (su nuostaba) užduotas klausimas: ar Lemas ir Proustas esą išversti į lietuvių kalbą?.. Neįtikėtina. Jei norisi tokios moters, kuri vien atkartotų jo tariamus sakinius, tada taip derėtų savo profilyje ir parašyti. Pažiūrėjom Jarmuscho „Patersoną“. Labai geras, itin tiko prie mūsų pokalbio apie knygas ir rašymą. Vėliau pamaniau, kad keblu eiti į jaudinančius filmus su nepažįstamuoju, tam labiau dera veiksmo filmai arba fantastika. Kaip filmo herojai buvo susiję tarpusavyje, taip ir mudu buvom susiję su filmu – aš dėl to, kad dirbdama paprastą darbą viešbutyje laisvalaikiu rašau „žodžius“, o jis buvo toks panašus į tą nelaimingai įsimylėjusį Romeo bare: tokia pat didelė bulvinė nosis, itin aukšta kakta ir išraiškingos stambios lūpos, akiniai. Kiti personažai iš jo švelniai juokėsi dėl patetiškumo. Giulio kaskart neramiai pasimuistydavo kėdėje tam personažui pasirodžius ekrane...

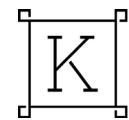
Kažkas... A! Taksistas prieš keletą dienų – ankstų Kalėdų rytą, kai blausiai apšviestose gatvėse nė gyvos dvasios, dar net neišaušę, – veždamas mane į darbą, apimtas nostalgijos, apgailėstavo, kad rūko Londone nebebūna. Kalbėjom apie orą – lyg ir pati saugiausia tema, tačiau galvodamas apie rūką praelyje jis prisiminė tėvą, o tėvas gimęs Kipre, todėl prisiminė Kiprą, tada – kaip Kipre visa pabrango, įstojus į Europos Sąjungą, kad kebabas kainavo 50 centų, o dabar – 6 eurus. Kokia valiuta seniau buvo stipri! Ir žmonės gyvena pasiturinčiai. Pasidarė ūmus, baisiausiai įsikarščiauo. Jau pamaniau, atsidadys duris ir nubėgs tolyn, palikęs teberiedantį automobilį ir mane jame. Nuraminu tik papasakojusi (tikiuosi, tai tiesa), kad lietuviai mielai važiuoja į Kiprą atostogauti, kaip gėrisi šilta jūra (20 °C!), kokia, palyginti su ja, Baltija atšiauri ir šalta, – atsileido. O štai taksistas, kilęs iš Kosovo, veždamas mane po darbo namo, Europos Sąjungą gyrė.

Šiaip ar taip – šiandien, likus vienai dienai iki Naujųjų, miestą netikėtai apgaubė toks tirštas rūkas, kad nieko nematyti, diena skendi keistose sutemose, aštrios formos išnyko, susiliejo su aplinka, suminkštėjo. Žmonės atrodo it vėlės – leidžia laiką Haid Parko kalėdiniame atrakcionų parke arba vedžioja nematomus šunis.

–vii–

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gzkazlauskait@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 410 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 1, 2, 4, 7, 10–16),
4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskiza“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“,
2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

